

TRIBUNA

256

Consiliul Județean Cluj

3 lei

Director fondator: Ioan Slavici
Revistă de cultură • serie nouă • anul XII • 1-15 mai 2013

www.revistatribuna.ro

Uși împărătești (mijl. de sec. XVIII)

inedit Anton Dumitriu - Jurnal de idei

Dosar

N. Steinhardt

proză

Radu Aldulescu

interviu

Mircea Daneliuc

Ilustrația numărului: Muzeul Mitropoliei Clujului

TRIBUNA

Director fondator:
Ioan Slavici (1884)

PUBLICAȚIE BILUNARĂ CARE APARE SUB EGIDA
CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

Consiliul consultativ al revistei de cultură
Tribuna:

Constantin Barbu
Alexandru Boboc
Gheorghe Boboș
Nicolae Breban
Nicolae Iliescu
Andrei Marga
Eugen Mihaescu
Vasile Muscă
Mircea Muthu
Petru Poantă
D.R. Popescu
Irinel Popescu
Marius Porumb
Petru Romoșan
Florin Rotaru
Gh. Vlăduțescu
Grigore Zanc

Redacția:

Mircea Arman
(manager)

Ioan-Pavel Azap
Claudiu Groza
Ștefan Manasia
Oana Pughineanu

Aurica Tothăzan
Maria Georgeta Marc

Tehnoredactare:

Virgil Mleşniță
Ovidiu Petca

Colaționare și supervizare:
L.G. Ilea

Redacția și administrația:
400091 Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 59.14.98
Fax (0264) 59.14.97
E-mail: redactia@revistatribuna.ro
Pagina web: www.revistatribuna.ro
ISSN 1223-8546

Responsabilitatea asupra conținutului textelor
revine în întregime autorilor

Maica Domnului cu Pruncul (detaliu)

din lirica universală

James Joyce

The Noise of Waters

All day I hear the noise of waters
Making moan,
Sad as the sea-bird is, when going
Forth alone,
He hears the wind cry to the water,
Monotone.

The grey winds, the cold winds are blowing
Where I go,
I hear the noise of many waters
Far, below,
All day, all night I hear them flowing
To and fro.

Vuiet de ape

Mereu aud de ape murmur
Trist, gemând,
Cum, singuratic, pescărușul
Lunecând,
Aude plâns de vânt pe ape
Îngânând.

În urmă-mi vânturi reci dau șuier,
Cenușii,
Departa în tenebre tună
Valuri mii,
Zi, noapte, asprele lor șoapte
Mă cheamă: „Vii?”

Sigurdur A. Magnusson

Circuit

Soarele se desparte de zi
luna de noapte
vara de iarbă
iarna de nea
copacul de frunză
focul de fum
norul de ploaie
roata de drum
vocea de ton
somnia de vis
viața de ani
materia de spirit
și suprafața calmă a mării
prinde în oglinda sa
imensitatea spațiului

Neconținută despărțire
constantă reînnoire
până la sfârșitul lumii
de neconceput
ca eternitate

Elizabeth Barrett Browning

How do I Love Thee

How do I love thee? Let me count the ways.
I love thee to the depth and breadth and height
My soul can reach, when feeling out of sight,
For the ends of being and ideal grace.

I love thee, to the level of every day's
Most quiet need, by sun and candle light.
I love thee freely, as men strive for right.
I love thee purely, as men turn from praise.
I love thee with a love I seemed to lose
With my lost saints, and with my childhood's
faith,
I love thee with the breath,
Smiles, tears of all my life. And if God choose,
I shall but love thee better after death.

Cât te iubesc

Cât te iubesc pe tine? Mă lasă-a socoti.
Atât de-adânc, de mult și de nalt, cât poate crește
Închipuirea-n suflet, de-aș zugrăvi, orbește,
Cât de măreț ce-i peste ființă poate fi.

Și până la dorința tăcută de-orice zi
Eu te iubesc. În soare, ori lângă lumânare.
Și tot atât de liber ca vajnica-nceștare
Pentru dreptate-i. Pur, ca disprețul de-nchinare.
Și-mpătimit, o veche durere cât ar fi.
Cu crezul din pruncie. Cu ce-am părut a pierde
Odată cu pierduții mei sfinți. Și cu suflarea
Cu zîmbetele toate și toată întristarea
Ce-am adunat o viață. Și, Domnul de-a voi,
De dincolo de moarte, mai mult te voi iubi.

Elizabeth Bishop

Cirque d'hiver

Peste podea, o jucărie saltă,
Demnă de-un rege de demult ea pare:
Un cal de circ micuț, cu coama albă,
Ce ochii negri, lucitori îi are.
Și duce-n spate-o mică dansatoare.

Ea stă pe vârfuri și se tot rotește
Și are roze artificiale
Pe fustă și corsajul de beteală.
Deasupra capului, mâinile sale
Țin alte roze artificiale.

Coama și coada calului descind
Din Chirico. Cu suflet trist, formal,
El simte degetele roze, care
Atârnă-n lungul tije de metal,
Ce sufletul și trupu-n mod egal

I le străpunge, trece-n el, apoi,
Sub burtă-n chip de cheie se ivește.
Face trei pași, se-apeacă și alți doi
Pași de galop; genunchiu-și îndoiește,
Galop, pocnește, stă și mă privește.

De-acuma dansatoarea s-a întors.
Dar calu-i mai inteligent. Și-aici,
Cum față-n față stau, cam sperați,
În ochii lui sunt două stele mici,
Privesc și spun: „Ei, am ajuns și-aici!”

traduceri de
Cristina Tătaru

Responsabil B.T.: Ioan-Pavel Azap

inedit

Anton Dumitriu - Jurnal de idei

O carte eveniment - Anton Dumitriu *Jurnal de idei*

Începînd cu acest număr publicăm o lucrare inedită a marelui filosof român Anton Dumitriu aflată în stadiu de manuscris olograf. Lucrarea, scrisă într-o agenda pe anul 1979, comportă mari dificultăți de descifrare, scrisul fiind cu cerneală și avînd unele porțiuni deteriorate. Dificultatea nu este, însă, legată numai de aceste aspecte, cu atît mai mult cu cît ne aflăm, în opinia noastră, în fața jurnal de lectură și idei. Titlul *Jurnal de idei*, este unul provizoriu și a fost dat de noi, manuscrisul neavînd un titlu dat de autor.

După publicarea manuscrisului în paginile revistei *Tribuna*, acesta va apărea între coperti de carte la aceeași editură într-o ediție prefăcută și îngrijită de Mircea Arman și de Adriana Gorea.

Mulțumesc, pe această cale, doamnei Adriana Gorea care prin munca ei neprecupețită, și doar cei ce știu ce înseamnă o asemenea muncă o pot aprecia la justa ei valoare, face posibilă apariția acestei cărți. (Mircea Arman)

Funcția matematică

Funcția matematică a fost definită ca o „variabilă ale cărei valori depind de altă variabilă”. După apariția și acceptarea teoriei mulțimilor, funcția a fost definită ca o mulțime ale cărei elemente sunt în corespondență biunivocă cu elementele altei mulțimi. Și în primul caz și în al doilea – și mai ales în al doilea – funcția era privită în aspectul ei exterior. Dealminteri, întrebuintarea noțiunii de mulțime în definiția ei exclude orice alt aspect decât cel extensiv. Dar era de ajuns să se citească ceva mai mult în noțiunea de funcție, lucruri care apar chiar în operațiile pe care le facem cu funcții, pentru a ne da seama imediat ca o funcție este un concept matematic mult mai complex, chiar dacă de multe ori nu-l sesizăm decât prin aspectul lui extensiv. Ideea de variabilă pare să conțină mult mai mult decât spune ideea extensivității ei, cum apare atunci când o definim ca o mulțime.

Într-adevăr, funcția $y = f(x)$ nu face numai să exprime o corespondență între elementele a două mulțimi, deoarece ea poate fi derivată. Operația de derivare a unei funcții – și o voi numi aici mai bine o variabilă, nu este extensibilă. Nici operația de a găsi funcția care satisface o ecuație diferențială nu este o operație pur extensivă.

A spune că ecuația diferențială are ca soluție $y=c$ înseamnă că asupra variabilei y s-a făcut o operație care nu are nimic extensiv.

Dealtfel dacă s-ar fi examinat mai deaproape teoria funcțiilor de o variabilă complexă – atât de avansată astăzi, s-ar fi văzut imediat că problema naturii unei funcții nu este nicicum o problemă în extensiune. Limbajul elementar, de altfel, nu poate reprezenta nimic extensiv, iar funcțiile de o variabilă complexă nu exprimă – decât printr-o traducere exterioară și parțială – mulțimi.

Am început acest manuscris la 23 Ian. 1979

Despre sfaturi

Este ușor să dai sfaturi altora; este și mai ușor să-ți dai ție însuși sfaturi, în singurătatea ta, unde nu te poți teme de nimeni. și totuși nu am auzit de nimeni care să-și dea sfaturi sieși. Să fie orgoliul atât de mare încât nu-ți permite să primești un sfat de la nimeni, și, deci, nici de la tine? Sau jena de tine te împiedică, pe când jena față de alții este mult mai mică?

Psihologia „sfatului” este foarte complexă; după mine ea ar aparține mai curînd domeniului psihanalizei. Eu nu am văzut niciun om care să fi urmat sfatul dat și totuși la cerut. Nu a urmat sfatul decât atunci când acesta a fost ceea ce voia să facă. Toate acestea arată că cererea de sfaturi precum și dorința de a le da se bazează pe un fond de elemente psihanalitice, care survin din subconștientul fiecăruia, cu particularitățile fiecăruia.

Complexul oglinzilor

Omul face totul ca semenii lui să aibă o părere bună despre el. Tot ce suntem nu e altceva decât ceea ce spun ochii despre noi.

Aceasta-i toată lupta individului: să se reflecte în judecățile de valoare ale altora într-un mod laudativ. Nu avem încredere decât în modul cum suntem judecați de alții și nu avem încredere în propria noastră judecată. Probabil că cei mai mulți oameni nici nu se judecă pe ei înșiși niciodată.

Acest mod de a fi numai ce se reflectă din privirile altora ascunde un complex psihic pe care l-aș numi „Complexul oglinzilor”. Astfel devenim o umbră, reflectată într-o oglindă a ceea ce suntem noi înșine. Numai când vei putea să te judeci singur, cu cea mai mare obiectivitate, fără să ții seama de judecățile altora poate vei deveni o realitate (...).

Complexul Golcondei

M-am gândit de atâtea ori la modul cum oamenii – chiar deosebiți – găsesc motive pentru a-și amâna activitățile. Mirarea mea a fost că am văzut oameni care emiteau idei foarte interesante, planuri vaste care ar fi putut să le aducă rezultate foarte impresionante. Și totuși, nu au realizat niciodată nimic. De ce? Ce le-a lipsit? Ce mă interesează în primul rând este modul cum își justificau astfel de oameni propria lor activitate. O! dacă aș avea condițiile care mi-ar permite să pun în aplicare ... O! dacă aș fi în altă parte – unii și precizau unde – ei, lucrurile s-ar schimba. Soarta, spuneau ei, nu a voit să se nască în circumstanțe favorabile, deoarece trebuie să aștepte să se realizeze aceasta ca un fapt.

Filiera psihologică este simplă: oamenii de felul acesta nu-s capabili decât de deziderate. În subconștientul lor există constrângerea că nu pot face lucrurile pe care le doresc. Și atunci își exprimă neputința lor printr-o vitregire a spațiului și a timpului. O, zic ei, dacă aș fi în Golconda! Complexul Golcondei, complexul neputințelor dotați cu fantezie.

Homo natura minister

Omul este slujitorul naturii. Așa își începe Francis Bacon *Novum Organum*, lucrare care, chiar în concepția autorului trebuia să înlocuiască vechiul *Organon* al lui Aristotel slăbit de scolastici prin devierea de la obiectivul lui inițial. Ce vrea să spună acest aforism? Că omul trebuie să se supună naturii, să o servească, să se încadreze în ordinea ei. și alte aforisme confirmă această idee: „*Naturae non imperature nisi parendo* – Naturei nu i se poruncește decât ascultînd-o”.

Știința modernă, care s-a clădit pe metodologia baconiană, a luat încă un drum cultural opus: aforismele științei timpului nostru sunt implicit altele: „*Homo naturae dominos* – omul este stăpînul naturii”; „*Naturae non imperatur nisi destructo* – naturii nu i se poruncește decât distrugîndu-o”

Politeța

În *Aphorismen zur Lebensweisheit*,

Schopenhauer spune că „politeța este ca și moneda calpă; de ce să fii zgârcit cu ea?” Desigur din punct de vedere practic, filosoful german poate avea dreptate: este mai util să fi politicos – generos de politicos – decât să fii nepolitic. Dar filosoful nu se ocupă de punctul de vedere al succesului practic și al câștigării de simpatii. Filosoful trebuie să fie corect; corect cu el însuși și corect cu ceilalți. Relațiile lui cu oamenii trebuie să se bazeze pe cunoștințele lui despre lume, despre viață, despre adevăr. El nu poate crea relații false între el și semenii lui, pentru că atunci aceste relații nu ar fi corecte. Nimeni nu poate fi crezut de faptul că este corect în conduita lui față de ceilalți; dar am auzit de multe ori zicîndu-se: „Domnul X este prea politicos”; „Domnul Y este penibil de politicos”. Dar nu am auzit niciodată vorbele: Domnul A este prea corect”.

Maxima superbia

În *Ethica* lui Spinoza (IV, teorema LV) găsim următoarea teoremă: *Maxima superbia vel abjectio est maxima sui ignorantia* – „Culmea orgoliului sau culmea înjosirii este culmea necunoașterii de sine”. Mi se pare că acest aforism este cu totul exact și că ar trebui să fie înțeles în sensul lui profund, de oricine caută cât de puțin perfecția lui interioară. Omul nu trebuie nici să se creadă mai mult decât este, dar nici mai puțin. Dar tocmai aceasta este necunoașterea de sine. A te cunoaște pe tine, cu toată luciditatea, este a fi în lume atît cât ești. A-ți închipui că ești mai mult, sau a-ți închipui că ești mai puțin, este a te așeza în realitatea umană (și cine știe? Poate chiar într-o realitate superioară) într-un mod fals. Pentru a-ți crea poziția ta exactă, trebuie să te cunoști pe tine însuși cu toată obiectivitatea. Câți oameni pot trece lucrul acesta? Câți au putut trăi fără a se crede „mari” sau câți nu au luat calea inversă, a smereniei, și printr-o ipocrizie extremă, și-au spus că nu sunt nimic.

Dosar N. Steinhardt

Steinhardt și Jurnalul fericirii

Irina Ciobotaru

Scriitorul creștin află calea de a reda literar complicata soluție a credinței în transcrierea acronologică a devenirii spirituale. Mai mult, acronologia implică prezența unui cititor „obligat” să reconfigureze în primul rând experiența spirituală și abia apoi experiența biografică. În declarațiile date la Securitate, în decembrie 1972, privind rațiunea redactării *Jurnalului fericirii*,

N. Steinhardt insistă tocmai pe dimensiunea spirituală a resorturilor care au condus la confesarea scrisă, lăsând în plan secund rațiunile „biografice”, evenimentele „exterioare”.

„Am încercat să redau în mod detaliat conversiunea mea religioasă... Am simțit nevoia de a-mi lămuri mie însumi acest proces sufleteș deosebit de important pentru mine. Manuscrisul cuprinde referiri la primele mele chemări înspre religia creștină, precum și relatarea modului în care s-a produs în mod concret convertirea [...]. Anii petrecuți în închisoare sunt și ei evocați, atât în legătură cu actul conversiunii propriu-zise, cât și în privința stărilor sufletești prin care am trecut. Manuscrisul cuprinde foarte numeroase referiri la citate din cărți, lucrări etc. cu caracter

literar și filosofic, care exprimă sentimente creștinești ori gânduri și idei care pot evoca sau întări gânduri sau idei legate de conversiunea mea. Creștinismul așa cum l-am conceput este legat pentru mine în special de ortodoxie la care am trecut și din care mi-am făcut un crez. În cuprinsul manuscrisului se mai află și afirmarea unor sentimente naționale care mărturisesc profundul meu atașament pentru poporul român și pentru țară [...]. După evocarea anilor grei de închisoare, luminați însă de crescândă întărire a credinței religioase, am evocat perioada de după liberare, practicarea efectivă a credinței creștine și reflecții felurite în legătură cu aceasta. Motivul esențial care m-a determinat a scrie și sistematiza acest *Jurnal* a fost necesitatea de a-mi lămuri mie însumi un proces sufleteș destul de deosebit. Nu am căutat a-mi ascunde nici o realitate, ci am așternut pe hârtie ideile, amintirile și cugetările așa cum mi s-au perindat în minte. Intenția mea nu a fost niciodată nici de a difuza textul, nici de a-l împărtăși altora. Iar ideea de a-l fi expediat în străinătate mi s-a părut de neconceput și cu totul străină convingerilor mele care nu s-ar fi împăcat niciodată cu asemenea lucru...”¹.

Concepută sub puternica presiune a unei situații precum anchetarea de către Securitate, o astfel de declarație are două tășuri. Invocarea „impulsurilor” sufletești care au condus la scrierea *Jurnalului* este onestă, în mod just. Însă complexitatea paginilor sale demască nu un simplu exercițiu terapeutic (cum vrea Steinhardt să îi convingă pe anchetatori), ci un monolit artistic, literar, deci „cu intenție”. Păstrarea „în sertar” a celor 570 de pagini literare și memorialistice nu pare plauzibilă nici pentru anchetatori, dar Steinhardt anticipează inteligent sursa unor posibile suspiciuni și își completează declarația o zi mai târziu.

„Am simțit nevoia - certă - de a-mi lămuri mie însumi motivele adâncii prefaceri religioase prin care am trecut. Mi s-a impus ca o necesitate spirituală lăuntrică o asemenea lămurire. Ea nu putea avea loc decât pe calea scrisului, care singur precizează și definește. Există însă pericolul ca o asemenea lucrare să ia un caracter artificial, solemn, pilduitor, care adeseori, în confesiuni religioase ale unor convertiți, are un aspect dulceag-siropos supărător. Nu voiam să-mi apar mie însumi sub acest aspect. Am vrut așadar să dau mărturisirii mele un caracter cât mai autentic și viu, cât mai realist. Pentru aceasta se impunea să nu cad într-o banală frazeologie pilduitoare, ci să leg de fapte și evenimente concrete, reale, procesul spiritual [...]. Închisoarea a însemnat pentru mine momentul în care conversiunea s-a produs în fapt și de aceea ea joacă în lucrarea aceasta un rol atât de însemnat. Ea este cadrul concret al unui proces mintal și spiritual [...]. Lucrarea ia un caracter complex, neunitar, care poate surprinde la prima vedere. Dar el se explică prin motivul dorinței de a evita considerațiile abstracte...”².

Intuind destinul scrierii sale, autorul îi imprimă caracter testamentar. Faptul că va rescrie *Jurnalul* (a doua variantă ajungând la 760 de pagini) demonstrează tocmai sinonimia dintre a scrie și a ființa liber. Autorul reia travaliul scrierii nu pentru că nu și-ar fi lămurit deja „necesitățile spirituale lăuntrice” - așa cum el însuși explica Securității - ci pentru că propune *Jurnalul fericirii* ca pe o scriere literară identitară, destinată cititorilor. Mai mult, el va trimite la Paris, lângă cele două variante, un exemplar condensat (de 480 de pagini), deci, din nou, lucrat „cu intenție”, pentru a fi lecturat la microfonul „Europei Libere”. Doza considerabilă de risc presupusă de perseverența cu care Steinhardt creează și recrează literatură este direct proporțională cu libertatea câștigată. Libertatea, dependentă esențial de morală religioasă și de etică socială, devine condiție a existenței în destin. „Construirea” libertății pe criterii morale implică o raportare consecventă la conștiință. Scrisul ocupă un loc privilegiat în definirea și în statutarea conștiinței. Prin scris, N. Steinhardt își asumă destinul ca misiune și ca participare activă la zidirea spiritualității în „cetate”.

Un argument pentru a propune *Jurnalul fericirii*, în acest capitol, ca o carte pe care autorul o destinează posterității este atitudinea lui N. Steinhardt față de longevitatea comunismului. Într-un portret realizat de Alexandru Paleologu și inclus în al doilea volum al *Caietelor de la Rohia*, este subliniat scepticismul lui Steinhardt privind ieșirea din

Maica Domnului cu Pruncul

sfârșitul sec. XVIII, Nicula

comunism: „Era un pesimist în fond; credea că viitorul lumii va fi al comunismului și că nu există nici o formă organizată și capabilă ca măcar să-l pună în cumpănă. Credea – și zic eu că nu fără dreptate – că Occidentul este dispus să împartă lumea cu sovieticii așa cum se înțelege tâlharii la iarmaroc, garantându-și unii celorlalți toleranța și criticându-se doar formal. Era convins că de comunism nu vom scăpa. [...] avea un fel de înclinație neîncrezătoare în șansele democrației”³. Având în vedere caracterul studiului de față, nu vom propune opinia lui Steinhardt ca „profetică”. Ideile sale rezultă, mai degrabă, dintr-o profundă luciditate cu privire la realitatea istorică și dintr-o fină cunoaștere a firii umane. Conștient că longevitatea totalitarismului ar putea devansa propria-i longevitate, el dă spre păstrare exemplare din *Jurnalul fericirii* lui Virgil Ciomoș, trimite exemplare în străinătate, Monică Lovinescu și lui Virgil Ierunca, așa cum deja am menționat. Scriitorul gestionează atent posibilitatea apariției *Jurnalului*, lucrând pe varianta inițială și pe cea de a doua, redactată după 1973, definitivându-le, multiplicându-le și asigurându-se că prietenii în grija cărora lasă aceste exemplare vor duce la îndeplinire publicarea cărții, într-un context politic favorabil.

Problema încadrării *Jurnalului fericirii* în categoria ficționalului sau în cea a nonficționalului, în zona epicii, a eseisticii sau a literaturii „de frontieră” se poate clarifica doar printr-o flexibilizare a granițelor metodologice, necesară în contextul literaturii „neoficiale” a celei de a doua jumătăți a secolului XX. În general, amintirile „de detenție”⁴, deși își propun o reflectare cât mai fidelă a realității, nu reușesc o înscrisoare solidă în sfera istoriei, rămânând în zona literarului subiectiv. Ficțiunea se declanșează involuntar, chiar și în mărturisirile voit obiective, prin intervenția selecției preferențiale a segmentelor rememorate, prin sinteza cronologică sau „proustiană” a firului evenimential. Eul „mărturisitor” nu poate evita impunerea propriilor reflecții asupra realității. Cel ce rememorează și înregistrează trece fapta și evenimentul concret prin prisma impactului avut de acestea asupra propriei deveniri.

Dacă pornim de la încadrarea *Jurnalului* lui N. Steinhardt în memorialistica închisorilor din România totalitară, observăm imediat că balanța „frontierei” se înclină apreciabil către zona literaturii. Aceasta deoarece *Jurnalul* nu urmărește obiectivitatea documentară infailibilă, nu înregistrează documente de anchetă, procese verbale, certificate de deces, ordine de încarcerare, execuție sau grațiere, nu respectă o succesiune evenimentială cronologică și nu este expresia seacă, obiectivă, a unei viziuni documentar-istorice.

Între studiile importante care analizează *Jurnalul fericirii* în contextul memorialisticii „de detenție” menționăm aici *Călătorie spre centrul infernului. Gulagul în conștiința românească*⁵ al Ruxandrei Cesereanu și *Ficțiunea jurnalului intim*⁶ de Eugen Simion. Pornind și de la aceste studii, câteva succinte notații metodologice se cer realizate. Memorialistica face parte din ceea ce criticii au numit „literatură de frontieră”, „paraliteratură”, „literatură fără ficțiune” sau „literatură secundă”⁷. Pornind de la eseul lui Paul Ricoeur, *Temps et Récit* (1983), Ruxandra Cesereanu face următoarea observație:

„Ca spațiu literar, acest gen hibrid definește un tărâm al nimănu, neputându-se stabili procentual cât din memorialistică reprezintă istorie și cât literatură. Au putut fi însă

delimitate două voci temporale distincte: pe de o parte cea a trecutului, evenimentială și faptică, pe de altă parte, cea a prezentului, afectivă și stilistică. Rămâne astfel ca istoriei să i se subordoneze timpul trăirii, cu o componentă testamentară și un conținut obiectiv, iar literaturii să i se subordoneze timpul mărturisirii, caracterizat prin filtrarea subiectivă a evenimentelor și mai ales prin libertatea stilistică a naratorului. Căci, indiferent de canoanele genului, memorialistica ține de o reconstrucție selectivă: memorialistul nu este, precum istoricul, un judecător care caută martori garanți, ci un judecător care este el însuși martor participativ”⁸.

Practic, memorialistica generată de condamnările politice pornește dintr-o dublă intenționalitate, căci își propune, pe de o parte, demascarea injustiției practicate într-o zonă de politică totalitară, prin înregistrarea faptelor și a evenimentelor trăite în trecutul istoric și, pe de altă parte, construirea unei imagini subiective despre sinele „mărturisitor”. Zăbovind asupra acestei din urmă intenții, în *Politică și cultură. Pentru o nouă cultură română*, Adrian Marino denunța riscul denaturării imaginii despre închisoarea comunistă prin „trucarea eroizantă”, „înfrumusețarea emfatică” și „literaturizarea” amatoristică⁹. Că aceste „căderi” îi afectează pe numeroși autori de memoriale de detenție nu se poate contesta. Ca orice experiență, însă, oricât de odioasă, închisoarea politică poate genera literatură atât timp cât miza actului literar nu este vendeta personală sau dorința de cosmetizare a unor compromisuri și cedări morale. Transfigurarea experienței în act literar, dublată de suflu moral superior și de fine abilități stilistice, poate genera carte de valoare. Ceea ce comunică *Jurnalul fericirii*, unitar, fără ezitări și fără „trucaje”, este o asumare senină a experienței carcerale. O aceeași „împăcare” se regăsește în *Caietul albastru* al lui Nicolae Balotă. Din astfel de lucrări, detenția nu transpare ca factor demolator, mutilant, ci ca pretext al zidirii identitare și, de ce nu, literare. Cu o simplitate „bătrânească”, voită, firească pentru enunțarea unui adevăr de bun-simț, N. Steinhardt subliniază, în *Jurnalul fericirii*, o aceeași condiție pentru ca experiența mutilantă să devină ziditoare:

„Cred așa: că dacă din închisoare pleci și de pe urma suferinței te alegi cu dorințe de răzbunare și cu sentimente de acreală, închisoarea și suferințele au fost de haram. Iar dacă rezultatul e un complex de liniște și înțelegere și de scârbă față de orice silnicie și șmecherie, înseamnă că suferințele și închisoarea au fost spre folos și țin de căile nepătrunse pe care-i place Domnului a umbla”¹⁰.

Jurnalul fericirii depășește, însă, limitele memorialisticii de detenție, la care s-au făcut referiri mai sus, prin faptul că temele sale fundamentale sunt, în opinia noastră, devenirea creștină și modul în care aceasta (re)configurează identitatea. Detenția este urmărită contextual, ca factor definitiv al creștinării și al „răscrucii” identitare, și nu monopolizează intențiile de profunzime ale *Jurnalului*. Aceste intenții, subliniem din nou, vizează configurarea și afirmarea identității spirituale, în jurul momentului detenției și depășindu-l net¹¹.

În jurul titularii de *jurnal* au fost emise interpretări variate, iar cele mai numeroase acordă prioritate clarificărilor metodologice privind încadrarea operei în specia memoriilor, și nu în cea a diaristicii. Nu poate fi vorba despre o stângăcie a autorului, manifestată în discernerea între specii, cum nu este vorba nici despre o

Hodighiria sec. XVI, Dezmir

intenție „stilistică”, de obținere a vreunui efect eufonic printr-un titlu ca *Jurnalul fericirii*. Cartea fundamentală a lui N. Steinhardt se numește *Jurnal* pentru că autorul face efortul de a transpune în cuvânt o conștiință unificatoare. Această carte este generată de nevoia de a construi și de a da sens și identitate vieții, sub clopotul unificator al *duhului* care pune evenimentele, faptele și stările sub semnul *simultaneității*. În spirit nu există anterioritate sau posterioritate, ci sincronie. „Ordinea” duhului depășește cronologia; trecutul este simultan, în duh, cu prezentul. El nu este arhivat și depășit, ci este trăit și retrăit într-o actualitate participativă și unificatoare. Trecutul este simultan cu prezentul pentru că este activ și viu în zidirea ființei, iar condiția esențială pentru ca trecutul să fie viu este ca acesta să fi fost trăit în iubire. Toate momentele existențiale pe care N. Steinhardt le notează, acronologic, în acest *jurnal* sunt marcate de iubire¹². Inocență sau matur-spirituală, iubirea oferă coerență și sincronie construcției duhovnicești a scriitorului. Propunerea cărții ca *Jurnal* este motivată tocmai de logica profundă a trăirii în sincronie a trecutului și a prezentului, ambele vii și active. Un moment ca acela care deschide *Jurnalul, Ianuarie 1960*, la care vom face frecvent referire, nu aparține unui trecut vechi de opt-nouă ani, ci este parte dintr-un deplin *acum*, viu, niciodată arhivat sub sedimentul timpului. Un astfel de moment face parte din *prezentul* spiritului, căci este element constitutiv al acestuia. Despre *sincronia* momentelor decisive ale existenței Steinhardt va scrie câteva rânduri într-o *Amintire* publicată în revista *Steaua*, în 1984: „sunt clipe care ne însoțesc de-a pururi și cărora vremea, departe de a le așterne umbre, s-ar zice că le înprospătează neconținut amănuntele și trăsăturile, statornicindu-le, imobilizându-le într-un soi de aură invariantă”¹³.

Pentru a oferi o argumentare minimală, în această fază incipientă a analizei, în favoarea aspectului de *jurnal* al devenirii creștine (incontestabil mai pregnant decât acela de *jurnal* de detenție), ne oprim asupra primelor înregistrări din volumul analizat. Constituind punctul de plecare al incursiunii prin propria

experiență destinală, momentul anchetării și al arestării este cel dintâi fapt *digna memoriae*: „*Ianuarie 1960*. Un pahar? N-am spart nici un pahar... Nu țin minte... Acesta mi-e răspunsul... Și cu adevărat nu țin minte. Sau totuși l-am spart?”¹⁴ Sunt recunoscute aici o memorie șovăitoare și o obișnuință a îndoielii. Și din acest motiv este crucial momentul *Ianuarie 1960*; criza generată de arestare obligă la lepădarea voluntară și conștientă a deprinderii îndoielii. Cel care pornește în exercițiul afirmării sinelui află, în acest moment, nodul în care se adună, spre coerență, toate firele destinului său. Începând cu acest moment, întreaga existență are justificare doar dacă este animată de credință. Nu este un fenomen singular. Poate fi oferit ca exemplu inedit maniera în care debutează confesiunea Vibiei Perpetua (203 d.Hr.), singurul text autobiografic „feminin” din antichitate¹⁵. Scrierea acestui jurnal este motivată de arestarea de către romani, la Cartagina, a proaspăt creștinatei Vibia Perpetua, tânără de familie nobilă. „Cum eram încă însoțită de paznicii noștri, tatăl meu căuta să mă clinească prin cuvintele sale și, împins de afecțiunea pentru mine, se încăpățâna să vrea să cedeze.”¹⁶ În confesiunea scrisă a Vibiei Perpetua nu există trecut anterior arestării. Faptele care merită a fi reținute sunt cele care justifică și fundamentează identitar, iar cel mai însemnat asemenea eveniment este însăși arestarea care produce o ruptură dramatică într-un destin comun. Anterior arestării, viața pare a avea caracter „profan”, lipsit de însemnătate spirituală.

Jurnalul fericirii se deschide prin înregistrarea interogatoriilor de la Securitate, premergătoare arestării și astfel direcționate încât să conducă efectiv la arestare. Momentul este crucial pentru că marchează inițierea afirmării identitare. Interogatul Nicu Steinhardt decide în acest moment cărui factor existențial îi acordă prioritate: confortului „căldicel”, anchilozant la nivel de conștiință, sau detenției și suferinței prin care atestă apartenența la o anume orientare spiritual-intelectuală. Trebuie să fi existat o doză apreciabilă de frică „organică”, profundă, chinuitoare, pe deplin justificată. Trebuie să fi existat îndoieli, reumușcări cu privire la tatăl pe care nu îl mai poate sprijini, odată arestat. Sunt juste inclusiv temerile cu privire la reacția comunității evreiești, din care viitorul deținut „mistic-legionar” face parte. Argumente în favoarea deciziei pe care o cunoaștem nu doar din *Jurnalul fericirii*, ci și din documentele arhivate de Securitate¹⁷, sunt aflate de N. Steinhardt în cărți și în conștiință. Arestarea, deci, este provocată, în bună măsură, și asumată integral. Este consecința unei orientări voluntare și conștiente către sacrificiul în spiritul libertății. Solidarizarea cu intelectualii din lotul Noica vine ca formă de atestare a apartenenței la un grup încheșat în jurul credinței indestructibile în libertate. Pe acest fond, actul creștinării poate fi înțeles ca o consecință firească a solidarizării. Este un alt pas către atestarea apartenenței la grupul spiritual. În adâncime, însă, este cu mult mai mult; este pragul prin care se dă sens „ziditor” unei experiențe demolatoare; este o soluție de salvare din universul concentraționar și din moarte.

Interesant pentru definirea primei etape din devenirea creștină a lui N. Steinhardt este termenul „christomorfoză”, propus de Vlad Pavlovici, în eseu intitulat *Imitatio Christi*¹⁸. Considerând experiența carcerală drept catalizator al metamorfozei spirituale și identitare, Vlad Pavlovici notează: „N. Steinhardt

se dovedește neîncetat lucid în detenție. Are chiar un soi de *trezvie*, înțelege totul și își asumă totul. Își asumă, mai presus de orice, destinul. Cu cât acesta este mai tragic, cu cât suferința e mai cutremurătoare, cu atât puterea lui de a trece prin suferință îi provoacă fericirea. Accentul cade pe libertatea trăirii sentimentului religios, iar suferințele se transfigurează [...]. Îndurând povara torturii,

N. Steinhardt are revelația mântuirii prin suferință... Prin binecuvântarea Calvarului pe care-l trăiește, prin transformarea celor mai atroce suferințe în surse de bucurie, prin voința teribilă de a reface, de a repeta patimile Mântuitorului, cartea lui N. Steinhardt propune o *christomorfoză* [s.n. I.P.]”. Transformarea întru Hristos presupune, în opinia lui Vlad Pavlovici, preluarea și asumarea unui model de abordare și de „practicare” a suferinței. O exagerare se produce, totuși, în ultima dintre frazele citate și reprezintă, de fapt, esența unei abordări eronate, întâlnită și în alte studii privind *Jurnalul fericirii*. Convertirea la creștinism vine, în cazul lui N. Steinhardt, din nevoia imperioasă de a da sens situației concrete, deloc confortabile, în care îl aduce detenția. Nu este, deci, rod al unei exaltări spirituale precare, căci arestatul beneficiază de o cultură vastă, de o inteligență matură, pragmatică și lucidă. Este greu de înțeles cum se poate binecuvânta calvarul (iar N. Steinhardt abordează problema calvarului într-un mod realist, și nu idealist, în interpretarea „lui *Eli, Eli*”¹⁹, de exemplu) sau cum poate suferința să devină, în abstract, sursă de bucurie. Preferăm să înțelegem prin „christomorfoză” asumarea deplină și realistă a credinței în mântuire, într-un context în care moartea este văzută ca realitate proximă. Mai mult decât „imitatio Christi”, experiența spirituală a lui N. Steinhardt este „conformitas Christi”. În *Jurnalul fericirii* nu se întrevede strictul servilism față de model (fie acest model și cel christic), ci mai mult decât atât, o asumare liberă, conștientă, intelectualizată, a acestui model. Prin credința desăvârșită în Dumnezeu-mântuitorul, închisoarea, tortura și moartea iminentă capătă sens și sunt acceptate ca parte din destin și ca manifestare a voinței divine. Fericirea are ca sursă credința și nu (în mod direct) suferința. „Credința ne dă bucurie pentru că ne pune brusc de acord cu ce este real”²⁰, notează Steinhardt în *Jurnal*. Credința asigură sens inclusiv detenției, iar sensul asigură libertate, în mod paradoxal, inclusiv în context carceral.

Problematika *lipsirii de libertate* (în închisoare sau în afara acesteia) pe criterii politice, ideologice, neconstituționale și de cele mai multe ori fabricate (pentru a se încadra în șabloane sovietice consacrate) ocupă un rol cheie în logica memoriilor steinhardtiene. Închisoarea politică este văzută de N. Steinhardt, în descendența lui Mihail Bulgakov²¹, ca o reflectare concentrată a unei societăți întregi. Revelatorii, în acest sens, sunt cuvintele lui Oscar Steinhardt, reluate de fiu în *Jurnal*: „nu te întrista, pleci dintr-o închisoare largă într-una mai strâmtă, iar la ieșire nu te bucura prea tare, vei trece dintr-o închisoare strâmtă într-una mai largă”²².

Amplul labirint proustian al *Jurnalului* este astfel construit încât să conducă spre o (re)descoperire a libertății. Definițiile acesteia sunt inserate constant și adesea redundante în fluxul ideilor steinhardtiene. Nu este vorba strict despre ieșirea din spații concentraționale (închisori sau state-închisori). *Jurnalul fericirii* încearcă să configureze soluția eliberării din fals și din iluzie existențială. Problematika este, în

esență, modernă, propunând omului asumarea identității prin raportare la sensul existenței și al morții. Soluția creștină se particularizează prin posibilitatea mântuirii, astfel încât N. Steinhardt preia vechea logică evanghelică și o aplică provocărilor „acestui sălbatic, absurd și dement veac al nostru”²³. Viața devine, în detenție și în afara acesteia, provocare identitară și pregătire a mântuirii.

Prin urmare, *Jurnalul fericirii* depășește net, prin tematică, problematică și viziune categoria memoriilor de detenție. Obiectivele tematice asupra cărora N. Steinhardt își concentrează atenția sunt identitatea, devenirea creștină, libertatea, adevărul, destinul, credința, binele, răul, justiția și iertarea. Detenția presupune o imagine concentrată a contextului istoric opresiv, prin care toate elementele enumerației de mai înainte sunt contrazise, demontate, anihilate și înlocuite cu formele lor „răsturnate”. Omul „nou” comunist răstoarnă grila valorilor tradiționale, a ierarhiilor conservatoare, impunând o identitate colectivă și amorfă, o libertate utopică, proiectată pentru un viitor incert și asociată, ilogic, cu egalitatea. Adevărul clasei substituie adevărul individual și pedepsește demonstrativ manifestarea și exprimarea acestuia. Ca realitate spirituală subiectivă și personală, credința religioasă este înlocuită cu credința materialismului dialectic, iar colectivitatea uniformă se angajează în construirea egalității eliberatoare. Codul penal și cel civil suferă mutații radicale, impunând o justiție a „adevărului colectiv”. Astfel, între grila individuală a binelui și a răului și cea instituțională se creează breșe care duc la anularea forțată a celei dintâi. Numeroase documente, mărturisiri și studii postdecembriste²⁴ tratează problema închisorilor politice, a lagărelor de muncă și a domiciliilor forțate prin care comunismul a demonstrat că practica adevărului individual și identitatea intelectuală și spirituală superioară sunt neconstituționale. Într-un astfel de context, pentru supraviețuitorii detenției politice, problema iertării (eminamente personală și intim-spirituală) devine un mod de raportare la marile realități supraindividuale: destin, istorie și Dumnezeu.

N. Steinhardt propune, prin *Jurnalul fericirii*, o înțelegere superioară și autentic creștină (deși forțată constant canoanele dogmatice) a modului în care se construiește identitatea. În cadrul acestui capitol vom dedica fiecareia dintre temele propuse anterior – identitatea, libertatea, adevărul, destinul, credința, justiția și iertarea – analize distincte.

Intelectualul evreu convertit la ortodoxie configurează, prin operă, un traseu identitar complex, destinat nu doar autentificării convertirii sale, ci mai ales revelării, în manieră literară, a unei căi de redescoperire identitară, pentru ceilalți. Posibila nevoie de limpezire psihologică a propriei convertirii este, în opinia noastră, devansată de motivațiile etice și estetice care leagă scriitorul de cititor. *Jurnalul fericirii* este destinat în primul rând cititorilor la care autorul știe că va avea acces doar după căderea sistemului politic totalitar. Acest *jurnal* al devenirii creștine este propus, deloc orgolios, ca soluție de salvare prin clarificare identitară spirituală, religioasă și națională. El îl impune pe N. Steinhardt ca memorialist atipic, ca scriitor care își construiește o certă autonomie față de specia memoriilor. Stilul său „baroc”, utilizarea inteligentă a tehnicilor narative proustiene, inserarea fragmentelor *BUGHI MAMBO RAG*,

năucitoare prin complexitatea mesajului, conduc la apropierea *Jurnalului fericirii* de epica subiectivă. Dacă ne este permisă o adaptare a formulării lui Ion Manolescu, „literatură fără ficțiune”, citată anterior, *Jurnalul fericirii* al lui N. Steinhardt este un „roman fără ficțiune”. Este o căutare și o recuperare a timpului trecut, printre evenimente și chipuri reale, transfigurate în imagini simbol și personaje literare.

Note:

¹ „Declarație a lui Nicu Steinhardt privind redactarea și dactilografierea manuscrisului *Jurnalul fericirii*. 14 decembrie 1972”, în *Nicu Steinhardt în dosarele Securității. 1959-1989*, ed. cit., pp. 154-155.

² „Declarație a lui Nicu Steinhardt privind ideile despre comunism din manuscrisul *Jurnalul fericirii*. 15 decembrie 1972” în *Nicu Steinhardt în dosarele Securității. 1959-1989*, ed. cit., pp. 161-162.

³ *Caietele de la Rohia II. N. Steinhardt în amintirea contemporanilor*, Editura Helvetica, Baia Mare, pp. 127-128.

⁴ Menționăm o parte dintre titlurile care au valoare etică, estetică și documentară: Dina Balș, *Drumuri pustiite*, Editura Cartea Românească, București, 1993; Max Bănuș, *Cei care m-au ucis*, Editura Tinerama, București, 1991; Gheorghe Boldur-Lătescu, *Genocidul comunist în România*, Editura Albatros, București, 1992; Grigore Caraza, *Aiud însângerat*, Editura Apologeticum, 2005; Ion Cârja, *Canalul morții*, Editura Cartea Românească, București, 1993; Radu Ciuceanu, *Intrarea în tunel*, prefață și note de Octavian Roske, Editura Meridiane, București, 1991; Lena Constante, *Evadarea tăcută. 3000 de zile singură în închisorile din România*, Editura Humanitas, București, 1992; Lena Constante, *Evadarea imposibilă. Penitenciarul politic de femei Miercurea Ciuc 1957-1961*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993; *Corneliu Coposu. Confesiuni. Dialoguri cu Doina Alexandru*, Editura Anastasia, București, 1996; Nichifor Crainic, *Memorii (II). Pribeag în țara mea. Mărturiile din închisoare. Memoriu Răspuns la actul meu de acuzare*, ediție îngrijită și cuvânt înainte de Alexandru Condeescu, Muzeul Literaturii Române, „Orfeu”, București, f. a.; Ion Diaconescu, *Temnița. Destinul generației noastre*, cu o prefață de Zoe Petre, Editura Nemira, București, 1998; Paul Dimitriu, *Exerciții de memorie*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1992; Constantin Dumitrescu, *Cetatea totală*, Editura Eminescu, București, 1992; Constantin C. Giurescu, *Cinci ani și două luni în penitenciarul de la Sighet (7 mai 1950-5 iulie 1955)*, introducere de Dinu C. Giurescu, Editura Fundației Culturale Române, București, 1994; Paul Goma, *Gherla*, Editura Humanitas, București, 1990; Paul Goma, *Patimile după Pitești*, Editura Cartea Românească, 1990; Ion Ioanid, *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, Editura Albatros, București, vol. I-II, 1991, vol. III, 1992, vol. IV, 1994, vol. V, 1996; Panait Istrati, *Spovedania unui învins*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1990; Teohar Mhadaș, *Pe muntele Ebal*, Editura Clusium, Cluj, 1990; Ion D. Sîrbu, *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal - glosse*, vol. I-II, ediția a doua revăzută și adăugită, ediție îngrijită, tabel cronologic și referințe critice de Toma Velici și Elena Ungureanu, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1996; George Tomaziu, *Jurnalul unui figurant, 1939-1964*, traducere de Mariana și Gabriel Mardare, prefață și postfață de Gabriel Mardare, Editura Univers, București, 1995.

⁵ Ruxandra Cesereanu, *Călătorie spre centrul infernului. Gulagul în conștiința românească*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998. Autoarea recunoaște particularitatea memorialisticii lui N. Steinhardt, considerând că *Jurnalul fericirii* este redactat „într-un stil elaborat, aproape baroc” și incluzându-l pe autor în categoria „misticilor” (în cap. „Rezistența înăuntrul Gulagului. Mistici, misionari, ludici, luptători, esteti și poeți”, *op. cit.*, pp. 157-179).

⁶ Eugen Simion, cap. „Un jurnal de detenție cu totul special. Morala unui spirit religios. N. Steinhardt”, *op. cit.*, pp. 363-371. Deși *Jurnalul fericirii* nu aparține diaristicii intime, criticul îl include în segmentul de studiu dedicat înregistrărilor „de detenție”, observând caracterul particular al tonului și scriiturii steinhardtiene.

⁷ Silviu Iosifescu, *Literatura de frontieră*, Editura Enciclopedică, București, 1971; Nicolae Florescu, *Profitabila condiție*, București, Editura Cartea Românească, 1983; *Literatura memorialistică. Radu Petrescu, Ion D. Sîrbu, N. Steinhardt*, antologie, prefață, dosare critice, comentarii, note și bibliografie adnotată de Ion Manolescu, Editura Humanitas, București, 1996.

⁸ Ruxandra Cesereanu, *op. cit.*, p. 9.

⁹ Adrian Marino, *Politică și cultură. Pentru o nouă cultură română*, Editura Polirom, Iași, 1996, p. 40. În *Viața unui om singur* (volum memorialistic postum, Editura Polirom, Iași, 2010), Adrian Marino face următoarea observație privind „literatura de închisoare”, oprindu-se și asupra *Jurnalului fericirii*: „Este un gen pe care-l detest profund. Fals, afectat, artificial și, mai ales, total «indecent». Mistica închisorii n-am avut-o niciodată. Iar a face «literatură», «beletristică», fraze frumoase, imagini și «formule fericite», a urmări efecte pur estetice pe seama unei imense suferințe, a unor situații profund atroce, inumane, mi se pare, mai ales acum, culmea imposturii literare, a mistificării amonale. A cinismului literar, estet, exorbitant și a egocentrismului «de autor». A te pune cu acest preț în valoare, a străluci și a urmări o gloriolă literară și succes de public, exploatând o imensă aberație, suferință și cruzime umană, ce poate fi mai abject și mai fals? Mai profund inuman?”

O dramă teribilă, bagatelizată, transformată în subiect de ficțiune ce se vrea neapărat «frumoasă», citită, elogiată la scenă deschisă? Ce oroare! și ce impostură! Iar a scrie jurnale livrești, împănate cu citate, eseistice, gen N. Steinhardt, reprezintă nu mai puțin un gest lipsit de orice autenticitate. Nu contest, de bun nivel intelectual. Dar egolatru-literar, bântuit de un «autorlâc» maniacal, care, raportat la condițiile reale de atunci de detenție, mi se pare penibil și, regret că trebuie s-o spun, chiar dezgustător. Căci nu se face «mistică» și «literatură» livrescă «subțire» pe seama unor mizerii atroce.” (pp. 79-80) Observația lui Adrian Marino vine după ce N. Steinhardt, în convorbirea cu Zaharia Sângeorzan, la finalul anilor ‘80, afirma: „[Adrian Marino] îmi pare informat, cult, inteligent și onest; dar nu-i găsesc nimic cu adevărat original și-l cred lipsit de acel suflu moral (în sens foarte larg), fără de care nu încap critica menită a dăinui” (Zaharia Sângeorzan, *op. cit.*, pp. 22-23).

¹⁰ *Jurnalul fericirii*, ed. cit, p. 444.

¹¹ Ne oprim, pentru acest capitol, la câteva dintre numeroasele și constantele autodefinitii grăitoare în acest sens: „eu, evreu botezat și naționalist român”, „Nu-mi vine a crede că eu sunt eu. Mi-am jucat, văd, rolul până la capăt. Mă descopăr pentru prima oară încăpățânat”, „Mă nasc din nou, din apă viermănoasă și duh rapid”, „nou, sunt un om nou” (*Jurnalul fericirii*, 2008, pp. 169; 170).

¹² Despre iubirea generatoare de fericire scrie Simone Weil (v. *Forme de iubire implicită a lui Dumnezeu*, Editura Humanitas, București, 2005), cunoscută de N. Steinhardt și invocată constant. La antipodul fericirii se află nenorocirea, stare pe care Steinhardt o evită, în închisoare și nu numai, prin cultivarea unei stări permanente de voie bună. „Marea enigmă a vieții umane – scrie Simone Weil – nu este suferința, ci nenorocirea. [...] Nenorocirea face ca Dumnezeu să devină absent pentru o vreme, mai absent decât un mort, mai absent decât lumina într-o carceră complet întunecată. Un fel de ororare înghite sufletul întreg. Cât durează această absență nu mai este nimic de iubit.” (*Autobiografie spirituală*, Editura Humanitas, București, 2004, pp. 70-71)

¹³ N. Steinhardt, *Monologul polifonic*, Ediția a II-a, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002, p. 39.

¹⁴ *Jurnalul fericirii*, ed. cit., p. 52.

¹⁵ Apud. Aviad Kleinberg, *Istoriile sfinților. Rolul lor în formarea Occidentului*, Traducere din limba franceză de Adriana Liciu, Editura Ideea Europeană, București, 2010, pp. 73-82.

¹⁶ *Ibidem*, p. 78.

¹⁷ Prezentate în volumul coordonat de Clara Cosmineanu (*Nicu Steinhardt în dosarele Securității*, ed. cit.) sau în cartea lui George Ardeleanu (*N. Steinhardt și paradoxurile libertății. O perspectivă monografică*, ed. cit.).

¹⁸ Vlad Pavlovici, „Imitatio Christi”, în *Steaua*, nr. 8-9, august-septembrie 1993.

¹⁹ *Jurnalul fericirii*, 2008, pp. 134-135.

²⁰ *Ibidem*, p. 64.

²¹ N. Steinhardt va face referire, în *Jurnalul fericirii*, la scena primusurilor, din *Maestrul și Margareta*, roman pe care îl citește la mănăstirea Văratec, în 1970, la recomandarea „stăruitoare” a lui Dinu Pillat. Rețin, pentru moment, un fragment revelator pentru modul cum înțelege Steinhardt, prin Bulgakov, comunismul: „Când dracii trec în zbor peste case și cu asmodeice puteri le ridică acoperișurile, ce se vede? Se zăresc șiruri lungi de coridoare unde, întoarse de la muncă, gospodinele sovietice gâtesc fiecare pe câte un Primus masa de seară.

Ăsta e comunismul! ăsta și nu altul: tovarășul de la raion, spațiul locativ, certificatul de origine socială, delatațiunea obligatorie, cozile, primusul. În vreme ce un miliard și jumătate de imbecili, în Occident, oftează, manifestă, răpesc, urlă, scriu, se despoaie, își lasă barbă, fac dragoste în public, aruncă cocteiluri Molotov pentru a realiza idealul: Primusul, mașinuța cu gaz a sărăcimii.” (*Jurnalul fericirii*, 2008, p. 276).

²² *Jurnalul fericirii*, 2008, p. 176.

²³ Zaharia Sângeorzan, *op. cit.*, p. 39.

²⁴ Reținem aici câteva exemple consultate pentru elaborarea lucrării de față: Ion Bălan, *Regimul concentraționar din România. 1945-1964*, Editura Fundației Academia Civică, București, 2000; *** *Analele Sighet*, vol. 1-10, Editura Fundației Academia Civică, București, 1994-2003; Doina Barcan, Bogdan Stepu, *Regimul comunist în România (dec. 1947 - dec. 1989)*, Editura Institutul European, Iași, 2003; *** *Arhivele Securității*, vol. 1-2, Editura Nemira, București, 2004-2006; Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, Editura Polirom, Iași, 2005; Adrian Cioroianu, *Pe umerii lui Marx. O introducere în istoria comunismului românesc*, Editura Curtea Veche, București, 2007.

comentarii

Despre noumen, fenomen și fenomenologie

Isabela Vasiliu-Scraba

Motto: „Să înceapă discipolul cu *Metafizica* lui Aristotel. Și dacă nu se poate, să se lase prostul la cântări și la psalmi” (Ion Scărariu, apud. Anton Dumitriu, 1991, TV, 21 iulie).

Când a imaginat distincția dintre *fenomen* și *noumen*, Platon nu s-a gândit atât la planul cunoașterii lumii „sub-lunare” (lumea perceptibilă prin simțuri), cât la părelnicia umbratică a lumii trecătoare în comparație cu Frumusețea Existenței eterne a ceea ce dăinuie mereu în deplinul Adevăr (1). Mitul cavernei din dialogul *Politeia* (vezi *Statul*, vol.I-II., trad. Vasile Bichigean) ilustrează sugestiv această valorizare neobișnuită pentru oamenii de azi care „prețuiesc scaunele, averea, puterea” (Anton Dumitriu, interviu, TV, 1991). Respectiva împărțire indică de asemenea interesul filozofului antic pentru ierarhizarea cunoașterii în care pe locul cel mai de sus s-ar găsi cunoașterea nemijlocită a Adevărului care este cea mai înaltă și cea mai rară dintre toate cunoașterile posibile.

Într-un interviu televizat în post-comunism, Anton Dumitriu spunea că mântuirea ar avea trei fețe: (a) partea rituală („psalmii”); (b) teologia și filozofia (în Occident, Aristotel, prin Toma din Aquino, iar în Orient, Platon și Aristotel); (c) partea esoterică, ascunsă, existentă în Biserica Răsăriteană unde s-a ivit isihasmul. În *lumea noumenală*, cunoașterea nemijlocită a Adevărului ar fi posibilă pentru că „fondul lumii e gândirea” (*nous*), mai zicea filozoful Anton Dumitriu.

Entuziasmat de justiția deosebirii și chiar a împărțirii între lumea fenomenală și lumea noumenală, Immanuel Kant (2) a preluat-o fiindcă a putut prin ea să delimiteze domeniul de universalitate a cunoașterii omenești ca ținând exclusiv de lumea fenomenală, fără ca prin aceasta să-L dea de-o parte pe Creator. Ba chiar „implicându-L” (ca să zicem așa) de mai multe ori: odată prin postularea diferenței dintre intelect și rațiune, pentru ca universalitatea cunoașterii să țină de domeniul intelectului, iar universalitatea religiei să țină de domeniul rațiunii; apoi prin limitarea cunoașterii omenești la lumea sensibilă (*fenomenală*) dincolo de care se întinde lumea *numenală*, inaccesibilă intelectului. Și, desigur, prin postularea celui „*ens rationis*” în marginea căruia Ion Petrovici propusese (discutând problema timpului la cursul său despre Kant) o interesantă înțelegere a previziunilor (vezi I. Petrovici, *Kant*, 1937, p.114), a vederii „în duh” care știe dinainte ceea ce urmează a se petrece.

Convins că tot ce se întâmplă pe lume se întâmplă cu voia lui Dumnezeu, Hegel a urmărit să indice o posibilă împăcare a planului epistemologic cu cel ontologic, a *fenomenului* cu *noumenul*, imaginând o *Fenomenologie a spiritului*. În ea, tot ce apare se îmbină cu ceea ce este cunoscut la nivel spiritual în istoria culturii, astfel încât ceea ce a fost înregistrat ca moment important într-o presupusă evoluție a omenirii să poată fi valorizat cognitiv prin intermediul filosofiei culturii, sub forma unei

grandioase (și efemere) viziuni asupra istoriei Spiritului absolut.

Unul dintre marii noștri traducători și interpreți de filozofie germană (vezi, de ex., Hegel, *Enciclopedia științelor filozofice*, Buc., 1971; precum și capitoul despre Leibniz din *Istoria filozofiei moderne. Omagiu prof. Ion Petrovici*, vol. I, 1937, p.477-521), fost elev (și asistent onorific) al faimosului profesor Nae Ionescu, și de asemenea fost student al lui Heidegger, făcea în jurnalul său o observație plină de tâlc: „creștinismul este la Hegel o experiență de bază pe care se luptă să o stăpânească. *Fenomenologia* lui (Hegel) este o mărturisire” (C-tin Floru în rev. „Jurnalul literar”, oct. 1997, p. 9).

În secolul XX, despărțirea platonice a *noumenului* de *fenomen*, din varii motive, a intrat din nou în uz, chiar dacă în forme mai puțin evidente din cauza noului stil de filozofare. Pentru separarea ontologică și epistemologică dintre *fenomen* și *noumen* a pledat în toată opera sa filozofică Lucian Blaga, acel gânditor de mare profunzime și originalitate care a resimțit foarte acut misterul de nedescifrat al unei transcendențe aflate în spatele oricărui fenomen, în indiferent ce registru al cunoașterii și existenței s-ar manifesta el. Contemporanul său german, Karl Jaspers (3), a deosebit *explicarea* științifică a unui fenomen în necesitatea sa cauzală de *înțelegerea* fenomenului, implicând o trăire în plan existențial, cu darul de a evidenția atât natura transcendentă a esenței umane cât și sursa noumenală a tot ce este aparent. Asemenea considerații ale lui Jaspers au fost puse în legătură cu experiența sa de psihiatru care-l făcuse să constate că fenomenele din câmpul faptelor sufletești ar fi de cercetat altfel decât fenomenele fizice. Dacă în fizică fenomenele, având o semnificație bine determinată, s-ar lăsa descrise și „explicate” prin formule matematice, fenomenelor sufletești le trebuie căutată semnificația, căci ele ar fi de „înțeles” numai în contextul în care se produc.

Dar cea mai fericită cuplare a planului epistemologic cu cel ontologic a părut multor filozofi ai secolului trecut că ar oferi-o *metoda fenomenologică*. Teoretizată de Husserl (și amintită studenților săi de Nae Ionescu), metoda a fost apreciată datorită celor două fațete ale ei: una descriind fenomenul și alta intuitivă (*noetică*). Prin latura descriptivă, metoda se arăta a fi atașată de obiect, iar prin intuiția directă a „esenței” fenomenului de cercetat, ea aspira către evidențierea adevăratei naturi a fenomenului. Mircea Vulcănescu - filosof de vocație, dar și eminent sociolog - a utilizat metoda fenomenologică în ambele domenii. Ca filozof al acelei *Școli* (unică în lume) de *sociologie monografică*, M. Vulcănescu a aplicat metoda fenomenologică (4) pentru descrierea datelor adunate de echipele de cercetători ai satelor românești. Partea „intuitivă” i-a folosit la găsirea semnificației faptelor complexe aflate la „joncțiunea existenței naturale cu existența spiritului” (Mircea

Vulcănescu), ajungând astfel la „ontologia regională a existenței sociale”. Ca fenomenolog, dar și ca istoric literar, scrie în 1934 splendidul studiu *Ion Creangă văzut de generația actuală* publicat la Cluj în rev. „Gând românesc” (an III, nr. 1, ian. 1935, p.1-16). În filozofia sa originală, ambele fațete ale fenomenologiei au putut da relief unor fapte ce se lasă mai greu descrise, „dimensionând” lucruri dificil de măsurat, cum ar fi de pildă „existența” în spiritualitatea poporului român (*Dimensiunea românească a existenței*, 1944).

Se cuvine însă de subliniat că succesul fenomenologiei, la modă și în ziua de azi, a fost asigurat mai mult de pluralitatea de înțelesuri ce i-au fost atribuite, decât de virtuțile preconizate de Husserl la începutul secolului XX. Gabriel Marcel observase în 1971 că „filozofia modernă are un limbaj atât de dificil încât e greu să afirmi ce este ea, ce sens are ea” (5). Desigur, remarcă rămâne valabilă și după înlocuirea termenului de „filozofie” cu cel de „fenomenologie”.

Cu referire la prezentarea filozofiei blagiene de către clientela lui Rădulescu-Motru care el însuși îl criticase cu sârg, Lucian Blaga sesizase din 1932-1933 înclinația unor recenzenți bucureșteni de a se crede originali folosind termenul de „fenomenologie” în zone în care altă dată s-ar fi folosit pur și simplu termenul de „filozofie”. În ce-l privește pe Blaga, el pur și simplu considera metoda fenomenologică limitativă. Pe de-o parte, nivelul simplei descrieri a unor fenomene îi părea lui Blaga (prin excelență creator) mult prea modest, în timp ce pretenția metodei fenomenologice de a răzbi de-a dreptul spre „adevărată esență” îi părea cam exagerată.

G. Liiceanu, pe când era cercetător la Institutul de Filozofie în colectivul condus de ideologul Henri Wald, a publicat (în „Revista de filozofie”, Tomul 14, nr. 2, 1967, p. 157-162) un text modest, intitulat *Pe marginea unor inedite*, despre trei scrisori trimise de marele filozof Lucian Blaga („Revista de filozofie”, Tomul 13, 1966, p.149) lui I. Brucăr spre a-i explica unde greșește când îl consideră fenomenolog.

Dacă ne gândim că până în 1969 filozofia lui Blaga fusese scoasă (pentru mai bine de două decenii) din cultura română de mercenarii ocupantului sovietic, și că numele lui Blaga urma să fie introdus în manualele de liceu (6) în anul când s-a retipărit *Trilogia cunoașterii* (1944; 1969), putem să ne dăm seama de importanța publicării comentariilor tânărului comunist

G. Liiceanu (n. 1942). De altfel, 1967 fusese și anul în care se hotărâse curțarea faimosului Mircea Eliade (7), spre a face cât mai vizibilă (pentru exterior!) noua atmosferă de oarecare prețuire a literaturii românești, ilustrată (de ex.) prin editarea volumului *Portrete și reflecții literare* a lui Constantin Ciopraga, cuprinzând două studii antologice despre Eminescu, sau prin premiarea lui Dimitrie Stelaru și a poetului Marin Tarangul, fost deținut politic, fără nicio vină. Dar 1967 se mai singularizase și prin difuzarea modelului ‘Crohălniceanu’, de terorism ideologic aplicat la receptarea literaturii interbelice, prin publicarea cursului său de *Istorie a literaturii române din perioada interbelică* (vol. I, Proza). Modelul răspândit atunci a fost dezvoltat apoi de Z. Ornea, cel care a dat pe ascuns Securității manuscrisul despre Hegel pentru care

C-tin Noica a fost băgat la pușcărie pentru șase ani, fără altă vină decât aceea de a fi dat manuscrisul la publicat la ESPLA, singura editură care exista în 1957 (vezi rev. „Observatorul Cultural”, Nr. 20/277, 14-20 iulie 2005).

Titlul sub care „Revista de filozofie” a publicat scrisorile lui Lucian Blaga nu a fost nici el întâmplător: *Trei scrisori asupra fenomenologiei*, și nu ceva mai apropiat de conținutul ideatic al textului blagian, ceva de genul: ‘Cunoașterea luciferică/minus-cunoașterea în contrast cu fenomenologismul, o abordare descriptiv-paradisiacă, prin atașarea de obiect’. Accentuând asupra fenomenologiei, titlul prefigura deplasarea accentului către partea eronată (de ca și cum ar fi fost validă!) a exegezei lui Brucăr, eroare pe care filozoful Lucian Blaga intenționase să o îndrepte.

Așadar, însuși titlul era menit să manipuleze cititorul, indicând un interes inexistent la Blaga pentru fenomenologie. În plus, din comentariul comunistului de douăzeci și cinci de ani transpare străduința de a-l înălța deasupra lui Blaga pe Brucăr, dându-i dreptate fostului director de la „Lumea evree” care ținuse să-l încadreze pe Lucian Blaga între fenomenologi. Desigur, încercarea tânărului Liiceanu apare cu atât mai penibilă cu cât argumentarea contrară, venită din partea lui Blaga, este evident mai convingătoare. Poate de aceea s-a mai apelat la o șmecherie suplimentară: Cele trei scrisori ale lui Blaga nu au fost publicate în același număr de revistă în care a apărut comentarea lor. Dacă pe oricine argumentele lui Blaga l-ar fi convins, de neconvins pare să fi fost doar „discipolul lui Henri Wald” (vezi *Noica și Securitatea*, Ed. M.N.L.R., București, 2009, p. 154), cum îl desemnase Noica pe Liiceanu, după zece ani de așa-zisă ucenicie (8). Interesant este că și la cincizeci și patru de ani, „discipolul lui Henri Wald” ținea să convingă (fără argumente) la o conferință că filozofia românească interberlică ar fi fost inexistentă, că Lucian Blaga, Nae Ionescu, Mircea Florian, Ion Petrovici, D. D. Roșca, etc., n-ar fi fost suficient de „profunzi” și că Nae Ionescu n-ar fi inițiat *trăirismul*, prima Școală românească de filozofie, fiindcă foștii săi studenți (și unii chiar discipoli) precum Constantin Noica, Anton Dumitriu (pe linia religiozității difuze din scrierile lui), Mircea Eliade, Emil Cioran, Vasile Băncilă, Mircea Vulcănescu, Ernest Bernea, P. Țuțea, n-ar fi fost contemporani (ca să asigure „unitate temporală” a Școlii trăiriste, despre care Noica spunea că oficialii comuniști refuză să o recunoască) și că filozofii menționați ar fi fost incapabili să elaboreze o gândire filozofică „puternică” (oare fusese cu gândul la puterea maestrului său Wald? sau a lui Stalin?).

Note:

1. vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Mistica Platonica a participării la divina lume a Ideilor*, Ed. Star Tipp, Slobozia, 1999.

2. vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Topica transcendentală din perspectiva arheologiei gândirii kantiene*, în rev. „Contemporanul Ideea-Europeană”, nr. 24 (113) din 12 iunie 1992, p. 5; precum și esul intitulat *La connaissance sans objet* din vol.: *Atena lui Kefalos*, Ed. Star Tipp, Slobozia, 1997, p. 120-135 ; sau http://www.isabelavs.go.ro/Articole/CAP12_1.html .

3. vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Karl Jaspers: Credința filosofică - o modalitate de existență în lumea contemporană*, în rev. „Contemporanul

Bunavestire

sec. XIX, Nicula

Ideea-Europeană”, nr. 40(7), 4 oct. 1991, p. 5, și în vol.: *Inefabila metafizică*, 1992, p. 168- 176.

4. În 1929 Mircea Vulcănescu scrisese un text extrem de interesant despre Max Scheler, „cel mai genial” discipol al lui Husserl, mort la 54 de ani.

5. vezi *Colocviile de la Paris (1971-1974) și Dialogul omului cu știința (29 ianuarie 1971)*, dezbateri organizată de Constantin Micu Stavilă, publicată în rev. „Jurnalul literar”, ianuarie-februarie 2001, p. 24-25. În *Homo universalis* (București, 1990), denumirea dată de Anton Dumitriu „fenomenologiei/filozofiei” de azi a fost aceea de *philosophia garrula* având sensul de trâncâneală cu pretenție de filozofare (vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *La granița dintre philosophia perennis și philosophia garrula*, în vol. *Inefabila metafizică*, Slobozia, 1993, p. 153-160). La cursurile sale de metafizică și de istoria metafizicii, Nae Ionescu tratase și el (e drept, tangențial) subiectul abandonării *philosophiei perennis* (vezi <http://www.scribd.com/doc/132110995/Isabela-Vasiliu-Scraba-METAFIZICA-LUI-NAE-IONESCU-in-unica-%C8%99i-dubla-ei-inf%C4%83%C8%9Bi%C8%99are>).

6. vezi Isabela Vasiliu-Scraba despre *Rolul scriitorului în formarea spiritualității de mâine*; Interviu publicat în rev. „Vatra veche”, 2/2013, p. 7-9

http://www.isabelavs.go.ro/Articole/IsabelaV_S_Bacău7Liceu.htm

7. În 1967 Mircea Eliade a putut telefona mamei sale, după 25 de ani, care, înțeleaptă, l-a sfătuit să nu revină spre a da gir terorii ideolog-

ice din țara aflată sub ocupație bolșevică, cum scria pe ascuns Vasile Băncilă. Marele istoric al religiilor a fost reintrodus în cultura română (cu o carte de nuvele prefațată de nepotul său) în anul în care apăruse în America *Myth and Symbol. Studies in Honor of Mircea Eliade* (Univ. of Chicago Press, 1969, 460 p.) volum pe care nici Editura Politică, nici Humanitas n-a dorit să-l traducă și să-l publice în țara comunistă care l-a tot ademenit, în fel și chip, pe Eliade să se-ntoarcă (vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Moartea spirituală în receptarea din țară și visul premonitoriu al lui Mircea Eliade*, în „Revista română” (Iași), Anul XV, nr. 1 (55), martie 2009, p. 16-17; sau <http://www.asymetria.org/modules.php?name=News&file=article&sid=626>).

8. vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Himera Școlii de la Păltiniș ironizată de Noica*, în rev. „Acolada”, nr 2 (65), febr. 2013, p. 16 și 22; <http://www.isabelavs.go.ro/Articole/IsabelaVS-himera1ScoalaPaltinis7.htm>; precum și *Himera discipolatului de la Păltiniș, prilej de fină ironie din partea lui Noica*, în rev. „Acolada”, nr 3(66), martie 2013, p. 16 și 23; sau <http://www.isabelavs.go.ro/Articole/IsabelaVS-himera2ScoalaPaltinis9.htm>

recitiri

„Filonul tragic”: Ion Lăncrănjă

Adrian Dinu Rachieru

„Nimeni nu te poate opri să scrii o carte, dacă această carte te doare, dacă nu mai poți trăi până ce nu o scrii”

Cine a văzut în „bădia” Ion Lăncrănjă un *țaran istoric*, urmând, cu o căutare încăpățanată, ruralismul ca program, n-a greșit. Din „modelul infinit” al vieții țărănești, cu involburate trăiri lăuntrice, s-au ivit cărți masive, de franchețe polemică, purtând o fatalitate a tragicului; o proză zgrunțuroasă, pletorică, aglomerând – sub sigiliul gravității – repetiții și dubluri semantice. Ion Lăncrănjă, ca înrăit „copist” al realității, scrie „gros”, încălțit, dezamăgind estetic, vădind, totuși, o „originalitate robustă”, cum anunța, la debut, Perpersicius. Om de baricadă, tăbăcit, bătaios, pătimaș, acest „individ păduros” (cf. Eugen Barbu), „oarecum tolerat” (zicea într-un interviu), a stârnit mari antipatii și bătaii. De fapt, fiecare carte apărută a presupus arderea „golgotelor”, răpindu-i bucuria și seninătatea acelor clipe. Plus valul de acuze, denunțând paginile aspre, tributare naturalismului, violenței, „atoniei sociale” (cf. S. Damian) sau *macroepiei* (1, 154).

Categoric, Ion Lăncrănjă (1928-1991) a fost un scriitor tezig, de o inflexibilă logică țărănească, aducând în atenție, în romane ample, alungând idilismul, satul transilvan (Uiejea, Dunga de jos, Dârja) și apărând demnitatea țărănimii. O literatură maniheic-rapsodică, ilustrând filonul tragic, cu un izbitor deficit de stil și cu un „bagaj lingvistic limitat” (2, 687), reverberând în toate volumele sale, adunând gânduri încălcite, amănunțite și ieșiri mânioase, reactive, traversând momente de încrâncenare, limpezire, măcinare, încetoșare etc. Polemist, cu opțiuni ferme, nonconformist, dușmănit aprig, mușcat de „clănțai”, Ion Lăncrănjă s-a exprimat, inevitabil, și în publicistică. Avea dreptate Dumitru Micu, observând că „un scriitor atât de politic nu putea să nu fie și un publicist” (3, 474). Dar publicistica lui Lăncrănjă nu e în marginea creației, nu are un rol periferic. Suspectat că ar dovedi o „agresivitate primară” (1, 155), publicistul dezvoltă, în numele *nevoii de adevăr*, aceleași teme majore, cu aceleași explicații repetitive: pledează pentru literatura „cu țărani”, susține *vocația constructivă* (un volum cu acest titlu apărea în 1983), încearcă să umple *un loc gol*, definind „marele nespuz”. *Cuvânt despre Transilvania* apărea în 1982 și, provocând proteste diplomatice (din partea Ungariei „ciuntite”), a fost retrasă. Lăncrănjă n-a putut răspunde. *Scriitor-problemă* și dincolo de granițe, așadar, el polemiza cu propaganda irendentistă și neorevizionismul „împăciunitorist”, ținut sub capac (mască de un fals internaționalism). Chiar dacă istoria l-a confirmat, prigoana a continuat; după 1990, scriitorul a fost „judecat” în Consiliul Uniunii Scriitorilor, sub președinția lui Mircea Dinescu, condamnat la moarte de un „tribunal” maghiar din diaspora, după ce, pozând în victimă, Meliusz Jozsef provocase, în 1983, o execuție morală a autorului *Cordovanilor*, patronată de Eugen Jebeleanu și junele, pe-atunci, Mircea Dinescu, pe fundalul indiferenței față de problema transilvăneană; după, firește, un șir de proteste, audiențe, ședințe. Reziduurile șoviniste au explodat după Revoluție, scriitorul fiind alstat de o echipă TV budapestană în propriu-i apartament. *Toamnă fierbinte*, un mic roman (1986), încercase să stingă vrajbele unui trecut (reactualizat), prin dialogul – înfruntare între Ion și Gyuri, doi posibili ambasadori etnici, sub cupola rânduieilor naturale, de rezonanță cosmică, ca armonie răsfrântă mitologic. Rememorând ocupația hortystă, cei doi, urcând în munte, împreună, coboară în memoria ancestrală, descoperind în firidele sufletului, o omenie istorică. Și așezând, la locu-i

cuvenit, „tot ce-i perindare în lume”. Fiindcă răul, pentru Lăncrănjă, înseamnă „ieșirea din făgașuri”.

Intrat în literatura noastră ca „un caz literar”, Ion Lăncrănjă a și rămas *un caz*. Să reamintim că debutul său, sancționat prompt pentru „curaj necreator”, a beneficiat de o întâmpinare a lui S. Damian, grijuliu la alunecarea pe linie naturalistă a proaspătului scriitor (v. *Gazeta literară*, nr. 20/29 iulie 1954). Satisfacția de colecționar, pensând cazuri stranii, plăcerea de a zugrăvi patimi neînfrânte, porniri animalice, instinctuale (ca în cazul schiței *Cordovanii*, găzduită de *Tânărul scriitor*, nr. 5/1954), riscau – potrivit aceluiași – să-l îndrepte pe Lăncrănjă pe un drum greșit. De altfel, tot *Gazeta literară*, prin vocea lui Paul Georgescu, puricând colecția revistei *Tânărul scriitor*, denunța îndrumarea ruginită, actualizarea pudică, idealurile „de coteț” etc., ale unor producții (v. *Pământul e rotund*, în *Gazeta literară*, nr. 39/9 dec. 1954).

Anii au trecut și Ion Lăncrănjă, continuându-și cu îndărătnicie, asemenea eroilor săi, drumul, a dat la iveală o operă, a construcție solidă, dirijându-și interesul spre romanul frescă, de masivitate specifică. Temperamental, el este un polemist; de aici, interesul pentru istoria caldă, cu substanță clocotitoare. Fixat într-un spațiu tematic perimat (după unii), preocupat de destinul țărănimii (al clasei și al individului), oferind o exactă radiografiere a psihologiilor, explorând, în replică la idilismul unei literaturi înmormântată rapid, filonul tragic, Lăncrănjă este un puternic prozator realist. Romanele sale, vroindu-se „obiective”, colcăie de vitalism și vigoare; în paginile sale răzbat datele structurale ale prozatorului, energiile sale nedomolite, scăpând câteodată din chingile disciplinării.

Moralist pe linia Slavici, Ion Lăncrănjă vine în literatură după șocul predist al *Moromeților*. Romanul lui Preda evidențiază rafinamentul psihologic și complexitatea caracterului țărănesc, redescoperind o lume ce părea fără acces la spiritualitate. Ion Lăncrănjă este interesat, și el, de mentalitatea rezistenței, înscriindu-se hulitei „direcții rurale” a literaturii noastre, care, să fim drepti, a produs mereu valori. Vitalitatea acestei direcții se verifică în numeroase creații prozastice, rezistând eroziunii timpului. Cum evenimentele au scos lumea rurală din vechea matcă, amenințând ordinea tradițională, Lăncrănjă stăruie asupra consecințelor, evitând soluțiile convenționale; confruntarea dintre individ și mecanismul puterii, ferocitatea fanatismului pentru „cauză” ori rezistența, alunecând în egocentrism, al revoltatului „ireductibil”, fac din Lăncrănjă un exponent al realismului dur, netrucat, constructor al unor conflicte pline de densitate și dramatism, autentice, dar neferite de schematism (în opoziție simetrizată), presărate și cu inabilități compoziționale. Peste toate, însă, se impune ideea morală, credința în dreptate, rezistența devenită Istorie.

Pornind de la „marea nuvelă” (Perpersicius, 1955), rescrisă cu îndârjire, saga *Cordovanilor* devenea trilogie (1963), înfățișând – prin monologul lui Lae – cronică unui sat, scos din temeuriile lui „adânci și vii”, rostuite în străvechime. Sau, după spusele lui N. Manolescu, producând, la apariția aceluși „roman liric” (2, 679), o dublă cronică (antitetică), ar fi vorba de o încălcare a „psihologiei și sociologiei cutumiere” (4, 942), constatare valabilă, negreșit, pentru întregul operei. În *Suferința urmașilor* (1978), Lăncrănjă, interesat de *colectivizare*, ca principal fenomen al „obsedantului deceniu”, va întoarce „pe dos” versiunea din *Cordovanii* (5, 547).

Trilogia *Cordovanii* avea la bază nuvela, dar și alte două romane abandonate (*Pământ și Țărani*); publicarea cărții, rescrisă de vreo opt ori, a fost stopată multă vreme de cei care „apărau” puritatea ideologică

a literaturii, puși în fața unui conflict prea tranșant pentru acel timp. *Cordovanii* aștepta, pentru a deveni roman, limpezirea conjuncturii. Să amintim doar că, într-un referat, din 1958, Ileana Vrancea recunoștea talentul scriitorului și veridicitatea manuscrisului, dar considera romanul „structural greșit”. De la acel roman (apărut, în fine, în 1963) și până la ultima sa carte, Lăncrănjă a evoluat credincios filonului tragic, interesat de ciocnirea unor caractere tari, de obsesia și fascinația puterii. Ediția a doua, din 1967, recuperând pasaje cenzurate, era – constata Marian Popa – „și mai puțin reținută” (6, 686). În 1972 publica ediția *ne varietur*.

Parabole ale puterii erau, de pildă, cele două nuvele antologate în BPT: *Eclipsă de soare* și *Drumul câinelui*. Ultima, prin triumful Mihai-Jilu-Mama rezonează tragic și moartea „rezolvă” supliciu, reluând motivul biblic al fraților-dușmani. Frații „primordiali” sunt aici Mihai Puiu, un alt Cain și Jilu; narațiunea dezvoltă personaje malefice și crime abominabile, sub patronajul unei veritabile *Urmutter*: Raveca lui Pilu. *Eclipsă de soare*, apărută în 1967, în câteva numere din *Gazeta literară*, dezvăluia mecanismul alienant al omului dominat de obsesia funcției, în contextul unui autoritarism sufocant. Dacă Mihai (*Drumul câinelui*) credea într-o idee, fanatizând-o, dincoace instinctul afirmării vede condiția umană prin locul ei în ierarhie, pozițional, nu intrinsec; calitatea insului se estompează, individualitatea „dispare” sub prestigiul funcției sau prin pierderea ei. *Eclipsă de soare* dezvăluie un conflict de tip baladesc, în care forța inercială a „stăpânului” Iosif Ciorfoiu anihilează elanul vârstei tinere (Pavel Bora), prescriindu-i un destin mioritic. Scopul primului (îndepărtarea „adversarului”) convoacă rezervele de inventivitate strategică și se slujește de denaturări; patternul mioritic se susține și prin amplitudinea cosmică a evenimentelor, ritmate unei naturi lipsită de hermetism. Pavel Bora este un înfrânt, dar hegemonia lui Ciorfoiu este o „eclipsă”.

Caloianul (1975) lua iarăși pulsul epocii. Plămădit în perioada marilor limpeziri, chemând recurența trecutului, anticipat de *Fragmentarium* (1969), *Caloianul* este un roman istoric, un lung monolog, restituindu-ne – indirect – un destin. Prin Alexandru Ghețea se reconstituie drama unei generații de scriitori; „rob al conjuncturilor”, oportunist și victimă morală, atins de remușcări târzii pentru lașitățile sale într-o viață de trădări, Ghețea este de fapt *un martor*. Comentariul său nu se poate elibera de chinuitoarea întrebare: când și cum moare trecutul? De formulă aparte, *Caloianul* este, mai degrabă, un metaroman, conținând „dosarul unui roman virtual” (3, 473), amplu, zguduitor, acea carte mântuitoare, nescrisă, la care visa Alexandru Ghețea. Cum Lăncrănjă propovăduia *afirmarea prin construcție*, nevăzând, în întregul operei, rupturi sau reluări, înțelegem de ce afirmase tranșant că n-ar vrea să fie niciodată cum e eroul său, ferindu-se de „risipirea în van a unor strădăanii” (7, 52).

Carte-sinteză, dezvăluind, rememorativ, prin hăituitul Monu („rădăcinos”, încăpățanat, însingurat, cu „suflet învățat”), „aleanul” țărănilor adevărați, *Suferința urmașilor* (1978) rămâne un prețios document sociografic, trezind, însă, rezerve ca diluat roman „poporanist” (1, 160), vorbind despre un eroism „imposibil” (2, 683), cu personaje definite exterior, caracterizate anticipativ, împărțind același punct de vedere cu autorul/naratorul, cum sesizase acidul Dan Culcer.

Prăbușirea satului, rezistența, firava iluzie a conservării lui, fac din *Suferința urmașilor* un roman-dezbatere, de fior tragic. Lăncrănjă examinează cu ochi sociologic destinul satului românesc, izvor de valori și matcă a unei spiritualități specifice, plasat într-o zăriște mitică. Dar satul se rărește, atins de „hemoragia rurală”. Despărțirea de un anume statut existențial e dramatică, hrănind, pe canavaua evenimentelor, gândul împotrivrării. Este aici conflictul cu

istoria al celor ce o fac prin efort anonim și care, acum, o găsesc nedreaptă. *Suferința urmașilor* este o Monu-dramă (M. Sorescu), fiindcă Monu, eroul central al cărții, trăiește cu fața spre trecut. Personaj inflexibil, Monu e supus unor presiuni și vexațiuni, carieristul Țăncuș fiind reprezentantul Ordinii noi. Bolnav de răzbunare, declanșând o ură patologică, alunecosul Țăncuș îl obligă pe rădăcinosul Monu să devină, în numele bunului simț țărănesc, opozant; ursuz, colțuros, Monu, „cel pe de urmă țaran”, se luptă cu toți, însingurându-se. El își adjudecă misia („ăsta mi-i datul”) și este personaj-simbol, un Iov în legătură vitală cu pământul; nu se mulțumește să constate, ci și interpretează (fals) istoria, transferând sistemului erorile unor inși. Față de celebrul Ion, care „asculta” glasul pământului, Monu e stăpânit de vocea supraviețuirii clasei sale și, mânat de îndărătnicie, se va autodistruge. Satul care apune, cu țărani săi „pe ducă”, sub tăvălugul istoriei, află în Monu, personaj cu „rădăcini tari” și ethos fix, un ins netranzațional. Astfel, Ion Lăncrănjăan polemizează, peste ani, cu faimoasa teză a lui M. Ralea (privind absența personajelor netranzaționale în literatura noastră), oferindu-ne un Monu care își asumă, ca întrupare a destinului, credința de altădată a Cordovanului: „noi murim în picioare”.

Deși sumară, valabilitatea psihologică a personajelor nu poate fi contestată. Rezistența lui Monu pare incredibilă; într-un roman de factură poetică, dozându-și tensiunea epică (neferit, însă, de lungimi supărătoare, explicitări inutile, incongruențe stilistice, plus onomastica transparentă a „negativilor”), Lăncrănjăan dă excelente pagini, cotrobăind prin fondul obscur al psihologiilor în conflict. Îndeosebi, explorarea meandrelor sufletului feminin face dovada intuițiilor lui Lăncrănjăan (după Parasca, „romanul” Liței, nevasta lui Monu, confirmă această disponibilitate); triunghiul erotic, animat de motorul geloziei, procură un analitism de calitate.

Tot în răstimpul anilor de început, în acea răscruce revoluționară, se desfășoară acțiunea romanului *Fiul secetei*. Condiția tragică este doar sugerată aici, vorbindu-se de acei ani „învălmășiți și grei”, cu pierderi de sine și regăsiri, cu redresări și confuzii, prin convocarea unor voci narative ce aglomerează detalii în dosarul lui Vasile Pozdare, „fiul secetei”, examinat din mai multe unghiuri, desfășurând un fascicol epic: a activistului Iuliu Jeler, a Nuței, a lui Ionuț, a lui Pozdare însuși, necrutător cu sine, cărora li se adaugă, de o discutabilă oportunitate, vocea naratorului. În final, Pozdare „dispare” printr-un accident. Interesul romanului stă, însă, și în construcție, *Fiul secetei* fiind apropiat de titlul camilpetrescian, *Patul lui Procust*, dublând faptul epic prin comentariu, cu rol adnotativ. Juxtapunerea depozițiilor și documentelor asigură autenticitatea reconstituirii, dar accentul e deplasat de la sondarea psihologiilor (ca în prestigiosul precedent amintit) spre fundalul socio-politic, totul conceput în regim anticafolif.

Și Vasile Pozdare are un dârț fond moral, integritate și fanatism al convingerilor, fiind un produs al epocii; dar „imbatabilul Pozdare”, furtunatic și febril, în criză „de timp”, consumându-se într-o permanentă combustie, evoluând în decorul unei lumi a schimbărilor violente, al marilor dăruiri, este „în prefacere”. Pozdare nu face figură de imaculat; represiv, violent, condus de lozinci, bolnav de dogmată, sub fascinația ideilor Revoluției, manifestă – prin exces pasional – un stângism rigid. Nucleul etic al romanului e tocmai construcția de sine a lui Vasile Pozdare, personaj complex, ajungând la luciditate și înțelepciunea supunerii la concret, după ce s-a hrănit cu teorii plutind în abstracțiuni. Revoluția nu este exterioară insului, iar acesta nu e instrumentul orb al Istoriei. Momentul iluminării îl desparte de alți eroi ai lui Lăncrănjăan, personaje bruscate de conjuncturi, măturați de istorie, anacronici (Monu, Lae ș.a.), deși – în plan moral – categoric pozitivi. Consecvent sieși, Ion Lăncrănjăan refuză happyendul. O cauză politică abstractă (valabilă, astfel, universal) capătă concretețe prin acumularea evenimentelor și amânarea

deznodământului, angajând mișcări psihologice adânci. Știutele calități și defecte ale prozei lui Lăncrănjăan sunt, și aici, prezente. Polemismul romancierului și disponibilitățile eseistice dau greutate acestei cărți; desfășurarea evenimentelor probează, însă, că autorul n-a controlat sever cronologia ei „internă”. Explicit roman politic sau „eseu ideologic” (după unii), *Fiul secetei* (1979) narează „dezmeticirea” lui Vasile Pozdare, un comunist fanatic, depănând istoria unei vieți prin înțelegerea unei epoci complicate. Un roman-biografie, preciza Dumitru Micu (3, 474), evocând un șir de frământări, „limpeziri”, regăsiri etc. prin „tehnica focalizării variate” (cf. Oana Soare).

Ion Lăncrănjăan numea undeva *romanul politic* „o formulă literară de avangardă”, ferită de îngădiri, fie ele dogmatice ori modernizatoare. Slujind romanul politic și războindu-se cu ilustrativismul desuet (prin bogata sa producție romanescă și – explicit – prin atitudinea sa publicistică), Lăncrănjăan iese în agora, cuvântând despre Transilvania sau „nevoia de adevăr”, zguduind inerțiile și pasivitatea unora, trezind din așteptarea critică excesiv preocupată de scriitură și ignorând adâncimea problematică. Ion Lăncrănjăan a devenit „un caz”, dușmănit, demisionar, retras, împins în penumbră ori proiectat sub reflectoarele rampei, din considerente extraliterare; îndărătnicia și hărnicia nu l-au îndepărtat de la masa de lucru. Cu energie țărănească și fibră de polemist intratabil, acest scriitor îndârjit, cu lumea și cu sine, a plecat spre râvnita seninătate, încrezător în durată. Cărțile lui, masive, de un transilvanism ardent, vorbesc despre asfințitul unei lumi, sunt romane ale „ruperii”, au fervoare problematică și măreție epopeică, poartă potențe mitice. Cu o voce fermă, pătimașă, prozatorul, hulit și puternic (temperamental, un polemist), folosește pasta realismului dur, aduce în scenă personaje greoaie, cu o psihologie retractilă. Credincios filonului tragic, Lăncrănjăan caută temeiurile rezistenței sub apăsarea Istoriei vitrege, acționând „legea fierăstrăului”. Îndârjitul și însinguratul scriitor a fost, și el, un om „de sub munte”, neîmpăcat cu lumea; citind *Omul de sub munte* (1990) vom afla aceeași încrâncenare, aceeași temătoare grijă pentru „zguduirea temelior” și surpare, atunci când, iresponsabil, se umblă la *rădăcini*.

Există, așadar, pentru proza lui Lăncrănjăan, un calapod stilistic, diapazonul reacțiilor umane se involburează, atins de arțag, mânie și îndârjire, sufletele chinuților se „întăciunează”, cunosc – cum s-a zis în chip nimerit – *pasionalitatea telurică*. Un pâlmaș, neîndoelnic, trudind pe manuscris, Ion Lăncrănjăan nu este și o conștiință artizanală. Cum cerneala neagră a iritării inundă pagina, „esteții” vor strâmba din nas, probabil. Iar eroii se caută în trecut, acolo își află identitatea, fără a se „dumiri” însă (ca în prozele altora). O nedreaptă așezare, un rău ontologic stârnește această lume în măcinare, în conflict cu Istoria. Dar nu e vorba de un rău „la vedere”, ci de unul tănuț, întreținând scenariul apocaliptic. Suferința cade nedrept și implacabil peste această umanitate, condamnând-o la pătimiri. Ceea ce îndură eroii lui Lăncrănjăan (*răul tovarășilor*, al „noilor găzdoi”, după cel al profilor și moșierilor) ține de asfințitul unei lumi, învăluită în aburii nostalgiei, încrezătoare, totuși, în durată. Fiindcă acest îndârjit polemist, explorând substanța gravă a unei epoci, cultivă o formulă epică tradițională și crede, în pofida tuturor alarmelor moderniste și postmoderniste, în viabilitatea literară a lumii rurale. Cărțile sale sunt documentele unei perioade. Un Monu, ins molcom, greoi la trup și cu gânduri mocnite vrea să apere valorile amenințate de graba Istoriei. El, hăituit, se ridică împotriva tuturor și sfârșește, inevitabil, prin a fi învins.

Cum mor țărani (1991), roman scris în 1987, primul apărut postum, intra în ceea ce unii au numit *literatură „de sertar”* (cam sărăcuță la noi). Tot de un ins taciturn, însingurat, tot de o narațiune curgând greoaie, aproape turbure, va fi vorba. Nicodim Mărginean, rămas văduvoi după „isprava” Leontinei, ce cu „suflet de găzdoie” (din neamul Dăncenilor), se surpă la răndu-i, într-un sat „ciomp”, fâlos, dar gol. El îl invocă pe Monu din Dîrja, dar decăderea nu

poate fi stopată nici de fiorul erotic iscat de Anuță, o femeie „pe multe”, cu o existență „înăbușită”. Sucit, cu „un vierme în suflet”, Nicodim încearcă să-și învingă afecțiunea târzie; și, în același timp, nelimpezit, neaflându-și „direcția cea bună”, se rostogolește, pustiindu-și gospodăria. Se va lipsi de toate (copiii, hămesiți, îi vor demola acareturile) și, sălbăticit, peticit, acuzând lehamitea, va muri într-un șanț, după o ultimă ispravă, colindând în noaptea de ajun, dorind „să mai vadă odată satul”. „Bolundul” Nicodim, „cam sucit și cam nășădit”, este martorul „desființării” țărânimii; dar sfârșitul acestui uriaș încrâncenat, cu sufletul curat, nu are măreție epopeică. De altfel, Lăncrănjăan refuză regimul sărbătoresc, neîmperechind vorbele cu grijă calofilă. Fraza meandrică, prolixă, redundantă, curge greoi, târând nămoluri prozastice; bolovănos, oferindu-și delicii unor crudități verbale, „stilul” său poartă amprenta unei mentalități, inflexibilă și încrâncenată. Lumea sa, trăind sub apăsarea tragică, respiră, însă, *un aer mitic*.

Baladesc în *Drumul câinelui* (1974), cu un epic împins – ca predestinare – în tragedie, invocând „duhul pământului” sau aducând în scenă personaje „în eclipsă” (*Eclipsă de soare*, 1969), imprudente, precum Pavel Bora, ori malefice (cazul președintelui Iosif Ciorfoiu, ins vital, dotat pentru a triumfa, având „știința răului”), Lăncrănjăan ilustrează, prin criticismul său frust, rezonator, situația specială a unui *comunist* sincer, suferitor, îngrijorat pentru prefacerile lumii rurale. Ca martor, posibil grefier al atâtor întâmplări, vizând recuperarea Istoriei (adevărata), prin proiectele sale (vezi tetralogia anunțată *Coridorul puterii*, din care a apărut, în 1994, un prim volum: *Suburbiile vieții*), credincios acelorași teme, Ion Lăncrănjăan poate părea „autor al unei singure cărți” (2, 669).

Ca scriitor profesionist, înrolat naționalistilor militanți, „prelucrând” antiteticele trecutului (în sensul angajamentului proceausist), cu o seriozitate greoaie, trenantă, desfășurând un grav „stil tautologic” (cf. M. Ungheanu), el face figură de moralist, incapabil, însă, de a se depăși. A-l considera „un adevărat Beria”, cum îl vede Nina Cassian (8, 186), este, desigur, exagerat și nedrept. Iar „pozitivul lui – explică Marian Popa – e suprematizat, dar nu victorios” (6, 725). În fond, prin Lăncrănjăan, cercetând „mersul lucrurilor”, suntem părtași la dispariția unei clase, într-o lume răsturnată, „proletariată”, ieșită din „făgașuri”. Omul – ne asigură prozatorul – „e sortit suferinței”; iar țărani au fost „întemeietori de țară și de lume”. Probabil că Ion Lăncrănjăan ilustrează „comunismul anticomunist”, cum bănuia M. Popa, blamându-i pe cei care doar, falsând, „exersau” principiile doctrinare (6, 726) și criticând, în numele suferinței adunate, pe tovarășii „care ne-au băgat la comun”. Oricum, pentru acest încrâncenat prozator, în război cu „subiectivismul mărunț și răfuitor”, agitând facțiunile din lumea literară, *tragismul* însemna o mare posibilitate a literaturii române. Pe care, firește, a dezvoltat-o redundant și copleșitor, pe suportul unei declarate sensibilități naționaliste, respectând, regretabil, calapodul manieist.

Note:

1. Dan Culcer, *Un roman „poporanist”*, în *Serii și grupuri*, Editura Cartea Românească, București, 1981.
2. Cornel Ungureanu, *Proza românească de azi*, Editura Cartea Românească, București, 1985.
3. Dumitru Micu, *Istoria literaturii române de la creația populară la postmodernism*, Editura Saeculum I.O., București, 2000.
5. Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008.
6. Alex Ștefănescu, *Istoria literaturii române contemporane (1941-2000)*, Editura Mașina de scris, București, 2005.
7. Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, vol. II, Fundația Luceafărul, București, 2001.
8. M. Ungheanu, *Interviuri neconvenționale*, Editura Cartea Românească, București, 1982.
9. Nina Cassian, *Memoria ca zestre*, Cartea I, Editura Institutului Cultural Român, București, 2003.

poezia

Ioan Es. Pop

glossă

când te ferești, ferește-te de tine. nu bea băutura care-ți face bine. nu mânca nimic din ce îți place. iubește numai ce disprețuiești. când e vară îmbracă paltonul. nu visa. du-te la bal ca la spital. stinge țigarea.

n-avea grijă de ziua de mâine, e tot cea de ieri. bate capul să-nțeleagă fundul. deprinde-te cu nefființa, se naște odată cu tine, e tot a ta. nu dormi. nu te trezi. când nu dormi, stinge-n tine setea de-a fi om. stinge țigarea când pleci. deplânge doar ușorul, nu și greul. stinge țigarea.

adu-ți aminte că ai dispărut deja ieri. stinge țigarea mai iute. iartă răul celui care-ți face bine.

pune-ți-l paznic pe cel ce te fură. râde când îți sare sângele pe gură. umple cu absență locul în care ești așteptat. papă lapte. stinge țigarea. fă-te singur și străin pentru cel care-ți cere tovarășia. dezi-te și de adevăr, și de minciună.

ca să nu fii ucis, arată-te gata să mori. stinge țigarea. disperă speranța. spune-i lui vâru-tu că-mi datorează cinci sute. nu uita că toate s-au făcut în lipsa ta. deci spune-i să-mi aducă banii cel târziu poimâine. deci poți oricând dispărea.

teme-te de noroc. descoperă-te când ești gol. acoperă-te când ești plin. stinge țigarea. nu te simți întreg câtă vreme te afli în trup. când dispari, dă erată. bea mult. sau nu bea. fumează. sau stinge țigarea. obișnuiește-te cu neadevărul adevărat.

dacă-ți vine să urli, ține-ți țipătul sub glotă până

se face dulce ca mierea. leapădă-te de tot ce îți pare că știi. învață să nu știi. luptă pentru contra ta. fă-te că ești mereu altcineva și într-o zi vei chiar fi. stinge țigarea.

ca să nu birui vreodată, aliază-te cu cei slabi. la amiază spune-ți că s-a-ntunecat deja. pe cei ce-ți sunt datori plătește-i să-ți amâne plata. îndulcește ceaiul cu fiere. trage perdelele. stinge țigarea.

acum, că am rămas doar între noi, să recunoaștem că de fapt nu suntem doi. eu sunt nimeni, tu ești nimeni, suntem de o singură ființă. hai, iute, să ne rugăm cu credință.

deci îngenunchează, aprinde-ți țigarea, dă drumul la radio și începe rugăciunea: „este frig, nimeni veghează deasupra-ne, aici încetează emisiunea“.

Virgil Diaconu

Ceasornicul

Totul începe înspre seară, când ceasul din turn își începe rondul de noapte. Când ceasul din turn își face rondul de noapte cu soldații lui prin camera mea.

Totul începe înspre seară, când scăpați din cazarma de fier soldații ceasului pornesc să cucerească orașul. Când merg pe străzi, deodată mă trezesc înconjurat de acești războinici care cred că totul li se cuvine. De acești războinici care își ascut săbiile de privirile mele.

Totul începe înspre seară, când ceasul din turn își face rondul de noapte cu soldații lui prin camera mea.

Prin sufletul uitat deschis. Vezi, cei plecați aleargă toată noaptea prin mine. Uneori deslușesc printre ei glasurile mamei care mă cheamă din depărtarea grădinii, din albastru. Glasurile mamei, care îmi leagă rănile cu mângâierile ei și mă ceartă cu lacrima.

Ceasul din turn mă urmărește cu soldații lui, cu întunericul.

Soldați pe care nu-i mai dovedesc. Așa că până la urmă va trebui să îmi strâng toate oștile și să accept lupta.

Și să închei noi alianțe cu Pădurea și Austrul.

Și să aduc la zi vechile mele tratate cu vrăbiile. Tratate din vremea când toate locuiau într-un cuib:

în mâna Domnului. Da, eu va trebui să mă pregătesc pentru lupta cea mare! Să-mi adun oștile și să ies în câmp, la bătaie. N-am nicio teamă, Domnul este cu mine! Deja Pădurea a pus pe fugă soldații cu verdele ei! Și legiunile de vrăbii au dărâmat deja cu trâmbițele lor zidurile întunericului. Ierihonul nopții.

Eu locuiesc într-un ceasornic. În noaptea aceasta gândurile mele vor pleca la război.

Hanna Bota

poemul lui Dumnezeu

știam de mai demult că sunt poemul lui Dumnezeu mi-a șlefuit fiecare celulă sărutând cu sete citoplasma și mitocondriile prelungind oasele ca pe niște vocale feminine/ dar cel mai mult a lucrat la rimele minții pentru ele a urcat pe muntele schimbării/ aveam urgentă nevoie de metanoia/ pentru aceasta s-a schimbat el întâi/ discuții cu moise și ilie putea avea oricând/ dar atunci se vorbea tocmai despre mine/ petru - pescarul acela coleric nu trăncănea la nimereală despre construirea colibelor/ știu bine/ coliba în care să locuiască slava pe munte trebuia să fiu eu/ degeaba caută turiștii rămășițe/ ele s-au mutat în mine

apoi s-a înnoptat în ghețimani s-a îndiminețit pe dealul căpățânii/ dar între timp eu fusesem dăltuită de gata/ gândurile și ideile mele zburau în vârtejul despre care scrisese nichita/ (poetul se născuse cu câteva ceasuri `nainte dar sfârșitul ne va fi împreună - toate sfârșiturile sunt împreună/ numai începutul este pe rând)

așa că îmi lipsea doar ritmul iubirii să-l mai așezi în poem și-atîta iubire ai măsurat/ în timp ce mureai

atîta de multă ai scăpat printre brațele întinse între piroane încât poemul tău/ doamne sfinte/ plânge cu toate celulele sărutate

și n-am putut trece mai departe de atîta povară

altar

noaptele toate-mi sunt scrum fiecare rostogolire a lunii e apocalipsă cântată de virgine într-un templu în ruine/

în alte pământuri mi-ai înfipt poemele știu și eu știi și tu/ lumea aceasta nu mă încapă câtă vreme hieroglifile mele n-au trecut prin mâna lui champollion ca să le descifreze/ degeaba se războia hannibal pornind dinspre cartagina ocolind marea cea mare/ degeaba l-a imitat napoleon/ piatra rosettei mele e încă în zid nedescoperită/ nu știu dacă drumul va trece spre acropole spre altarul zeului necunoscut predicat de Pavel sfântul/ aș îngenunchea lângă el așezându-mi trupul ca jertfă vie de-aș ști că noaptele mi s-ar face foc și lumină

construiește altarul de sacrificiu în trupul meu/ acolo este țara mea/ doamne oricât ar fi ea de hulită

templu

azi dimineață îmi înghețau coapsele sub ciorapii de mătase/ pielea pe genunchi era roșie ca un jăratec ce aprindea lapovița timpurie părul de foc luat de vânt juca feste privirii/ atunci m-am văzut ca pe un templu în flăcări zilele îmi ardeau lumânare de căpătâi celor născuți prea târziu/ timpul se împuțina cu fiecare pas al meu prin ninsoare/ așa o fi pățit mama de fiecare dată când mai năștea un copil ca să ajung eu cel de-al șaptelea să fiu/ sărăcise uterul spoliat de atâtea travalii ce mi-au făcut drum pavat spre ieșire/ drumul acesta a trebuit să-l sfărâm cu dinții de-aceea mi-e incisivul strâmb și încălecat

eram un templu arzând și-am crezut că voi rămâne fierbinte ca rugul aprins văzut de moise/ acela ce nicidecum nu se consuma pentru că era domnul prezent/ dar vocea mi-a spus că trebuie să devenim cenușă/ abia apoi vom cântări ce rămâne vom purta scrumul să-l risipim în apele sfinte/

aștept drumul exotic al propriei risipiri/ apoi voi cunoaște dacă rugul e templu sau eu însămi un rug

Fragmente

Andrei Zanca

Niciunde nu este mai binevenită această stare de veghe decât în discuțiile asupra ceea ce numesc „înțelegere prin sine a politicii”. Dat fiind că am devenit foarte prudent în relație cu posibilitatea de a relata obiectiv cum s-au dezvoltat convingerile politice personale și angajamentul politic, propun să vorbim despre „mitul politic al individului”. În majoritatea cazurilor, pătrunderea psihologică în politică s-a concentrat fie aproximativ, în situații de criză și stress, fie existau studii asupra comportării la alegeri, spre a ajuta politicianului, să facă și să exercite influență la alegeri. N-au existat însă multe lucrări psihologice autocritice și aici, experiența dobândită în practica terapeutică primește o valoare inestimabilă. *Ca mișcarea de resacralizare să devină efectivă, trebuie să începem să vedem în posibilitatea unui „cetățean psihologic”, a cărui individualitate - procesul devenirii sinelui, spre a vorbi în consens cu Jung, despărțirea și concomitentă înrudire cu ceilalți -, să aibă o componentă politică* (subl.n.)

Jung a introdus noțiunea de „umbră”, spre a denumi acele aspecte despre noi înșine, pe care le-am nega bucuros -, însă nu putem, căci umbra este partea omului. O politică lipsită de umbră se realizează atunci când problemele se atașează altundeva -, de apocaliptic, fie prin efectul de seră, fie prin pandemia sida, ori încercările nucleare; ea trebuie înțeleasă și ca *încercare de a trece vina de sine asupra altor oameni și instituții*.(subl. n.)

Mulți din noi sunt atât de plini de dispreț primitiv de sine, atât de scârbiți în fața culturii, la a cărei apariție ne-am împărțășit, încât ne decidem pentru un stil purist, sărăcăcios, steril de curat în politică. *Suntem atât de îngroziți, de-a nu ne macula de umbră, încât - într-o anume privință -, nu vrem să ne vedem transpuse deloc idealurile noastre îndrăgite într-o politică pragmatică. Ne temem că a fi efectiv ar însemna sacrificare stimei de sine*.(subl.n.) Chiar dacă resacralizatorii s-ar angaja într-adevăr politic, atașamentul lor - văzut psihologic -, este făcut deseori doar cu jumătate de inimă, ori imperfect, purtând tenta temerii așa-ziselor mâini murdare. De aici prăbușirea atâtor partide și grupări de verzi, ce sunt sfâșiați între idealismul lor și ideile pragmatice de realizare.

Cei ce vor a resacraliza politicul caută deseori ceva, o formă de împlinire personală ori realizare de sine, ce nu poate fi nicicând deplin satisfăcută prin politic. Toți aceia care, ca și mine, au fost activi înspre sfârșitul anilor șaizeci în Noua Stângă ori în mișcările studențești, cunosc aceste probleme. Este abia credibil, cât de mult au fost negate pe atunci necesitățile umane, chiar și acelea, ce-au fost - ori nu -, satisfăcute, în vreme ce noi ședeam și dezbăteam ore în șir, ce lozinci să scriem spre a apărea în fața fabricilor de automobile. Însă au fost ele vreodată puse pe tapet? Niciodată. Să te referi la motive personale înseamnă a fi apolitic, ori problematic - puteai fi azvârlit afară.

Una din dificultățile noastre cu aceste idei constă în faptul că aici în Vest ne repugnă să legăm domeniile de viață oficiale de cele private. Aceste sfere lăuntrice, private, sunt însă domenii

unde se pot naște relaționări. Într-un anume sens, această respingere este uimitoare, căci în discuțiile despre politică și politicieni, s-a operat întotdeauna cu noțiuni emoționale, ca și „caracter”. În acest sens, mă gândesc la fluxul de cărți despre Nixon. Tot astfel, o mare parte a dezbaterii lor politice asupra diferențelor de părere se referă la ce ar putea fi natura umană (ce s-ar întâmpla dacă ceva s-ar afla dincolo de interesul personal, spre a nu da decât un exemplu). *Dacă s-ar putea realiza aceste noi legături dintre lumile interioare și cele exterioare, atunci ne-am obișnui mai degrabă să vorbim despre un amestec între psihologic și politică*. (subl.n.)

În această nouă, hibridă limbă pentru politică, nu vrem doar a ști ce se spune, ci și cine spune ceva - și apoi, cine anume întreprinde ceva. *Terapeuții știu că în noi mișună oameni lăuntrici (sub-personalități); pacienților le vine tot mai greu să certifice aceasta* (subl. n.). Tot astfel, avem nevoie de un început al politicii, care să emeargă din înțelegerea că nici o societate nu are pregătită o unică identitate (psihologică, închisă în sine), pentru toți membri ei. Conștiința faptului, că politica este psihologică îi leagă laolaltă pe toți cei ce participă la discuții despre pierderea sensului și a scopului, cât și a certitudinilor vieții comunitare și personale. *Teama vestică în fața lumii interioare este atât de mare, încât implicațiile ei abia mai sunt recunoscute, fără a mai vorbi de a fi discutate ori utilizate* (subl.n.) Este tragic cât de puține discuții s-au purtat asupra socio-psihologiei transpersonale ce va fi necesară, spre a face realizabile imaginile de azi asupra colectivității și a unei politici a comunității.

Există însă teorii psihologice care se concentrează asupra faptului, cum ar putea fi legați între ei deja azi oamenii; se poate recunoaște faptul, că *n-am fost nicicând atât de despărțiți unii de alții* (subl.n.), cum a încercat să ne convingă așa-numita politică neoliberală a pieței libere - care și-a adus aici propria sa teorie psihologică blândă. Politicienii și cetățenii trebuie să cerceteze, să explice și să cultive de urgență felul de legături preexistente dintre oameni (pe care Jung le-a numit subconștientul colectiv). Astfel de legături sunt în mare parte, poate, non-verbale și funcționează pe un plan interpsihic. Suntem instincte, ce se dezvoltă, se hrănesc și înfloresc din această rădăcină. Cum crește și cum se dezvoltă politicianul lăuntric? Un individ nu-și trăiește doar viața, ci și viața timpului său. Jung le spunea studenților săi: „când se tratează individul, se tratează cultura”. Indivizii nu pot fi văzuți separați de societatea și de cultura care și-au adus aportul în a-i forma. Dacă vedem că există un individ politic care s-a format de-a lungul vremii, putem începe să-i urmărim povestea lui politică - cum s-au manifestat evenimentele politice ale vieții sale asupra formării mitului său politic. Din munca mea clinică, am învățat între timp că este posibil a analiza politica, pe care individul a moștenit-o de la familie, clasa socială, etnie, religie și apartenența statală - fără a uita problema fundamentală a genului și orientării sexuale. Câteodată, oamenii preiau politica părinților lor; tot atât de des, resping convingerile părinților lor.

În ceea ce privește relațiile socio-economice, ele depind în ultimul timp, mult, de legătura dintre apartenența de clasă și lumea lăuntrică. Mulți dintre pacienții mei au atins de-a lungul anilor un status socio-economic mai înalt decât părinții lor. și totuși, în munca cu acești pacienți, am constatat, că clasa socială pe care o locuiesc în lumea lor lăuntrică, este deseori clasa socială în care s-au născut. La cetățenii mobili social și economic, există o uimitoare tensiune psihologică, între ceea ce sunt și ceea ce-au fost. Dat fiind că avansarea tipică este cea a clasei muncitoare în clasa mijlocie și că în clasa muncitoare - dintr-un motiv lesne de înțeles -, există pentru aceasta atât o necesitate de dreptate socială și economică, cât și un atașament pătimaș, e posibil ca membrii clasei de mijloc să-și facă griji din pricina dreptății economice și sociale ce se potrivesc mai curând cu autopotretul existent în lumea lor lăuntrică, ca și membri ai clasei muncitoare”.(în trad. lui a.z.)

Astfel, Tom Raines. Din paranteza aceasta extinsă, lectorul poate deduce cu ușurință, atât implicarea și automanipularea terminologică, însă și unele firave dar decise înspre o orientare tot mai pronunțată lăuntrică (de unde și permisiunea sublinierilor noastre). Se poate astfel vedea că retragerea lăuntrică nu implică defel escapismul ori resemnarea, ci o re-înțoarcere activă în social, o implicare mijlocită însă de data aceasta de o arhitectură lăuntrică, de o geometrie lăuntrică asumată și descifrată.

Slăbirea și dispariția forțelor morale ține și de o trăsătură de bază a timpului, însă dezvoltării - potrivit polarității -, primele semne ale unei renașterii, căci și azi ne hrănim din moștenirea morală a trecutului, chiar dacă amintirea acesteia pălește tot mai mult, într-o lume ce-și arogă o falsă supraștaie generată de iluzia unei lumi tot mai tehnizate

(și nu a proliferat ea mai monstruos și mai dezastroasă pentru omenire, tocmai în națiunile și societățile suferind de-o tot mai redusă capacitate a iubirii și care își căutau astfel o „echilibrare” într-un exterior?)

Cei care cer înăsprirea legilor și-a paragrafelor (un stat quasi polițienesc), sunt în fond cei cărora nu trebuie să li se acorde încredere, mai ales când „soluția” pare atât de ademenitoare. Tocmai aceasta a făcut-o era-Stalin de la începuturi, continuând cu teroarea de după război.

Rolul acordat inteligenței (privite doar dinafară și relevând latura ei nespirtuală), de științele naturale și cele social-politice: experimentele pe animale și oameni (ce presupun din capul locului lipsa oricărui sentiment, lipsa totală a scrupulelor), explică într-o anume măsură fenomenele pe care le trăim; schimbările abia bănuite, însă catastrofale, din sufletul celor ce experimentează și chiar a martorilor, a pilatiștilor de orice fel, sunt desconsiderate. Ele lucrează însă înăuntrul fiecăruia, izbucnind pe nevăzute și peste arcuri de vreme (fiind poate sursa „blestemului” ce zace peste un individ, un neam).

fragmentarium

Ca un grătar de mici

Mircea Daneliuc

30 decembrie.

O lepră, un jeg, de asta îi zice și Javra... Măine e revelionul și pe Valica o țin nu știu unde, nu mi se spune. Scriu în ziua când s-a făcut România republică, Slavă Domnului! Am fi putut sărbători familial lucrul ăsta sau măcar să facem un pom, nu să mă prindă Anul Nou izolat. Dacă cer s-o pot vizita, dă muțenia-n ei. I-au scos cu furtunul ce înghițise, de ce nu-i dau drumul? Îi apucă demența dacă-i contrezi, mă mai sună, nu pot să spun cum vorbește, legumă. Foarte amărâtă au luat-o de-aici; supărată pe claustrarea din Menajerie, pe mitocanii care uite cum ne tratează, pe mine care n-am putut să mă suicid împreună. N-am putut, nu pot, ce să fac? Am un instinct de conservare exacerbă.

De altfel, e previzibil cum se va termina. Când intri în zona asta și începi să știi una, alta, să vezi de aproape, sfârșitul e unul singur: dispari. Cu timpul, te obișnuiești cu ideea, deși te revoltă. Nici n-ai încotro, loc de întors nu mai e, așa îmi explic și criza de Crăciun a Valicăi. Totdeauna, de Sărbători, te simți vulnerabil cumva; mulți recurg. Suicidarea e, poate, mai demnă, o femeie înțelege mai bine, deși n-are niciun mesaj. Mă rog, în fața eternității, ce mesaj mai contează?, pământul va arde peste nu știu câte milioane de ani, dacă nu l-or înăbuși pân-atunci mărțani și gunoaie. Gunoaie de mitocani. N-o să se mai aleagă nici praful, poți să ai și-un vagon de mesaje. Dar nici să mori ca un prost! M-am gândit, aș putea să-l atac pe Jăvrescu - că vine, șmecherul, pe la Guvern -, c-un blacheu ascuțit sau ceva. Dar chiar să zicem că izbutesc: pacl, iau un glonte în meclă, acolo, pe loc, și s-ar bucura o grămadă. Ei la chermează și eu la Medicolegal în sertar, cel mult - pușcăriaș, un scelerat ca ăla, artistul, de i-a tras-o lui Lincoln. Nu cred că se merită.

Cum s-a gândit el, Tătelu, în nemernicia care îl definește, să trimită mizeria aia de poze mistificate exact de Crăciun, să scormone un pic de zăzanie, că asta-i ocupația lui, dezbină, divide, impera, cât îl urăsc, tăia-l-aș cu lama, încet, fâșiute... După care, țop la Predeal cu elicopterul plătit din bani publici ca să se dea pe ghețușcă. Apropo, de ce se referă poporul la președinți ca la neamurile lui din ogradă: Ghiță, nea Nicu, nea Nelu, Milucă, Băse... Tătelu?

31 decembrie.

L-am grațiat pe Viorel, sepepistul. La noapte e Anul Nou și vreau să-l încep cu o faptă mai bună. Mi-am retras reclamația, ar fi putut să-l lase fără misiunea de muncă și să-l arunce pe drumuri. Mi-a mulțumit cu ce i-a venit pe la bot, s-a umilit, du-te dracului, l-am ajutat până acum de o mie de ori, meritam puțină recunoștință, nu mărțanie. C-a fost beat... Treaba ta! E foarte ciudat cum iese omul de sub control, inopinat, ca și Vali cu suicidarea ei, e interesant de știut ce acumulează în perioadele lui de latență, când totul pare că decurge pasiv. Se făcuse preș, mitocanul, știe să roage când vrea.

Încă ceva: să zicem că ajuți cetățeanul, că-l ajuți și-l ajuți. Cu timpul începi să-ți dai seama de o anumită antipatie care rezultă. Îi faci bine și simți că te dușmănește pentru că-l scoți din rahat. Dacă nu-i evident, abține-te un timp; nu trece mult și va scoate arama, o să ai o surpriză, lucru deopotrivă supărător pentru ambii. Tu, jignit, rămâi cu frustrarea, iar el se alege cu ficatul sau cordul afectate cronicizat. De aceea, fac o mențiune: arată îngăduință, întoarce obrazul, nimic nu răște dușmanii mai fără efort și plăcut, fii serviabil, milos. Ura pe care bunăvoința o generează i-atacă. Toți sunt șantajabili. De ce să-l fi îndepărtat pe nemernic, acuma e fericit, lasă-l așa, viitorul lui e la mine, se va stinge în ploconeli

simulate. Ca Perjii de la Mălaia. Dacă n-ar fi bătrâna, mama soției, să aibă grijă cineva și de ea, adică să vadă zilnic dacă mai suflă, le-aș fi tăiat-o de mult. Cum primesc telefon, știu că au nevoie de bani; Valica nici nu comentează, trimite. Cu toate că, tehnic, e greu, ne cred pe la nemți. Și cere și cere; ia să nu-i dai o dată!...

Pe deșteapta lor de Lucica au externat-o.

Nu știu, nu pot sta singur de Sărbători. Am primit de la Nini o felicitare cu mult mai decentă. E cumsecade, nu m-a dezamăgit pân-acum, e domn, dar poate să miște de Javră?... 001P(Țuchi) nu m-a invitat să fac revelionul la ei, deși mă las bătut la cărți cu naturalețe; mă urăște și ăsta. Și cât l-am și tuns...

Cum a putut disperata aia să se arunce în fața mașinii, nu-mi iese din cap! Ce te poate împinge, ura familiară sau ce? Știa c-aș fi eu în aia din spate, n-avea de unde, pentru ea sunt la "München"!

Aud că Sexy Becleanca și Nițu (baterist) divorțează. De ce?

1 ianuarie.

La Mulți Ani!

Îmi urez singur, la cinci dimineța, deși m-am culcat pe la două. Am visat că m-au împușcat, în locul lui Nini, în garnizoană la Dej. Indiferent la cât aș stinge lumina, mă scol cu noaptea în cap de vreun an și ceva, probabil îmbătrânesc, de aia transpir. De obicei, somnul mă trânteste la loc pe la opt, dar încerc să rezist ca să nu-mi fac reflexe în organism, plus că, serviciu comandat, poate mă cheamă pe undeva. Nu și azi, sărbătoare legală. Pădurea Râioasa e-o frumusețe, ninge de ieri, e albă, plăcută, dacă ieși poți intersecta câprioare. Menajeria pustie, dorm toți.

Valica-mi lipsește. N-aș fi crezut că pot resimți atât de acut. E spre bine, îmi dă semeseuri, dar lipsa ei dublează singurătatea și claustrarea și tot. Cicălitoare, pot înțelege, abia aștept să revină acasă. Acasă?!... Nu știu ce-o să ne aducă și anul care începe, fiecare an nou e mai prost, e criză, măsuri, poporul cârtește docil, gloaba-i de încălecat. Dacă vor decide într-o zi să ne lichideze, o să aflui abia în ultima clipă. Doresc să fiu scuzat și nu admit să las nimic neamurilor ei din Mălaia. Hiene și profitori. Aș vrea, dacă tot se intră-n Uranus, s-avem un pic de echilibru și noi, un buchet de bucurii de la viață. Și sănătate, că-i cea mai utilă. Și să facem acte de intravilan pe terenul de la Brezoi. Un an bun, la mulți ani!

M-am dus peste el, peste Țuchi. Știam că face revelionul cu Ghiță și că n-am șanse să fiu invitat, nu știu ce i-am făcut. Dar nici să stai singur și să te uiți la teve. Cu două sticle de vin și o crenguță de brad, la ușă, fără preaviz, o surpriză! I-am urat aia veche, cu bădica Traian, altceva nu știam. A deschis ușa și s-a prefăcut, canală, că se minunează.

- Ești tuns bine, i-am spus...

Să-l fac să se simtă.

- Tocmai voiam să vă chem, zice, ca și cum nu știa de Valica.

Am lăsat-o cum a căzut. M-a poftit în apartament: Ghiță, normal, cu soția, cu Domni. Amândoi, cu nevestele. Corni m-a început cu salată de bef, iar Domnica lui Ghiță era lansată pe bancuri. Dar unde-i Valica, nu știu ce, prefăcătorii, sunt sătul. Cu timpul, te încălzești și te simți amiabil, am servit wischi mic ca să trec pe un vin ulterior, aveau vin de casă, un zaibăr, nu știu cum au putut să-l introducă aici, că n-au spus. Mititeii, la fel. Familia îi știa prin Spania, pe undeva, la cules.

Domnule, când vezi, ai un șoc. Deschizi ușa și dai de Tătelu și de Primul ministru: Țuchi și Ghiță, zici că-i Consiliul de Apărare. Cu mine înăuntru, se făcură doi prim-miniștri și-un președinte; numai când ești

aproape simți că-i trucaj, de aia ne expun ei la o distanță securizată. Și dacă lumea din Menajerie ar fi mai bine crescută și mai educată puțin, ar putea fi un loc chiar mai intim. Că-i plăcut, tot confortul, modern, pădure, aer curat, atâta că n-ai voie să ieși în popor, că te recunoaște pe stradă și nici cu rudele nimic absolut, decât pe Gugălă sau telefon. Lași să știe că ești plecat în străinătate, nu te caută des, e mai bine. Sunt și cazuri când n-ai încotro; e o problemă de SPP, se ocupă, fac ei să pară că vorbești de afară, există tehnica asta. Dar la o urgență, așa, cum a fost cu Lucica, e și normal că-ți iei câmpii, îi dau Valicăi toată dreptatea, nu-i obligată să suporte mitocănie de milițieni. Mă rog, l-am iertat, l-am iertat... Nu-l mai tund. În general, și colegii, nu foarte civilizați, că nu te alege după școlarizare, ci dacă semeni la față și să poți imita un original. Asta-i treaba care o ai de făcut. Se plătește, banii se virează în cont, n-ai ce face cu ei. Poate tensiunea, tensiunea te face mai rudimentar, că-i o tensiune, un stres, poți să fii atacat pentru altul și nu-i de dorit.

Țuchi devine de nesuportat. Seamănă cu Tătelu în mod acceptabil, trebuie să recunosc, dar se dă atât de rotund cu mutra aia prezidențială, că-ți trece. O dublură și el, un nenorocit, un electrician cum era Gheorghiu-Dej; dom'le, a ajuns să se creadă șeful Menajeriei! Îți vine să-i dai peste bot. Vorbește la infinit, te întrerupe, nu poți să scoți un cuvânt. Eu mă abțin cât m-abțin, e bine să fii maleabil, dar Ghiță, totuși, prim-ministru ca mine, începe să strige, se enervează, vorbește rău de regim. Marota cu pensiile de militari, pe care tocmai le-a cășăpuit Pricăjan săptămâna trecută. Are ofițeri în familie și se atacă. Că-i idiot, nu știu ce - de Nini vorbea -, ca și cum le-a tăiat el c-a vrut. Nini Pricăjan conduce acolo, sau ce? Știe toată lumea că Javra, el cere. Vine, se bagă-n guvern peste tine și-ți spune ce ai de făcut. Plus FMI-ul, la ăia nu te gândești, că-s toată ziua pe-aici cu pretenții?, dai atâția afară din bugetari, tai din salarii atâta, concesionezi petrolul la austrieci. Țuștia cum fac de scot lumea-n stradă pe unde se bagă, nu tot așa? Nini n-are nicio putere, săracul, nu face nimeni de capul lui; de la UE, de-acolo! E puțin prea plecat, părerea mea, prea civilizat, cum să spun, și înghite. Altă calitate de om, un eminent, un profesor, Javra nu-i ajunge nici la genunchi: un lupus de mare, vorbește o engleză ca la closetul din gară. Dar ce poate face? Eu, dacă-s acolo, când conduc vreo ședință, nu mi se dă pe hârtie ce am de făcut? Ghiță, i-am spus, nu te mai ambala, schimbă ceva?, n-ai să poți. O să-l toarne, nu scapă, ține-ți gura de față cu Țuchi; nu mă ascultă. N-are diplomație, se ambalează.

Așa și acuma, de revelion. Te uiți la ei, mori de râs. Ca și cum Primul ministru i-ar face dinții și Cetroceanul turbează.

- Băi, tu auzi ce-ți spun io?...

Luaseră și ceva la bord, obligat, dar să-i vezi pe amândoi hârâindu-se, era de nemaivăzut. Manieră pe care Nini nu și-ar permite-o. Și iese Corni din bucătărie cu platoul de sarmale în varză, țin minte perfect, discuția era la cât de pafarist era Nini politic și-a trebuit să mă bag.

- Să știi că-i o capacitate, să te uiți mai atent. Nu vrea lupte în stat, asta-i înțelepciune, cred că atinge trei boci ca nimica.

Bocul, propusese cineva mai demult, când fusese Boc Emil prim-ministru al României în șase guverne, e măsura de apreciat competența în actul de guvernare; metru, gramul, secunda și bocul. Deci, în opinia mea, Nini întrunește trei boci. În mod cert! Și nu cred că-s departe de adevăr, m-am străduit să-l cunosc. În orice caz, îl accept.

Cu ce crezi că vin ei să mă contrazică? Cu felicitările Javrei; aveau în casă un lot, motiv să se hăhăie cu Corni și aia. Folosesc termeni exacti, pentru că Țuchi e predestinat, la euforie, să se behăie decât în formă prezidențială, iar Ghiță-l maimuțărea ca să-i arate că poate și el. Imediat, bătaia sfioasă în ușă pe

care o așteptam, și dublura de vaporean îl aud că răcnește:

- Apasă pe cleanță!

Am înlemnit. Parcă se aprinsese în casă un bec de cinci sute. Nuți, un înger, în vuitoane, nu-ți spun, și în guci, puțin suntem din păcate cei care am putut s-o vedem aranjată și s-o prețuim. Sosia Țucăi de la Comunicații, mi se pare că am menționat, dar nu asta contează, emana din ea un ceva atât de proaspăt și îmbietor, că uiți ce vorbeai, rămâi cu dumicatul în furculiță.

- Maamă, hă, hă, făcu mitocanul de Țuchi, cu inflexiunea exactă a șefului statului, de parcă s-ar fi dat la absorbții în anexa de la birou cu cine știm toți, modelul original, ministreasă la ce tocmai spusei. Un ton foarte precis, l-am și felicitat. Râdea și Nuți, te înfiora.

- Hai, dragă, că se răcnește, o întâmpină Domni, noi deja furajăm.

- S-a dichisit și ea un picuț... (Corni, asta-i decât un venin), hai că ne prinde cu paharul pe sec.

Anul Nou ne prindea, se temea că dă peste ea. Invidioasă femeie. De înțeles, nu era decât soție de "premier", și Vali la fel, pe când Nuți - persoană în aparat, dubla un ministru, servea România. Dar, vă spun, semăna cu Blonda ceva de speriat... la identitate! Identitatea de la Comunicații, specialistă în trageri de fonduri comunitare. Aș vrea și eu să fiu Nini în măsura aceasta, cine n-ar vrea? O elegantă, o finețe internă!

Și, totuși, fata are o dramă a ei. Noi, de bine, de rău, suntem claustrați aici cu soțiile, o parte a familiei, deci. Nu zic că-i totdeauna plăcut, dar poți să accepți. Însă o ființă ca ea, s-o vezi cum se ofilește inobservabil, fără prieten, fără nimic - căci n-ai voie să te arăți nicăieri -, cum trec anii și te marchează, e foarte trist, foarte trist. Singurătate. Televizor. Desigur, i se aduce obligatoriu și pune pe ea tot ce poartă Țuca-Capra lui Căprean și a lui Tătelu, haine de firmă, poșete, pantofi, nume tari, comandă-Milano, dar unde să ieși cu ele pe tine? Te lasă să ieși? Că, dacă ai, vrei să-mbraci... Cine vede? Ne mai mirăm noi pe-aici, la vreo aniversare sau vreun revelion și șoferii, pentru că-și riscă viața și ea, în mașină, de asta-i aici. E tristuță, săraca, ia aceleași pastile ca și Valica, știu ce se-ntâmplă, cunosc.

Atmosfera s-a încins dintr-odată și ne-am prostit până pe la două fără ceva, când au retras-o pe Nuți. A venit s-o ia garda, are de executat obligatoriu opt ore de somn, nu poți s-arăți cum vrei tu, se contează că te prezinți impecabil. Dar am apucat să dansez cinci tangouri de mare intimitate. Mi-e rușine să recunosc, o iubesc pe Valica și decât eu știu cât mă consum în absență, cu toate că mi s-a comunicat că-i okay, să fiu liniștit, va fi reintegrată curând. E un sentiment posesiv, nu poți fi centrat pe el chiar tot timpul, mai uiți. Are un fel atât de leneș, călduț, de-a se lipi de tine la dans și se lasă condusă așa cumintică, pentru că n-am ținut-o de mână în mod lateral, ci exploram tangoul îmbrățișați. Mănânc pe pâine, tangou. Cât de natural se dezlipa la sfârșit, colegial, ca și cum se desprindea de-un fișet, însă știam amândoi că dăduserăm curs unei ispite disimulate, au existat și atingeri... Dacă și doamna ministru Țuca-i la fel - cum pot presupune -, păi nu rămâi sașiu ca Tătelu, o femeie ca asta, cum să nu-i dai pe mână ce-i bun, cinci la sută din PIB și guvernul, măcar parțial! Tipul e fericit, lady Hamilton și Chiorul, ca-n filmul ăla englez cu alt vaporean, de ne obligă să ne uităm...

Mi-a spus că știe precis, Vereș e băgat în afacerea "lemnul", nu-mi vine să cred un lucru atât de urât despre unguri.

(fragment din romanul în lucru, cu același titlu)

O poveste banală, de găsit pe toate drumurile (fragment)

Radu Aldulescu

Boare de vânt îi încețoșă vederea - l-a trimis la plimbare pe o vreme de n-ai da nici un ciine afară din casă. Ciinele ei credincios, ciinele ei iubit... l-a dat totuși destui bani de cheltuielă la el, nu doar pentru prezervative și mâncare, dar și ca să-și treacă timpul făcându-și de cap în orice fel de local ar fi poftit să se omenească... Două ore, da, cât s-ar fi săturat de conversație cu celălalt Robert Diavolul; de o lună insistă să o cunoască, s-o întâlnească și o ispitește cu propuneri incitante și deopotrivă aberante. Un nebun, un obsedat periculos, aidoma celorlalți pe care-i cunoscuse fără să-i vadă sau ajunsese să-i vadă, să-i cunoască pe viu, lăsându-se posedată și totodată lăsându-se pradă beției pericolului. Știa și presimțea, viciosului îi e dat să se chinuie și să piară devorat de propriul viciu, drept pentru care încercase compromisul de a se dezice de viciu, dedicându-se iubitelui ei Diavolul, ciinelui ei credincios, străduindu-se să-i fie credincioasă, aproape reușind. Credea chiar cu tărie că, iubindu-l mai mult decât merită pe îngerul ăsta decrepit, ros de felurite feluri de vicii, el însuși sortit pieirii prin viciile sale, s-ar salva rămânând pe picioarele ei și-n rostul ei - copiii, familia, slujba, cariera, onorabilitatea, imaginea în lume la care ar mai fi avut de lucrat, să arate că nu-i chiar așa cum vor ei s-o vadă; viața ei întreagă pînă la urmă, adunînd lucruri de care ajunge să și se facă lehamite în răstimpuri, dar fără de care te-ai risipi și ai pieri. Toate astea parcă ar fi dat să se stabilizeze și să se echilibreze prin Robert. Cineva care-i purta numele-poreclă ca o mască sau travesti, un ins din cei o sută cu care se încurcase timp de doi ani, nu putea decât s-o intereseze. S-o intrige de fapt, înclinînd să creadă că nu-i o coincidență pur și simplu. Are de-a face cu o persoană cunoscută, care urmărește ceva. I-o spusese chiar în câteva rînduri, iar omul negase vehement. Cică nu-i stă în caracter și nu vede rostul unor astfel de farse de doi bani. Își luase numele ăsta, Robert Diavolul ca pe o minimă măsură de securitate și fiindcă-i place cum sună; la fel de bine și-ar fi putut spune Zorro Mascatul, sau Omul Invizibil sau Corsarul Negru sau nu importă ce personaj cu care ne jucăm să ne treacă timpul, în afară că el i se prezentase din capul locului, neavînd desigur nimic de ascuns: un om de afaceri prosper din Germania, în vîrstă de patruzeci și cinci de ani, care vine de cîteva ori pe an în România pentru a cumpăra chereștea. Are o fabrică de mobilă în Hamburg, e cetățean german de origine română, fugit din țară în 1984 - o poveste banală, de găsit pe toate drumurile, conchidea omul, la fel de comună ca și numele ales pentru corespondența lor, ales de fapt de dragul ei, dat fiind că numele lui real nu i-ar spune nimic...

De dragul meu? a întreat, iar răspunsul îi întări bănuiala inițială că are de-a face cu un cunoscut, care vrea să-și bată joc sau să-i facă rău urzind cine mai știe ce lucrătură de genul celei puse la cale de madam Ciochină... De dragul ei, da, ceva îi spunea că ea și-ar dori cu multă ardoare un bărbat cu numele ăsta. Brîndușa jubila și se oripilă în sine ei: tipul o subestimează în ultimul hal, la o adică o crede chiar idioată. Nu-i pomenise nimic de ciinele ei credincios și iubit, iar de numele lui poreclă nici atît. Atunci?

Ce anume ți-a spus că mi-aș dori să te cheme

ășazîntrebă, iar el catadicsi iarăși s-o aburească într-un stil destul de jegos altminteri: Ceva care ne atrage unul spre altul... Cu asta încă-și dădea arama pe față, alimentîndu-i curiozitatea: trebuia să descopere cine-i poartă simbetele, cine se ascunde, care-i adevărata identitate a celui alt Robert Diavolul. Dorința și curiozitatea asta n-o lăsa să taie legătura cu tipul, propunîndu-și totodată să nu cedeze propunerii reînnoite în permanență de a se întîlni. Cine știe ce surpriză neplăcută, dacă nu de-a dreptul oribilă i-ar fi rezervat această întîlnire. Lăsîndu-se atrasă pe terenul lui, i-ar fi făcut jocul și fără doar și poate c-ar fi plătit scump. Uite însă că de-acum era pusă în situația de a alege. Se pare că omul intrase

într-un soi de criză, de timp sau de altă natură. La o jumătate de oră după ce Robert ieși pe ușă, primi un mesaj patetic-înnegurat de la celălalt Robert Diavolul:

- Trebuie neapărat să te văd. Reticența, îndărătnicia ta mă umple de cea mai grea tristețe și-i de foarte rău augur, nu mă îndoiesc, și pentru mine și pentru tine. Ea poate provoca o tragedie comună. Nu pot să cred că nu simți asta. Nu pot să cred că nu-ți dai seama și nu vei acționa spre binele amîndurora. Poimîine trebuie să plec din țară pentru mai multă vreme și mi-aș dori foarte mult să vii cu mine.

Răspunsul Brîndușei fu cît se poate de tranșant:

- Să nici nu te gîndești. Pur și simplu nu sînt genul, chiar dacă cochetez cu ideea în sine. Ți-am mai spus: am aici un rost, niște obligații, niște nenorocite de deprinderi, tabieturi, vicii, o închisoare a rutinei zilnice din care nu pot și nici nu vreau să mă eliberrez, fiindcă m-aș pierde, aș pieri înainte de un termen rezonabil, ca să zic așa. Sînt îndeajuns de tînără ca s-o iau de la capăt, dar am construit deja prea mult pentru viața mea, ca să mai fiu în stare să renunț. Am o profesie, un soț, o familie, niște copii, un amant stabil capabil să-mi întrețină iluzia fericirii. Exact așa cum ai spus: o poveste comună, de găsit pe toate drumurile. E povestea mea totuși, pe care n-aș da-o pe niște vorbe în vînt, deși vorbele astea îmi întrețin și ele niște iluzii care pînă la un punct îmi fac bine. Dacă vrei să continuăm, să nu mai insiști în sensul ăsta, să mă iei cu tine-n lume, să-mi schimbi viața, să-mi oferi marea cu sarea...

- Bine, bine, am înțeles. De acord. Nu mai insist. Te înțeleg perfect. Tot ce-ți propun este doar să ne vedem pînă plec, pentru că n-am să mai revin prea curînd în România. Ce părere ai?

- Părerea mea e că n-are rost să ne complicăm inutil. Ne e foarte bine schimbînd vorbele astea în vînt. De ce ții cu tot dinadinsul să ne vedem?

- Ți-am spus de nenumărate ori, dar văd că nu vrei să reții. Te doresc, te visez zi și noapte, ai ajuns un chin pentru mine...

- Cum să visezi?

- Și asta ți-am mai spus. Mi se pare că traği de timp, sau vrei să mă duci cu vorba. Să știi însă că dacă apuc să plec fără să ne cunoaștem, n-o să mă mai tragă inima să conversăm.

retroversiuni

Dumitru Chioaru

Soirée d'adolescent

Soirée pleine de l'attente du dîner.
Oh, ma curiosité éveillée
dans la fièvre des dernières nouvelles du globe !
Tu tressaillis à la voix de ta mère comme en
rêve
- les autres dînent dans la vapeur -
tu élèves le silence; tu clappes un peu;
conversation intense entre les parents;
tu te serres les pieds; tu t'embêtes;
tu te retires; silence noir dans le feuillage.

Puis tu titubes faiblement dans la lumière de la
télé;
le lit défait t'attend noir dans un coin
tu te déshabilles; la veilleuse bruine _
oh, les pensées au hasard tourbillon près de la
tempe
lorsque tu te boutannes à la hâte et te jettes
dans la neige en grelottant - la sublime
nuit des pieds blancs!

Le cœur transparent flotte dans la chambre;
les rêves brûlent en se décomposant.

L'astre me suit

L'astre me suit: - Quelle journée dans la ville!
Les rues courent dévidées
sur le fuseau de lumière des heures.
Dans l'air vert m'accueillent des oiseaux
le premier mur du ciel.
Qui lâche l'herbe
dans les rues? Qui passe
en chantant à travers les miroirs?

(En guise de zéphyr - elle
la longtemps rêvée
cherche son corps errant
au-delà de ma mort).

Rêverie de printemps

Le printemps sur le champ une flamme verte
vient
avec le profile
de la femme (tandis qu'elle arrose les fleurs
dans le balcon d'à côté) sur le fonds de lumière
ses vêtements étant inutiles;
je quitte le livre
et les yeux descendent fermés
une chute d'eau -
le son de talons
dans l'escalier. Et de nouveau
les mains de la femme s'approchant
comme si elle écartait une multitude de
branches -
oh, la flamme ondoyante des cheveux
glisse sans cesse dans l'anneau du regard et
disparaît
dans l'âme comme sur un champ - verdissant.

La pomme de fraîcheur uranique

fendue par un rayon au milieu de la rue
(c'était la vision intégrale de la mort)
la poitrine défaite cire ramassée sous la flamme;
la pomme arrêtée de fraîcheur uranique
éclairant les sacs d'algues de ses poumons ;
le cœur dessiné avec du rouge à lèvres;
toutes les veines l'écoulement du sang
dans sa nostalgie du cœur
comme à travers un arbre généalogique/ copie
du serpent se glissant au-dessous d'autres

jusqu'à la pomme de fraîcheur uranique
arrête dans la gorge de la première femme -
puis le rayon s'est écroulé
comme un homme
agenouillé.

Automne en attente

Matin de novembre semblable
au corps d'un animal fendu le long d'un mur
au-dessus duquel on jette des feuilles avec
une femme le regard berce l'allée
quelques heures pénalisation de nouveau autour
du bistrot on attend les paupières à peine
déchollées
par ici il n'y a que les machines qui connaissent
la hâte du temps
maintenant la séance commence les papiers
sortent
en ville ils en viennent aux mains avec l'opinion
publique
qui sait ce qui arrivera encore jusqu'à ce soir

Femme cueillant des pommes

L'automne gravant son masque sur les feuilles
et au-dessous des feuilles
une femme cueillant des pommes;
je l'écrase sous les paupières
mais dans le doux globe du cristallin
elle s'est retirée comme dans un temple
mordant pensive de la pomme
(puis)
le corps étendu pour le sommeil - et de
nouveau
une femme descendant un escalier
vers les garde-manger aux pommes parmi
lesquelles se démène
le cœur; je crie
comme le vent blessé dans les branches de
novembre
tout d'un coup
la lumière jaillit
et au milieu de la pièce - elle
tient mon cœur à la main
y mordant pensive.

Nocturne

La nuit vient en ville sur des roues.
Un passant est heurté
et le sang dans le battement vert du vent.
Les magasins se ferment;
un autre jour
est passé
et le comptable se hausse
le dos empaillé du bureau.
Les yeux d'un garçon
tournent comme les pièces de monnaie.
Mon corps tremblait lorsque je me rapprochais
de la lumière
comme d'une femme nue.
Alors ils ont crié:
Voilà un cœur!
Mais le cœur est notre dieu assassiné. La nuit
roulant en ville
sur des roues.

La persistance de la mélancolie

La tristesse de m'enfermer avec les mêmes
choses.
L'armoire comme un fossé vertical :
la couronne de mariée le miroir rond
reflétant encore la matinée
de la journée d'une fille
que je vois dans la photo d'à côté
avec un vase de fleurs;
dans le tiroir de la table quelques papiers

par lesquels «on certifie que D.C.
a fait construire sa maison sur la terre hérité de
ses parents» -
des lettres aux petits caractères
comme tes sourcils;
une feuille de l'automne d'il y a trente ans.

La tristesse de me dénuder dans la lumière.
Les lèvres brûlantes comme la fleur de
géranium
dans la fenêtre près des vitres opaques
avec les médicaments de ma mère;
le souffle dessine mon ciel
sur la vitre transpirée du matin ;
une feuille tremblant sur un banc
- animal écorché;
les bus passent transportant du brouillard;
le contour du souffle en disparition
dévoile un visage de femme
affleurement doux -
un oiseau carbonisé sur la ligne de haute
tension.
La tristesse de me réveiller avec les mêmes
choses.
Mon corps se mêle à l'âme
de l'arbre de dehors.

Photo truquée

La photo où l'enfant lit un livre;
une serviette près de la fenêtre et la mère
qui vient d'entrer silencieuse dans la chambre
la matinée de ce fin
comme l'ouïe qui renverse
avec le chat une tasse de lait; puis les lunettes
de l'enfant à travers le soir où
il y a longtemps un homme descendait dans la
cave
avec une lampe.
Le professeur aux béquilles
faisant la queue devant le kiosque sachant
en même temps qu'il deviendra
tel les élèves résignés
aux portes de l'école; la fumée de la cigarette
serpentant comme la flamme du poêle
«des soirs pareils reviennent d'il y a longtemps»
il lit et l'automne jaunit avec le thé
au-dessus de la nappe - tout suinte
vers le cimetière seul l'homme
descendant sur le tard avec une lampe
dans la cave.

Vision posthume

Je pense à mon corps après la mort.
Dans la lumière sulfureuse de la chambre
les amis étonnés devant ton visage semblant
vivant
ils changent la coupe des souvenirs
comme celle d'un costume offert en cadeau.
Les chapeaux de la patère en bric-à-brac.
Les mêmes amis avec des couronnes de sapin
se regarderont en silence après une nuit
de veillée -
de nouveau l'aube
déshabillent le monde de l'obscurité.
Un livre lourd
comme la terre dans la terre
se referme dans le midi de la ville -

Le tombeau brûle en réprimant un bruit.

traducere de
Letiția Ilea

elitele cetății

Prof. Univ. Dr. Doc. Mircea Cucuianu - fondatorul biochimiei clinice din România

Cristian Colceriu

Profesorul Mircea Cucuianu s-a născut în 1928 la Sibiu, tatăl său fiind profesor de matematică la liceu iar mama casnică. Studiile medii le-a efectuat la Liceul „Gheorghe Lazăr” din același oraș (1940-1947). În timpul studiilor liceale a profitat de ocazii favorabile și și-a dat silința să învețe limbi străine de largă circulație, încât la absolvirea liceului se descurca în franceză, engleză și germană, vorbit, scris, citit și era în măsură să înțeleagă limba spaniolă.

Personalitatea profesorului Grigore Benetato, de la fiziologie, l-a convins că studiul medicinei poate fi interesant, astfel încât ulterior s-a evidențiat în mod deosebit la medicină internă și neurologie, obținând bursă republicană în ultimii doi ani de facultate și absolvind studiile universitare cu diplomă de merit.

Încadrat preparator (1953) și mai apoi asistent la disciplina de fiziopatologie, a avut șansa de a lucra sub conducerea profesorului Ion Baciuc, obținând o gândire de fiziopatolog, devenind și rămânând interesat în descifrarea mecanismelor patologice. Între lucrările efectuate în acea perioadă (1953-1959) o mențiune se cuvine atribuită cercetărilor privitoare la rolul hormonilor corticosuprarenali în menținerea proteinemiei și în formarea anticorpilor (G. Benetato, I. Baciuc, M. Cucuianu), lucrare scrisă în limba rusă și publicată în revista „Patologhicescaia Fiziologia i experimentalnaia Terapia” (Medgiz, Moskva, 1958). În 1959 doctorul Mircea Cucuianu a fost transferat în laboratorul Clinicii Medicala I, în calitate de asistent universitar în medicina de laborator. La această clinică, condusă de profesorul Aurel Moga, se inițiaseră studii referitoare la patogeniza bolilor asociate (hipertensiunea arterială, obezitate, diabet, ateroscleroză) iar noului venit i s-a trasat sarcina să exploreze posibilele mecanisme prin care bolile mai sus menționate s-ar asocia cu o predispoziție la accidente trombotice. Rezultatele evidențiind creșterea inhibitorilor fibrinolizei în plasma pacienților hiperlipidemici și aterosclerotici au fost publicate în „Studii și cercetări de medicină Cluj” și comunicate la al III-lea Congres European de cardiologie de la Roma, în 1960 (A. Moga, I. Baciuc, P. Pitea, M. Cucuianu, A. Suciuc).

Srijinit de conducerea IMF Cluj, Mircea Cucuianu a întreprins câteva călătorii cu rol de schimb de experiență în „țările socialiste frățești”. Astfel, în 1966 a făcut o deplasare de 14 zile la Clinica Medicală condusă de profesorul Gerő, la Budapesta, unde se studiau modificările survenite în mucopolizaharidele peretelui arterial în cursul arterogenezei experimentale, fenomen care putea fi corelat cu creșterea glicoproteinelor serice, observată în laboratorul Clinicii Medicala I din Cluj, în cazul bolnavilor cu leziuni aterosclerotice clinic manifeste. În 1967 a efectuat o vizită neoficială, un fel de turism cu conotații științifice la Praga, unde profesorul Ludwig Donner studia rolul peretelui vascular în modularea activității fibrinolitice iar doctorul Milan Novak elaborase o ultra micrometodă pentru dozarea acizilor grași liberi din plasmă. Procedeu era laborios dar nu necesita reactivi scumpi, așa încât a fost rapid adoptat și utilizat în laboratorul Clinicii Medicala I, în special pentru evaluarea activității lipolitice a plasmei. În vara anului 1968, dr. M. Cucuianu a efectuat o vizită în laboratorul profesorului Niewiarowski, la Bialystok (Polonia), unde a avut un schimb de experiență asupra metodelor de investigare a

fibrinolizei. Mult mai profitabilă și cu perspective de viitor s-a dovedit obținerea unei burse din partea OMS pentru studierea modalităților de explorare a funcțiilor plachetelor sangvine. Beneficiind de condiții de lucru excelente, bursierul OMS, M. Cucuianu a reușit să colaboreze la elaborarea unor lucrări care vor fi publicate în reviste prestigioase. Lucrarea „Effect of pyrimidopyrimidine compounds on platelet function” a fost finalizată în cursul stagiului său în Canada, apărând în 1971 în „Journal of Laboratory and Clinical Medicine” (M. Cucuianu, E. Nishizawa, J. F. Mustard). Articolul „Inhibition and potentiation of platelet functions by lysolecithin” a fost lăsat într-un stadiu avansat de elaborare, la sfârșitul acestui stagiului de bursier, fiind continuată de colegii canadieni și publicată în 1977 în Revista „Blood” (I. H. Joist, G. Dolezel, M. Cucuianu, E. Nishizawa, J. F. Mustard).

Deoarece a fost un an de zile în Canada, a lucrat bine, a realizat colaborări și s-a întors la timp acasă, autoritățile comuniste i-au acordat încredere, i-au permis să participe la un congres axat pe patogeniza aterosclerozei, ținut la Berlinul de Vest, în 1973. În același an a reprezentat România, cu un referat, la simpozionul „Medical Research Systems in Europa”, organizat la Londra de către Welcome Trust și Ciba Foundation. Cu acest prilej, domnul Peter Woodford, reprezentat al Wellcome Trust, i-a propus să beneficieze de o bursă de 1-2 luni în Anglia. S-a prezentat, în 1975, la laboratorul spitalului universitar din Leeds, unde împreună cu profesorul M.S. Losowsky și cu asistentul său K. Miloszewski a activat timp de șase săptămâni, continuând apoi să lucreze la Cluj, cu reactivi aduși din Anglia și completând, cu altă metodă, cercetările referitoare la creșterea nivelului de factori XIII în plasma pacienților cu hiperlipoproteinemie efectuate anterior în țară (M. Cucuianu ș.a., „Thromb Diathesis Haemorrh”, 1973) și publicând completările în aceeași revistă (M. Cucuianu, K. Miloszewski, D. Poruțiu, M.S. Losowski, 1976). În 1979 a făcut parte din delegația Academiei de Științe Medicale care a efectuat o vizită în SUA. Ajungând și la Universitatea Caroline de Nord din Chapel Hill, s-a documentat asupra metodelor coagulometrice de cromogene și imunologice utilizate pentru dozarea antitrombinei iar profesorul Brinkhouse și colaboratorii săi au fost extrem de generoși, încercându-l cu reactivi și literatură, încât la întoarcerea în țară a putut efectua studii privind comportarea antitrombinei în diverse stări patologice, incluzând și depistarea unor deficite moștenite de antitrombină (M. Cucuianu ș.a., 1981, 1984, 1994). O cooperare, care nu a implicat o deplasare în SUA dar care s-a dovedit foarte eficientă, s-a stabilit cu Universitatea Massachusetts din Worcester. În acest sens, un colectiv din Cluj, M. Cucuianu, Ileana Misici, N. Olinic, S. Roman, publicaseră în 1980 în „Thrombosis and Haemostasis”, un articol conform căruia creșterea nivelului de factori von Willebrand în plasma bolnavilor cu infarct miocardic reprezenta o componentă a reacției de fază acută. Articolul a stârnit interes și a fost frecvent citat iar profesorul american Liberto Pechet i-a propus profesorului Cucuianu o colaborare. A venit la Cluj aducând o serie de reactivi scumpi care au permis efectuarea unui studiu mai complex, evaluându-se pe cale imunologică și agregometrică comportarea factorului

von Willebrand în cazurile de infarct miocardic și remarcându-se o creștere mai exprimată a antigenului decât a funcționalității acestui factor provenit din endoteliul vascular (M. Cucuianu, A. Cristea, S. Roman, H. Rus, I. Missits, P. L. Pechet, „Thromb. Res.”, 1983). Cooperarea cu cercetători din SUA s-a continuat iar în vara anului 1983 National Science Foundation din Washington a acceptat un proiect de cercetare, care urma să se efectueze prin colaborarea laboratorului din Cluj cu universitatea Californiei din Davis. Ca urmare, profesorul D. Deamer și colaboratorul său Ben Edwards au venit și au lucrat la Cluj iar profesorul Cucuianu s-a deplasat în California și a lucrat acolo în cursul vacanței de vară, în 1985. Cooperarea s-a soldat cu publicarea articolului „Platelet Aggregation is inhibited by long-chaine acyl-CoA”, autori I. Lascu, B. Edwards, M. Cucuianu, D. Deamer, apărut în 1988 în „Biochem Biophys Res Communications”.

Mircea Cucuianu a fost invitat, în 1979, să prezinte o comunicare la „Lipid Symposium”, la Dresda. Se pare că referatul său, care aducea argumente pentru o legătură între accelerarea sintezei hepatice de lipoproteine și o stimulare a sintezei de inhibitori ai fibrinolizei și de factor 13 în ficatul pacienților cu hipertrigliceridemie, a prezentat interes, deoarece a fost mai apoi invitat, pe cheltuielile Academiei din Dresda, să participe la simpoziunile care au avut loc în acel oraș în 1982, 1985, 1988 și 1991.

Prezentând sintetic și statistic activitatea de cercetare a profesorului Mircea Cucuianu, aceasta s-a concretizat în 68 publicații cotate ISI însumând 549 citări efectuate de către autori, publicând în reviste astfel cotate, în timp ce publicațiile cotate Pub.Med. se ridică la 129 articole iar h-index este de 12. Principalele sale contribuții în domeniul cercetării au reieșit din prezentarea cooperărilor și publicațiilor. La acestea se mai adaugă detectarea, descrierea și publicarea, pentru prima dată în România, a câtorva anomalii moștenite ale hemostazei (deficit de antitrombină, de proteină C, de alpha 2 antiplasmină, precum și cazuri de boală von Willebrand și de Trombastenie Glanzmann).

Contribuțiile sale la dezvoltarea învățământului în domeniul medicinei de laborator în România sunt reprezentate de volumele de *Biochimie clinică* (4 ediții) și de cele în domeniul hemostazei (2 ediții). Recunoașterea activității sale polivalente este confirmată de: calitatea membru titular al Academiei de Științe Medicale, din 1993, Premiul „Constantin Miculescu”, acordat de Academia Română (1990), Premiul „Iuliu Hațieganu”, acordat de Academia Română (1996), Doctor Honoris Causa la Universitatea de Vest din Arad (2005), Titlul de fondator al Biochimiei clinice în România, acordat de Societatea Română de Medicină de Laborator (2008), Cetățean de onoare al municipiului Cluj-Napoca (iulie 2009) și de includerea sa în *Men of Achievement* (1993/1994) și în *Enciclopedia personalităților din România*, ediția 4 (2009).

„Genele nu sunt neapărat destin”

interviu cu profesorul Mircea Cucuianu

- Cristian Colceriu: *Din combinația căror gene a rezultat profesionistul în medicină Mircea Cucuianu?*

Mircea Cucuianu: Este greu de făcut o legătură între genele moștenite și modul în care acestea se vor exprima. O aceeași structură genică poate rămâne mută, poate ajunge să șoptească sau să strige. Comparându-se cu funcția unui computer, genele ar constitui hardware-ul iar factorii care programează și controlează funcționalitatea genelor ar corespunde așa zisului software. La ora actuală se dezvoltă epigenetica, o ramură a științei care încearcă să determine modul în care genele ajung să se exprime și să producă manifestări decelabile. Genomul uman include aproximativ 25.000 de gene dar numărul factorilor și modalităților de control și modulare epigenetică pare a fi de 50-100 de ori mai mare. Genele nu sunt neapărat destin. Ne putem da seama că, în special în domeniul activității intelectuale, trezirea pe cale epigenetică a genelor joacă un rol major.

Ca să nu par că aș ocoli întrebarea, vă pot spune că nu am avut de unde moșteni interesul pentru fiziopatologia biochimică. Tatăl meu a fost profesor de matematică la liceu, a scris cărți de geometrie pentru uzul elevilor, dar nu a insistat pe această direcție, devenind interesat de politica care i-a adus mari necazuri, incluzând mulți ani de detenție în lagăre comuniste de muncă forțată. S-ar putea ca gena matematicii să-mi fi fost de folos la o mai rapidă înțelegere a statisticii dar, în mod cert, trista experiență în politică a tatălui meu m-a învățat că politica militantă poate fi periculoasă și, cu siguranță, abolește activitatea de cercetare. Mama s-a măritat în ultima clasă de liceu și nu a mai continuat studiile. Născută în 1907, a făcut școala primară în limba maghiară. Vorbea ungurește, se descurca binișor cu limba germană și putea citi romane franțuzești. Era autoritară și ambițioasă.

Care sunt mizele cardinale ale programului dumneavoastră de viață și ce vă motivează cel mai mult existența?

Să contribuie în măsura posibilităților mele la o mai bună înțelegere a mecanismelor prin care o dereglare metabolică duce la dezvoltarea bolii și la apariția manifestărilor clinice iar observațiile mele să fie publicate în reviste cotate ISI, spre a ajunge să fie cunoscute și completate de către alți cercetători mai bine dotați material și mai bine informați.

Cum ați încadra din perspectiva trinomului ideii concepții-viziuni identitatea biochimistului Mircea Cucuianu pe linia precursori-mentori-discipoli ai școlii clujene de medicină?

Aș aminti din rândul mentorilor mei pe profesorul Grigore Benetato, din studenție, pe profesorul Ion Baci, cel care m-a orientat ireversibil spre fiziopatologie, pe profesorul Aurel Moga, care m-a îndrumat spre aplicarea studiilor în domeniul patologiei clinice și pe profesorul Mustard din Canada, care mi-a îndrumat activitatea în perioada în care am fost bursier OMS.

Adevărații mentori sunt cei cu care lucrezi cot la cot, cu care discuți o ipoteză de lucru și împreună cu care stabilești semnificația celor constatate. În acest sens, profesorul Ion Baci, de la catedra de fiziopatologie, a fost cel care mi-a orientat în mod decisiv activitatea de cercetare. De la profesorul Baci am învățat nu doar o astfel de orientare dar și metode prin care poate fi abordată o cercetare. De

fapt, o persoană mai pricepută în inițierea unor experiențe decât I. Baci nu am întâlnit, deși am avut prilejul să lucrez în laboratoare din străinătate. El era de o abilitate ieșită din comun, atât în privința unor procedee de chirurgie experimentală, cât și în construirea unei aparaturi necesare cercetărilor de laborator. Într-o perioadă când în țara noastră o mare parte dintre salariații instituțiilor de cercetare repetau papagalicește tezele nervismului de proveniență sovietică, profesorul Baci a avut intuiția și curajul să abordeze probleme de fiziopatologie biochimică, cum au fost reglarea umorală a eritropoezei, fiziopatologia proteinelor plasmatică și fibrinoliza. În timp ce tehnicile și procedeele, respectiv manualitatea, îndemânarea se pot învăța și exersa, spiritul științific și abilitatea de a imagina metode de descifrare a mecanismelor patologice se învață mai greu și, probabil, necesită prezența și mai ales expresia anumitor gene.

În primele zile ale transferului meu în laboratorul Clinicii Medicală I, mi-am dat seama de autoritatea neștirbită pe care profesorul Moga o exercita asupra colectivului. Această autoritate se datora nu doar poziției sale, șef de clinică, rector UMF, membru titular al Academiei Române, președinte al Academiei de științe Medicale, ci mai ales calităților ieșite din comun în privința spiritului de observație, capacitatea de a face asocieri între fenomenele observate și abilitățile de a reda sintetic rezultatele unor cercetări. Spre deosebire de vechii clinicieni care se concentrau pe depistarea și descrierea unor cazuri rare, profesorul Moga a abordat o patologie afectând un mare număr de pacienți, cum este boala coronariană de natură aterosclerotică și hipertensiunea arterială. De fapt, aceste boli, destul de comune, au ridicat o serie de întrebări care necesitau răspunsuri cu interes practic pentru starea de sănătate a populației. De ce ateroscleroza și tensiunea arterială sunt frecvente? De ce incidența lor pare să fi crescut în ultimele decenii? De ce se asociază la un același pacient? Asocierea este întâmplătoare sau există mecanisme patologice comune? De ce bolnavii cu anomalii metabolice prezintă și risc pentru tromboze arteriale și venoase? Care ar fi rolul jucat de stresul psihosocial în aceste îmbolnăviri? Ce rol ar putea juca schimbarea relativ rapidă a modului de viață și lipsa de adaptare? Se pot oare depista anomalii într-un stadiu preclinic? Urmărirea în timp aduse argumente convingătoare conform cărora obezitatea și hiperlipidemia preced dezvoltarea manifestărilor clinice ale coronaropatiei de natură aterosclerotică. Interesat în primul rând de aflarea adevărului decât de confirmarea ideilor sale, profesorul Moga îi îndemna pe colaboratori să-și exprime sincer părerea, ferindu-se de a accepta necritic părerea șefului, pe baza dictongului latin *magister dixit*. Vorbind despre mentori, i-am ales doar pe cei care mi-au fost de un real folos în activitate iar prezentarea lor are implicat o nuanță subiectivă. E bine știut că în viața reală oamenii de știință sunt plini de imperfecțiuni, mai ales egoism și orgolii, care sunt eliminate cu tact din necroloage și chiar din biografiile lor.

Orice cadru didactic și mai ales orice fost cadru didactic este interesat de progresul realizat de foștii săi discipoli și se bucură de succesele lor. În calitate de profesor am instruit și examinat sute de studenți iar unii din ei și-au prezentat lucrarea de diplomă sub conducerea mea. Legătura cu acești studenți s-a consolidat și prelungit prin aceea că le-am pus la dispoziție manualele pe care le publicasem și pe care cred că încă le mai păstrează în biblioteca lor. Calitatea de mentor și-o poți atribui mai ales dacă ai

lucrat cot la cot cu elevul. Această situație era realizată în cursul pregătirii unei teze de doctorat și atunci când mentorul și discipolul au lucrat în aceeași instituție, cercetând, discutând și publicând împreună.

Am condus 20 de teze de doctorat, iar la alte 6 teze conduse de alții am ajutat cu efectuarea și interpretarea părții care ținea de laborator. Încerc să văd ce s-a ales cu foștii mei doctoranzi și colaboratori. Doctorul Horea Rus și doctorul Florin Niculescu împreună cu soția lui Adriana, născută Popescu, sunt în SUA, unde au lucrat mulți ani la Universitatea Maryland din Baltimore, iar acum sunt patologisti în diverse spitale, continuând să facă cercetare și să publice în reviste cotate. Tot în SUA, la celebrul National Institute of Health (NIH) lucrează ca cercetător Daniela Malide, expertă în imunohistochimie, având contribuții la studiul celulelor adipoase și a receptorilor de suprafață a acestor celule. Fostul meu asistent de la disciplina de biochimie clinică, Alin Vonica, a ajuns tot în SUA, cercetător la Universitatea Columbia din New York. El fusese colaborator la ediția din 1991 a *Biochimiei clinice* și plecase cu o bursă în Franța, la Institutul Pasteur, iar de acolo a plecat în America.

Fostul meu student, Călin Săviianu a ajuns să lucreze într-o secție de biochimie a Institutul Pasteur din Paris, dar teza de doctorat și-a susținut-o în 2001, la Cluj, eu fiindu-i conducător științific. Se pare că Săviianu este un element cu mare potențial în cercetarea cu caracter fundamental.

Doctor Marion Lanczek din Germania și-a elaborat o teză de doctorat din domeniul anomaliilor metabolice și a predispoziției la tromboză la obezi, în funcție de tipul obezității, eu fiindu-i conducător științific. Teza a fost scrisă în limba engleză iar doctoranda a plătit taxa cuvenită la UMF, 3000 \$.

Dintre doctoranzii mei rămași în țară îi amintesc pe Mariana Dronca, conferențiar la catedra de biochimie și tot acolo activează ca asistenți sau șefi de lucrări Lucia Procopciuc, Lucia Dican și Tiberiu Nistor. Alți doctoranzi care și-au dus la bun sfârșit teza de doctorat sub conducerea mea sunt medici primari în medicina de laborator și lucrează în diverse laboratoare ale clinicilor din Cluj: Mariana Coca la diabetologie, Mariana Pațiu la hematologie, Gheorghe Bodiș la Spitalul de Recuperare, Gheorghe Dragotiu la endocrinologie, Dan Corhon la Medicală I iar Maria Modrigan este la Târgu-Mureș și Viorica Moga la Alba Iulia.

O mențiune specială fostului meu colaborator, Ion Trif, un chimist deosebit de priceput, care a fost șef de lucrări la biochimia clinică și colaborator la volumul *Hemostaza* (1994). Atras de câștig, a plecat din învățământ și și-a deschis o firmă de producere și comercializare a reactivilor. Sper să reziste crizei economice deoarece pe lângă talentul de chimist este

dotat și cu toate calitățile necesare unui bun manager. Doctorul Crisnic, care mi-a fost asistent, și-a susținut o teză de doctorat în domeniul sindromului de coagulare intravasculară diseminată (CID). A ajuns profesor de biochimie la Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, din Arad.

Pe doamna doctor Ioana Brudașcă am remarcat-o încă de când era studentă, când și-a elaborat lucrarea de licență despre mielomul multiplu, apoi i-am condus teza de doctorat referitoare la fiziopatologia sistemului anticoagulant al proteinei C. A colaborat la volumul *Actualități în patogeneza hemostazei și trombozei* din 1999 și la ediția din 2003 a *Biochimiei clinice*. Este urmașa mea la conducerea disciplinei de biochimie clinică, în calitate de conferențiar. Pe lângă indiscutabilul talent didactic este dotată cu multe calități, dintre care comportarea plină de tact și caracterul ferm sunt ieșite din comun.

În anul 2009, Societatea română de medicină de laborator (SRML) v-a conferit titlul de fondator al biochimiei clinice din România. În ce arie de semnificații ați plasa această recunoaștere?

Certificatul de fondator al biochimiei clinice din România mă onorează dar mă și obligă la câteva precizări și comentarii. Se menține o tradiție de a asocia orice progres în domeniul medical, oricât de mic și de localizat, cu numele unei persoane. În genere, această tendință este binevenită fiindcă satisface pe cei bătrâni care au mai făcut câte ceva în domeniu și, totodată, îi stimulează pe cei tineri ca să-i depășească pe cei vechi. Nu trebuie însă uitat că uneori astfel de persoane au avut doar meritul de a se fi aflat la locul și în momentul potrivit spre a fi fost luați de valul progresului. În engleză se folosește termenul de “innocent bystander”, care în traducere liberă ar însemna martor (sau chibiț) nevinovat (de

cele ce se întâmplă independent de el). Trebuie să recunoaștem că a fost cu totul firesc ca acumularea cunoștințelor în biochimie să-și găsească aplicații în practica medicală. De fapt, au trecut secole de când medicii trebuiau să guste urina bolnavului pentru a face diagnosticul de diabet zaharat. De notat însă că după ultimul război mondial s-a produs o creștere explozivă a utilizării laboratorului de biochimie medicală iar firme de renume ca Behring, Boehringer și Merck și-au dezvoltat secții de preparare a reactivilor și au sponsorizat cercetări în domeniul aplicării biochimiei la diagnostic. Nu este întâmplător că primele volume în acest domeniu, ca de exemplu *Enzymopathologie* și *Dysproteinämien* au apărut încă de prin anii 1950-1960 în Germania, unde funcționau și firmele cu tradiție în producerea reactivului utilizat în laboratoarele clinice. În mod evident, aceste firme aveau tot interesul să facă cunoscută importanța explorărilor biochimice (cel care ajungea să cunoască importanța explorărilor biochimice devenea un client al firmelor producătoare de reactivi). În România comunistă nu acționau legile economiei de piață, dar știu că la Cluj au existat clinicieni luminați și ambițioși care au sesizat importanța acestui tip de explorări și au acționat în consecință, promovând construirea de spații destinate laboratoarelor. Pentru asigurarea unui personal de laborator capabil să facă legătura între noile achiziții din domeniul imunologiei și biochimiei, pe de o parte și necesitatea activității de cercetare clinică, pe de altă parte, s-a recurs la recrutarea unor persoane din învățământul preclinic. Așa, de exemplu, la Clinica Medicală III a fost recrutat doctorul Nicolae Părău, provenit de la catedra de microbiologie și care ulterior a devenit părintele imunopatologiei clujene iar chimistul János Szántay s-a profilat pe explorări cu radioizotopi.

La Clinica Chirurgie I s-a înființat un laborator de chirurgie experimentală, condus de Dr. E.

Neuman, care avea o temeinică pregătire în domeniul anatomiei patologice și fiziopatologiei. Eu am fost transferat de la disciplina de fiziopatologie la Clinica Medicală I, unde în primii 3 ani am lucrat atât în laborator cât și la patul bolnavului. După ce noile investigații introduse de mine în laboratorul clinic s-au dovedit utile, am primit sarcina să țin cursuri de Biochimie clinică cu medicii rezidenți în specialitatea laborator clinic, precum și biologi și chimiști în laboratoarele clinicii. Până la urmă am ajuns să țin cursuri de Biochimie clinică și cu studenții. Am colaborat la elaborarea volumului *Metode biochimice în laboratorul clinic*, apărută în 1976 sub redacția profesorului Manta de la catedra de biochimie medicală, iar pe baza experiențelor câștigate, ținând cursuri cu studenții și examene, am publicat volumele de *Biochimie clinică*, vol I, ca singur autor, în 1977 și vol. II în 1979. Ediții revăzute și adăugite au apărut în 1991, 1998, 2001 și 2003. Așa cum s-a menționat anterior s-au publicat două ediții referitoare la homeostază (1984, 1994).

Considerându-se că studiul biochimiei clinice este viabil, conducerea Universității de Medicină și Farmacie din Cluj a decis să includă această disciplină ca studiu obligator în programa studenților de la medicină, iar studiul patologiei hemostazei a fost inclus ca studiu facultativ. Probabil acesta este motivul pentru care mi s-a conferit titlul de fondator al biochimiei clinice în România.

-Odată descifrată harta genomului uman ce viitor va aduce omenirii medicina moleculară?

Descifrarea genomului uman reprezintă doar o etapă a cercetării și ridică noi probleme, dintre care, pe primul plan pare a fi epigenetica. Conform datelor recente genele nu sunt garanția destinului, excepții făcând mutații cu efect devastator. Există dovezi că expresia și manifestările genelor depind de factori epigenetici, mult mai numeroși decât numărul genelor și a căror studiere va necesita eforturi conjugate ale colectivelor de cercetători. Este de așteptat ca prin intervenții pe căi epigenetice să se ajungă la o îmbunătățire a speciei umane, iar eu sunt optimist.

-Care sunt preocupările dvs. care ies din matricea vieții socio-profesionale și se întâlnesc cu sfera vieții private, cu hobby-urile?

Hobby-urile de timp liber depind și diferă în funcție de vârstă. Când eram tânăr făceam excursii la munte și eram un bun înotător. Cugetările filosofului clujean Lucian Blaga, citate foarte aproximativ, sunt ilustrative: „cântând, copilul spunea: jocul este înțelepciunea și dragostea mea; răsând, tânărul spunea: dragostea este jocul și înțelepciunea mea; oftând, bătrânul spunea: înțelepciunea este jocul și dragostea mea”...

-Ce diagnostic și ce prognostic aveți despre omenirea secolului XXI? Ce tablou ați contura cu privire la soarta valorilor în societatea contemporană?

Un răspuns privitor la soarta valorilor în societatea contemporană ar depăși capacitățile mele de prezicător. Pot cel mult presupune că soarta valorilor va depinde de mediul în care pot să apară. Există națiuni și societăți care apreciază și cultivă valorile lor, în timp ce altele se străduiesc să le distrugă. După părerea mea, primele menționate vor avea câștig de cauză.

Fragment din interviu realizat de
Cristian Colceriu

Maica Domnului cu Pruncul

Nechita Zugravul, cca. 1750

interview

„Am descoperit migrena odată cu cinematograful”

de vorbă cu regizorul și scriitorul Mircea Daneliuc

Alexandru Petria: - Stimate domnule Mircea Daneliuc, mi-ați spus înaintea interviului că vă considerați un emigrant. Ce vrea să însemne asta?

Mircea Daneliuc - Emigrația este operă, domnul meu. Lumea se înșală, crede că ar fi o distanțare de patrie făcută neapărat cu pantofii. Ea nefiind decât o chestiune de inimă... Dai o fugă până în Oregon și te declari diasporic; sarmale, murături, mărar în grădină, borș, românește în casă și în cartier, ziare dâmbovițene, dispute naționaliste, ieși la votări necesare și le pui pe cap ăloră din țărișoară exact pe nenea de care încearcă să scape. Dar să rămâi deliberat într-o selecție de contemporani pe care ți-e greu să-i mai vezi, să-i auzi, ghemuit numai în inima ta și să surâzi împăcat, ce operă mare!

Nu-l admir atâta pe Caragiale, deși l-am invidiat pentru mătușa de la Berlin. Caragiale avea un defect, îl trăgea ața îndărăt. Modelul lui Moise e mai inspirat: mergeți înainte copii, eu rămân aici, duceți-vă unde vă taie capul și unde vi se pare că-i bine! Nu mă mai căutați; vorbesc cu cine vreau eu, acuma cu dvs.

- E orgoliu sau scârbă? Ori o plăcuță pe care scrie „Câine rău”? Oregonul e Berlinul dumneavoastră?

- Nu cred că m-am făcut înțeles. America e doar un exemplu, poate fi și Berlinul. Nici vorbă, mă aflu statornic în frumoasa noastră Capitală. Dezavantajul de a vorbi pe net e că nu știi unde bate. Dar, ca să nu încurajez propensiunea spre bășcălie care plutește în acest aer ilfovean, alături de alte suspensii, mă opresc din detalierea chestiunii anterioare.

- Da, e dezavantajul că nu discutăm față în față, ci pe mail. L-ați amintit înainte pe Caragiale. E un blestem lumea lui sau o binecuvântare? Că tot se poartă raportarea la el.

- Hai să nu punem problema așa. Nu Caragiale ne-a făcut cum suntem și nici ghețarul de la Scărișoara. De aceea, nu văd să binecuvânteze nimic. Esența românească i-a fost masiv precedentă, poate că-n termeni de perenitate dă semne c-ar atinge veșnicia, are scăderi ce covârșesc calități; popoarele astea se sting ultimele. Însă omul a avut nas și ureche, a prins-o. O lume în cu totul alt spectru are și Agârbiceanu, iar un scriitor fără lume e mai rău ca unul fără de stil, preferi să te uiți la televizor. Poporul suveran oferă exaltări în fața lui Caragiale ca dinaintea unui stâlp totemic. Își dă cetățeanul seama spontan, în dureri, de un adevăr filosofic despre neamul român: nu avem, de pildă, simțul onoarei, deși îl mimăm - e numai o ipoteză -, și sare din baie: Exact ca la Caragiale! proclamă. Asta îl liniștește cumva, exultă, exaltă, vrând implicit să lase impresia unei comunicări medulare, deși a frunzărit autorul oarecum în pruncie, înainte de-o teză școlară. Are dintr-odată reperul! Existând și posibilitatea adversă: Caragiale, mic copil. Cercul pe net o "Scrisoare deschisă" adresată postum clasicului de către Dan Mihăescu, umorist, care afirmă în clar: Ești mărunț, neicușorul! Pentru a sublinia, nu-i așa? că realitatea prezentă e catastrofic mai insuportabilă decât cea ironizată de către maestru.

Dacă uităm o secundă de pulsiunea din organism către raportarea obișnuinței, ne rămâne un Caragiale cu mecanismul teatral derivat din teatrul bulevardier, în tragedie grosuț, ca și în nuvele, cu personaje involutive scenice, ies din acțiune precum au intrat, dar cu un har și într-o limbă de geniu. Eternitatea realității

românești nu s-a sucit foarte mult, e cea a anturajului Zoiticăi, se ține în perimetrul acelorași păcătoșenii, rafistolată pe ici, pe colo, dar neesențial. Pentru că aici există superficialitatea conservatoare: lumea lui, lumea noastră, la fel.

Au făcut la București un grup statuar caragialian, dar tot ca pe vremuri îi duse gândirea, a la Jiquid.

- Ați fi preferat să vă nașteți în altă țară?

- Nu sunt sigur. Dar Islanda, azi, m-ar atrage.

- Că tot am pomenit de naștere. Vorbiți-mi despre copilărie.

- Ce-ați vrea să știți? Credeți că interesează pe cineva?

- Cum să nu?

- Primii șapte ani i-am absolvit acasă. Eram în Bucovina, iar dacă azi s-ar mai găsi pe undeva ceva care să-i semene, s-ar spune c-ar fi un ținut foarte eco. Oricum, un loc care m-a construit decisiv, așa cred. Dirijam toată ziua, cu un fel de vătrai, o rotiță. Doream să mă fac dirijor. Aveam respect pentru undiță și pentru Moroșan Tatiana. Mă gândesc la mine ca la un puști dezgustător de timid față de sexul frumos incipient. Deși drumul meu spre școală trecea printr-o luncă unde era amenajată o stație de montă: amor taurin. După alți șapte ani, captivat de erotism, ne-am mutat la Iași, unde am refuzat să mă mai declar copil. Între timp și împotriva voinței mele, am învățat ceva vioară.

- Țineți minte primul film văzut?

- A, îmi place să-mi amintesc asta!... Cred c-aveam vreo cinci ani. M-au dus la *Balada Siberiei*, o melodramă sovietică; neavând o altă opțiune, se îngâmădea tot orașul ca la halva. Mai țin minte câteva cadre. Îngheșuală de nedescris, vindeau locuri și în picioare. Am ieșit cu o durere de cap criminală și am vomat din suflet pe zidul cultural. Tata, jenat, mă ținea de cap; ieșea lumea, catharsis. Nu știu ce-am avut, pentru că orice film, cam un an și ceva de atunci, îmi inducea starea aceea de disconfort fiziologic, chiar Stan și chiar Bran. Am descoperit migrena odată cu cinematograful. Găsiți c-a fost o premonițiune pentru tot ce avea să urmeze? Și eu.

- Extrem de ciudat contactul. De fapt, mai târziu, ați ajuns la regie după filologie, iarăși un parcurs atipic.

- Nu știu ce-ar fi situațiile tipice, dar dacă cele atipice au venit cu precădere, probabil că mi-au fost firești. Am dat cu banul, hazardul a păzit patria. Aș fi putut ajunge, de pildă, un judecător greșos la Curtea Constituțională, dar mi-a căzut filo. E un loc unde nu se învață cum poți reuși românește. Te căznești cu o mulțime de lucruri inutile; câteva, totuși, bune. Într-o vreme credeam c-au fost cinci ani iroșiți, pe urmă am mai cumpănit. Mă apucasem de regie cu capul umplut.

- A fost un avantaj, până la urmă...?

- În raport cu alții?

- Da.

- Nu știu, fiecare după puterile lui. Oricum, cred că-i mai bine plin decât gol. Dintr-un punct mai general de vedere, nu m-a făcut excesiv de voios. N-am reușit să mă fac simpatic pe lângă stătuc, nici în lumea cealaltă, nici în asta de-acum. Sunt avortonul lui, iar el, statul, tot ce antipatizez cu mai multă sinceritate. Nu s-a căznit decât să-mi închidă gura, atât. Dacă am reușit totuși câte ceva, e c-am inventat strategii de străpungere, m-am dat rănit, am fentat, apoi și-au dat seama că m-au crezut și-au fost fără milă. Cenzura nu-i pragul perfect, ci o apă fetidă, verzuie, mucioasă în care e nevoie să te scufunzi îngreșat și să înoți jos, la fund, până găsești spărtura pe undeva. Era loc de rămas și pe mal, domnule, asta-i situația, atâta se poate, astea-s filmele care se pot. Dacă le făceai și cu actori de un haz oarecare, însemna c-ai avut totuși nas, vor fi mai căutate în viitor. Așa au ieșit limbelile obosite cu cabotini care pâlpaie azi pe la televizoare, mai căutate decât celelalte, acelea trudite și hărtănite, pentru că poporul dorește să se destindă, nu să-l indispuie cu rahatul nefericirii strămoșilor hodorogi de acum două decenii. Lucrul bun e că m-a ajutat Pronia și ce-am făcut nu lasă impresia că e terciuit sub topoarele lor, măcar asta am. Deși le-ar fi plăcut să le toace. Deși am plătit, am plătit. Cu gândul la ipotetica democrație (de azi?), unde nu e chin, ci verdeață...

Pe meleagul de care nu mă mai leagă nimic, pare imposibil să se mai poată alege vreo căpetenie care să aibă în spate un os, nu un maț. L-am apucat pe Ceaușescu integral. Sub Ceaușescu m-am bucurat de un an și jumătate de index și încă trei după aia; se întâmplase ceva cu *Glissando*. L-am apucat integral și pe Constantinescu, cu tot cu urmași, în capitalismul multilateral-dezvoltat; atunci m-au pus deoparte opt ani, într-o nepăsare popular-onorantă. Mi-am dat silința să-i apuc integral și pe ilustrii bărbați Groza, Dej, Iliescu și pe un altul care se dă dus mai cu opinteli, ca să sfârșească tot în nemernicie și-n bășcălie plebee. Sau, dimpotrivă. Ar însemna că există vreo rimă între cea mai dreaptă orânduire și statul de drept?... Doamne ferește! Doar bărbații sunt toți la fel, cum se știe.

- Vă înțeleg amărăciunea, însă Glissando e o capodoperă, după părerea mea.

- So what? Mai am câteva.

- Desigur, la noi ajungem să apreciem oamenii de valoare după ce nu mai sunt, e o tradiție...

- Aveți vreun presentiment în ce mă privește?

- Doamne ferește! Mă refeream la ipocrizia mediei și chiar a societății românești.

- Culmea ar fi să mă trezesc și muritor, după toate necazurile... Media, ce să facă și ea, e după chipul și asemănarea. O societate care nu-i în stare să nască o fabrică de nasturi măcar, va să zică ce media ar fi trebuit să își genereze? Cât despre societate, aici am bănuiești... Cred că suntem sub pompajul psihotronic al unei puteri ostile. Căci nu eram așa, din ce mai citesc. Ne-au schimbat ca pe copii în maternitate. Sau ne-a blestemat cineva. O vrăjitoare din specia Omidee reținută abuziv pentru foloase necuvenite ne-o fi afurisit din ranchiună. Altfel de unde înclinația aceasta pentru hoție și multiplu de case? Pentru superficialitate, tunuri scurte, manele și fier vechi din bronzul lui H. Rădulescu? Nu eram așa, v-o spun cu precizie. Eram cititori dezmațați, știutori de carte, ne claustram în bibliotecă. Respectam cele 30-40 de statui, câte există în țară, puneam floricele. De unde cruzimea pentru armată, pentru șosele și alte lucrări uzinale, pentru bătrâni și bacalaureat?! Eram un neam blând, păstoream mioare în condiții paradiziace, nu

încărcam telemeaua cu sare ca să tragă mai greu, nu lăsăm pământul pârlăoasă, ci voiam cu toții pământ, chiar ardelenesc, nu surâdeam reticent când ne prindeam în ceardaș și noi.

- Cum este Mircea Daneliuc văzut de Mircea Daneliuc?

- Nu pot să intru în capcana asta. Sunt om bătrân.

- Sunteți extrem de lucid și în vervă, domnule Daneliuc, vă alintați. Chiar, v-aș ruga să încercați...

- Îmi pare rău, nu.

- Asta e, am încercat. Cum ați ajuns în lumea filmului?

- Totuși, era parcă mai atracțioasă întrebarea cealaltă. Să ne reîntoarcem. Așadar: sunt nehotărât. Îmi privesc chipul de efeb în oglindă și simt ceva ca o inimă de student. Din când în când mă înghimpă să mănânc sănătos la cantină, deși sunt plin și de alte dorințe bizare. Îmi place carnea de cal. Îmi place vaca germană. Îmi plac semințele holandă, massai și americană, pentru că ne-au îndreptat din vechime rătăcirii și greșeli. M-am născut prea devreme. M-am născut prea târziu. Mi-ar fi plăcut, mă gândesc, să fi trăit în epoca lui Pazvante, zis Chiorul. Aș fi înțeles-o. Neavând încotro, filmez și scriu mai lesne ca mulți. Sunt monstrul din Praga. Îndrăgesc cârtitorii întristați și aș face ca Moise. Plimba-i-aș patruzeci de ani într-o pustie cât două județe, ademenindu-i la laudații cu pișcoturi sărate și bere călăie, până s-ar naște generații mai răsărite. Căci spune Ioan: unul va fi Semănătorul și altul Secerătorul. Mama vrea să declar că Semănătorul sunt eu. Practic sporturi extreme. Dau la păstrăv cu muște.

- O omisiune - femeile...

- Femeile din viața mea au fost una singură. Ca să nu ne batem cuie în talpă fără folos... E drept că am mai cunoscut un număr absolut limitat, fără să primesc ajutor sau aruncarea aceea în sus necesară în artă. Mă uitam și eu la Petru Dumitriu, la Sergiu Nicolaescu și așteptam. N-a venit. A trebuit să mă ocup eu de creșterea lor. E drept că m-au și inspirat în câte un fel. Le datorez în bună măsură atât cât am reușit să le înțeleg și să-mi construiesc scenele de cuplu sau de amor în filme și cărți. Dar fiind un subiect atât de gingaș, ar fi bine să fiu mai discret...

Revin. Deci, cum am ajuns?

Am ajuns, pentru că Tibi n-avea talent.

- Cine e Tibi?

- Nu contează. Tibi... Un Tibi.

Jucam într-o formație de amatori, voiam să mă fac actor, voia și Tibi, însă n-avea talent. Vrând el să se bage în seamă cumva, l-a citit pe Sadoul, *Istoria filmului*: ca să ne tâmpească de cap. Se cunoaște că în culturile mici intelectualul e complexat și, pe cale de consecință, cam snob. În habitatele provinciale din culturile mici e și mai dramatic. Domnule, era umilitor să-l auzi la beție cuvântând despre autori despre care nu auziseși, dar fiind într-o anume legătură cu filmele care se dădeau în oraș. Nemaiputând îndura, am apucat și eu tomul. Când îl parcurgi, poți înregistra alfabetice cohorte de cinești cu operă cu tot, pe scurt, dar și un lucru discret. Că cinematograful e un fel narativ aparte; în general, orice se poate povesti, și o catedrală, și făcătoarele de baie ale lui Seurat, mă tem că și Mondrian. Totul răspunde unei apăsări atavice a omului de-a asculta relatări. Probabil, la focul din fața peșterii, așa petrecea. Numai că filmul are ceva foarte special, trebuie să te deștepte cineva ca să vezi acest lucru. Deși vine din literatură, și literatura îi datorează destul, în mod reciproc, încât nu există scriitor mare care să nu ascundă un cineast, chiar nemanifestat, dar și invers. Deci, literați, cinematizați-vă. Sau filmați-vă cu telefonul. Atunci

m-am sicut către cinema cu toată ființa, urmând a susține cinci examene de admitere la facultatea de genii. A fost o cooperare: eu tentam anual, ei mă bușeau programatic. Dacă se poate imagina institutul acela ca pe un ovul, candidații sunt roiul dens de mici insistenți: ca să avem o imagine. În cazul în care se preliminează că solicitanții nu bat cu pile în membrana de ou, atunci nici la școala de artiști nu se întâmplă altfel... Eu, însă, simțeam că doar cu ce venisem în cap nu ajunge, îmi mai lipsește ceva, de aceea mă întorceam invariabil pe Lăpușeanu, la Iași, în fiecare toamnă, cu moralul scăzut. Semănam într-un fel cu Victor Hănescu, eram luzărul național. Prietenii mă băteau pe umeri, uneori primeam câte-o bere și-mi dădeau de înțeles că nici ei n-au fost răsfățați de destin în anonimatul în care trăim. Veleitarismul nu-i productiv. Până într-o zi în care-am pătruns, prin mijloacele arguției, prin șiretenie, dar am pătruns... Cred că în același fel viclean am determinat și nașterea mea biologică, acum multă vreme. Nu contează, am intrat, am intrat... Mulți dușmani mi-am făcut.

- Mi-ar plăcea să intrăm în mintea regizorului Mircea Daneliuc. De la ce porniți la regizarea unui film? O atmosferă anume, o idee, un neastâmpăr, nevoia de-a te elibera de un preaplin?

- Greu să explic, am mai încercat. Neastâmpărul, nu, cu neastâmpărul nu se face nimic. Neastâmpărul și preaplinul te duc inevitabil la cărciumă. Zăcământul național de locvacii și veleitari provine din neastâmpărați însetați. Lucrul de care mă întrebați e o încordare încremenită. Uneori, plimbăreață. Alteori, se petrece în somn. Și cărțile și filmele vin la fel, de la o frază, de la o scenă. Lucrurile acestea apar fără să le cauți. În ce mă privește, muncesc apoi să întrevăd un final. Pe urmă abia încep să mă trag spre început, către motivațiile lui. Toate acestea se fac în minte și în scenariu. Filmul se turnează după acesta, conform unui plan calendaristic, nu mai e loc de fătăieli.

- E și un sentiment al urgenței la început?

- Nu sunt prea sigur. Odată simțit finalul, se instalează sentimentul mării băgări de seamă...

- În timpul turnării aveți impresia, fiind creatorul unei lumi, fie și pe peliculă, că sunteți un fel de Dumnezeu în miniatură?

- Nu, ca un sculptor, un salahor. Unul înspăimântat că trebuie să-și amintească precis toate ideile bune de dinainte și să le păzească de o echipă gălăgioasă, plătită cu ora, ca și de o tehnică ce-l trage în jos. Idealul suprem e menținerea filmării la nivelul minim al scenariului. Majoritatea cazurilor sunt sub acesta. Turnarea e o caznă cu rare momente de presimțire a reușitei, nu prea are nimic haric în ea, totdeauna ești ostenit; singurele momente de bucurie artistică sunt scrierea scenariului și montajul.

Dacă cineva se consideră în condițiile acestea vreun mic Dumnezeu, ori nu e sigur ce profesie are, ori e băiatul lui tata nimerit pe scaunul de unde dă indicații. Filmele bune sunt o excepție, regula e alta. Când se termină conform planificării, poate începe activitatea de colectare a premiilor. E o acțiune separată, paralelă, făcută de persoane abilitate și fără legătură, decât coincidental, cu valoarea operei. Totul e făcut spre consternarea incontinentă a lumii, când află de premiu și după aia se uită la film.

- Dar, când se termină de tras și ultimele cadre, cu toate greutatea muncii, nu intervine părerea de rău că ieșiți dintr-o lume?

- Pentru regizor, nu, mai are încă destule de făcut, pentru el nu s-a terminat decât etapa cea mai anevoioasă. Abia acum poate privi ceva mai de sus. Cu toate că, față de cărți, nu se mai poate schimba mare lucru. Actrițele, însă, fac crize. Unele plâng disperate chiar și jumătate de ceas.

- Aveam în vedere prin ce trec unii scriitori, la terminarea unei cărți, când am pus întrebarea. Credeam într-o similitudine.

- Ar fi o similitudine dacă scriitorii și-ar face și montajul cărții după ce termină cu scrisul, ar fi o idee bună... Dacă ar mai și sonoriza-o după aceea și s-ar îngriji de fiecare frază ca să arate ca lumea, nu le-ar strica. Dar cum obiceiul și puțința de a citi sunt vetuste și pe cale de dispariție, nu prea e pentru ce.

- Atunci pentru ce scrieți?

- Ca să nu mă defenestrez. Sigur că e un demers restrictiv, în cele din urmă. Ar fi bine să se bulucească mase mari la film sau la carte, dar nu se întâmplă așa. Presiunile financiare ale producătorilor sau editorilor împing totdeauna opera în consumator, atenți la puținul ce-i zornăie prin buzunar. Nu e, cum se spune, un cadou pentru umanitate, clișee din astea. Niciodată lumea nu s-a făcut mai bună după un film sau o cărțuie, autorul nici nu are în vedere, în primul moment, cohorte de interesați. Scrie pentru a se amâna. Se gândește cel mult la patru persoane sau cinci a căror părere e nerăbdător s-o cunoască. După aia apare și idealul rentabil. Publicul de acum douăzeci și cinci de ani nu mai e, ne-am obișnuit și cu asta. A dobândit un simț aparte de a intui superficialul, filmul cu două personaje într-un apartament de bloc, dacă se poate fără final, cartea până într-o sută de pagini, cum să fii fericit fără să te lași de fumat, cum e bine să te cântărești și așa mai departe. Superficialitatea îl liniștește, îl odihnește, știe că nu va pretinde nimic de la el, nu-i cere în niciun fel să participe. Dacă apare o carte de substanță sau un film mai elaborat, ferească Dumnezeu - problematic!, simte pericolul de la o poștă și se ferește. Nu cumpără. E miraculos cum intuiește lucrul care poate să-l turtească nițel. De aceea, inițiativa bună cad financiar, cei care produc cărți sau filme nu mai vor niciun risc, în general devin producători de gunoi. Gunoii se vinde.

Așa se face că ne adresăm unui public fără criterii, care nu mai poate deosebi cu propriul cap ce e bun de ce-i rău. Se cascadează și așteaptă de la televizor. Ori, de aici, o mare grăsime se varsă spre el. Mărfuri bizare, medicamente miraculoase pentru cetățeni sănătoși și mai ales decorații. Premii și concursuri pentru orice, pentru apă gazoasă și gaze, pentru blacheuri, pentru studiourile înseși. Cea mai premiată televiziune!... Nu-i place școala, dar coronița îl fascinează. Când aude de premii, știe sigur că e de bine, nici nu mai trebuie să vadă sau să citească, își poate da cu părerea. Pentru că e o nevoie și asta.

Aștept cu impaciiență să vadă dacă prigoana cărnii de cal îl va ajuta pe Cărtărescu să umfle premiul Nobel sau nu. Ați băgat de seamă cui i s-au decernat Nobel-urile pentru Pace în ultima vreme?

- Haideți să ne întoarcem la lumea filmului. Apoi o să vorbim și despre literatură. Sunteți mulțumit de ce ați realizat până acum? Care dintre filmele dumneavoastră este preferatul?

- Mulțumit nu te poate face nimeni niciodată, dacă evoluezi într-un sistem de valori detașat de circăria mediatică. Ești creditat cu un simț al măsurii. Dar măcar poți fi indulgent. Pentru asta e necesar ca filmul să facă față unor condiții, vreo patru. Nu iau în discuție umblătura pe la festivaluri și eventualele cristale Swarovski, v-am spus deja câte ceva despre asta. Nici vânzarea de bilete, pentru că poate fi un indiciu neconcludent: am văzut Tarkovski într-o sală cu doi spectatori. La cinema se poate veni din interes cultural, dar și cu școala, cu garnizoana, în urma unui premiu, din curiozitate, din spirit de modă, din cauza ploii, din cauza reclamei, a unei pedale media, etc. Așadar, cele patru la care mă gândesc ar fi următoarele:

Dacă în condițiile socio-politice, dar și de buget din momentul filmării, luând în calcul actorii pe care

i-ai putut folosi, echipa și tehnica disponibilă, ți-ai atins nivelul maxim-possibil în ciuda oricărei constrângerii. Dacă măsura de adevăr reprodus conferă filmului, revăzut peste ani, o prospețime ca și cum ar fi fost turnat ieri.

Dacă la data premierei se situează la o cotă internațională indubitabilă.

În sfârșit, alt indiciu ar fi dacă filmul are imitatori. Deoarece valoarea jighește, dar scoate la trântă veleitarul otrăvit de arsuri. Dorește imperios să sară ștacheta.

Luând cu sinceritate în calcul aceste considerente, constat că n-aș mai dori să refac vreun film de la zero, în dorința de a-l mai peria. Mă simt suficient de confortabil cu ele așa cum arată. Nu pot vorbi de un film preferat, nu le-am făcut decât din dragoste, niciunul alimentar. Filmele au însă destin, ca și oamenii. Pot simți duioșie pentru unele mai năpăstuite – am mai spus lucrul asta -, cum ar fi cele pe care le-am realizat după '89, necunoscute aproape complet. Din fericire nu se pot exploata ca fier vechi, dar zac prin dulapuri. Am mai făcut cândva unul, îmi doream să mă pot lega de tragedia colectivizării (tabu!) și a dispariției unei clase sociale. A rămas singurul din cinematografie despre care cred că tratează aceste evenimente cu onestitate, dar, ce să fac, nu a plăcut autorităților socialiste, cum mă și așteptam. Au văzut că-i cu țărani, l-au împachetat și l-au trimis la țărani, prin căminele culturale sătești, unde a murit curând, sufocat cu perna. Se numește *Vânătoarea de Vulpi* și e unul dintre cele mai bune filme cu care m-am nevoit. Foarte pastșat. E puțin probabil să-l fi văzut mulți.

- L-am văzut și eu. Ce părere aveți despre regizorii noului val?

- E loc pentru toți.

- Numai atât?

- Pare destul de mult.

- Spuneți undeva că filmele îmbătrânesc precum cărțile. Ale dumneavoastră cum stau?

- Da, e corect, așa este, îmbătrânesc. Eu însumi practic această proastă obișnuință. În ultima parte a întrebării dvs. mi s-a părut că observ un licăr vag malițios. Mă înșel? Stau binișor, nu mă plâng. Am impresia că n-am fost înțeles: indiciul despre bătrânețea și perisabilitatea operei e un criteriu de bază; mi-ați cerut o părere, am enunțat-o într-un anume context. Cum aș putea să vă ofer eu o judecată de valoare pro domo, când n-am obiceiul și aș putea leza destui care mă știu doar din auzite, alții sporadic și alții, foarte posibil, deloc?

- N-am intenționat să pun niciun strop de malițiozitate. Vă gândiți la un nou film sau la o nouă carte?

- Carte. O piesă; e bine și igienic să scrii teatru, dacă n-ai mai făcut-o de mult.

- N-o să fiu surprins dacă o să scoateți și un volum de poeme... Absolut deloc!

- Eu știu? Nu cred. Am încercat în liceu. Scriam atât de anost, încât n-am mai îndrăznit niciodată.

- Lumea vă cunoaște mai puțin ca scriitor. Liviu Antonesei a scris relativ recent, cu ocazia unei lansări pe care ați avut-o la Iași: „Nu reușesc să-mi dau seama din ce motiv nu am citit până acum niciuna din cărțile lui Daneliuc, deși din 1997 a publicat zece - șase de proză și patru de teatru -, iar pe cineast îl iubeam atât de mult. Fiind programat să prezint romanul *Cele ce plutesc*. Variațiuni pe tema unui scenariu, pandant al filmului omonim, am primit cu câteva zile înainte cartea, pe care am citit-o „peste noapte”. Aproape n-

am lăsat-o din mână pînă n-am ajuns la capăt. Sigur, de la un artist care își scrie singur scenariile, nu mă așteptam la o carte proastă - dar nici nu credeam că e atât de bună! Cînd aveam să văd și filmul - de asemenea, excepțional -, aveam să constat pe deasupra că nu este o simplă transcriere a filmului, ci altceva, aproape cu totul altceva. În fapt, filmul și cartea, în ciuda coincidenței de nume, sînt opere autonome, fiecare de vîrf în genul său artistic. Aș spune că Daneliuc este un prozator „optzecist” - el însuși se consideră un cineast „optzecist”! -, dar unul care, în ciuda debutului tîrziu, sau poate din pricina asta, s-a instalat direct pe podium. Romanul mi-a plăcut atît de mult încît am fost foarte fericit cînd autorul mi-a mai dăruit două anterioare - *Strigoii fără țară, 2001*, și *Apa din cizme, 2005* - pe care abia aștept să le citesc. Și, de bună seamă, le voi căuta și pe celelalte. În opinia mea, este destul de greu să excelezi și într-un singur gen de artă. Dar să o faci în două genuri atît de diferite ca manieră de manifestare a creativității - singurul lucru comun fiind în fapt povestea, dar asta este comună și vieților noastre, pînă la urmă! - chiar nu este la îndemîna oricui. Lui Mircea Daneliuc îi este. Eu sînt recunoscător Domnului pentru această întîmplare. Și sînt fericit că această vizită la Iași nu mi l-a adus doar pe marele cineast, dar mi l-a revelat și pe excelentul scriitor. Să fie primit!” Ce e literatura pentru Mircea Daneliuc?

- Se consideră că e bine să fiu mai puțin cunoscut, atîta vreme cît artele marțiale la români, otrăvirea fântânilor și fuga în codru, dezvoltă, în finul proces al globalizării, aspectul strategic: acoperă-ți adversarul cu frunze; poate ai noroc și nu se mai vede... Și filmele mele de după '90, și cărțile au aceeași problemă. Deranjează ierarhiile scripto-comunitare umflate cu pompa de editori balonați cu pompa și ei; ca atare, sunt oculuate cu bună știință, pînă la iluzia dispariției, se confundă în peisajul inventiv național. Există persoane care au, totuși, cunoștința de ele, contactați-le, or să se exprime flatant; se definesc astfel ca indivizi cultivați. Sunt bune, n-am ce să fac, dacă-s bune, nu poate nimeni să spună altfel, doar să le-ascundă. În general, lucrurile stau așa: e regizor, s-a apucat acum și de literatură? Ce naiba mai vrea? Cine se crede? Să stea acolo, la filmele lui! Din cealaltă parte, de la cinești: dă-l dracu', să scrie! Să ne lase în pace! Să scrie! Atât!

Producătorii și editorii găsesc că e de bun simț și firesc. Și eu la fel. Motiv pentru care am renunțat la cinema încă înainte să fi făcut *Cele ce Plutesc*. Situație în care mă aflu și azi.

Așa e, v-am spus, în culturile mici. Locuri puține și multă pârloagă. Cei din clubul acesta nu au decât să aștepte postum o generație mai puțin bătută în cap. Dacă "se rostesc" pentru postumitate. Eu, nu. O fac pentru mine însumi. Poate sunt veșnic, n-am de unde să știu.

- Cum scrieți? Sunteți diurn, nocturn?

- Diurn. A nu se crede că noaptea dorm.

- Nu dormiți?

- Dintre cele pe care le pot mărturisi, filmez câteodată sau execut cu talent insomni.

- Era să omit să vă întreb despre regizorii și scriitorii preferați. Care sunt?

- Cineștii mei sunt dintre aceia în timpul cărora s-a inventat isteria mediatică a festivărilor. Fatalmente, au fost acoperiți cu aceleași onoruri în exercițiu și azi, numai că... pentru "merite deosebite": Bergman, Fellini, Antonioni, Visconti. Erau talibanii culturii, aveau o marotă - neînțeleasă-, scormonirea, efortul încăpățanat de a spune ceva despre ființă. Lucruri vetuste. Și-au pierdut ei vremea, nu mai e cazul să ne căznim.

De la scriitori, mă uit cu admirație la unul care e nominalizat aproape anual la Nobel, dar n-o să-l ia

niciodată, pentru că-i lipsesc câteva date biografice esențiale, *extra libris*. Se numește Antonio Lobo Antunes. Numele de Heyse, Pontoppidan, Spitteler vă spun ceva? Eu nu le-am putut reține, le-am luat din cartea lui Ulici. Au prins și ei premiul Nobel pentru literatură... Dar Sully Prudhomme? L-au decorat în locul lui Tolstoi. Nu cred că-l mai citesc nici măcar strănepoții din familia lui. Cât despre Jelinek și despre săsoaică, numai de bine!

- Nu sunteți un om care să stea indiferent în propria găoace. Aș vrea să vorbim despre România. Are șanse să-și revină?

- V-am spus că mă consider expatriat, am vorbit serios. Mă tem că nu sunt singurul. Nu mai intru în teoria care ar trebui să ne lumineze care însingurare ar fi mai adevărată, cea interioară sau diaspora. Credeți ce doriți despre mine. Nu știu dacă ați simțit că țara despre care știți că-i a dvs. vă face neobosită vînt ba din cot, ba din umeri. Te încăpățânezi să rezisti pînă în ziua în care-ți dai seama că, privită de la distanță, e mai suportabilă.

Să-și revină din ce? Așa a fost totdeauna, nici nu se simte prea rău. Schimbă bancuri obosite pe net. La câte păcate avem, părem și incapabili, din nefericire, să ne aleagem isprăvnicia: "barbarii de tirani" sunt ori șmecheri ori fătălăi. Mă ia groaza atunci când iese lumea în stradă, adică cei două sute de zgribuliți de la Inter, în timp ce națiunea îi vizionează critic la televizor. Pe degerăturile lor și pe scatoalcele de la Jandarmerie se cațără de obicei politicienii cei buni. Nici nu apucă să se usuce cerneala pe ștampila de vot, că te și anunță că au făcut, în beneficiul tău, evident, pact cu blestemații de ieri. Ai ceva obiecțiuni? Dacă ai fi european, n-ai avea. Nu prea ești. Nu cunoști diplomația dâmbovițeană, acel lucru subtil, și, la urma urmei: noi nu suntem ca și precursorii, nu discutăm mărunțiș, despre ce-au tâlhărit, pentru că, cine știe, am crea precedentul. Mi-e lehamite rău... Băbăciuni. Mi-e teamă să nu piardă pămînt, așa cum îi vîd ahtiați după tot ce lucește. Pot vinde orice, și de sus și de jos. Pe tema asta, discuția pe care o avem riscă să se înfunde...

- Dacă discuția nu desfundă niște creiere... Cine știe? E drept că hidoșeniile exteriorizate se văd dacă le pui în față oglinda, dar nu prostia, lipsa de caracter, puturoșenia. Auzindu-vă, câțiva sper că o să înceapă să-și țină ochii mai larg deschiși. Cuvîntul unui om ca dumneavoastră contează.

- Nu am veleitatea asta. Credeți-mă, e complet inutil. N-am reușit niciodată să determin vreo schimbare, decât, cu zgârcenie, în mine însumi. Să vă spun ceva... În trecutul meu a existat un moment în care l-am supărat într-un fel pe Ceaușescu. N-am practicat disidența soft, adică în casă, la telefon, dînd interviuri pentru gazete franceze. Presupun că știți, am optat să le arunc public carnetul de partid. Așa a fost să fie. Bun, în nemernicia mea, am avut bănuiala că românii se vor buluci, vor vedea că se poate, vor face la fel și, cine știe, poate că în felul acesta anul '89 ar fi venit mai devreme. Cunoașteți măcar două cazuri în care cineva să fi făcut ceva similar? Sigur, gestul meu a fost generat de situația lui *Glissando*. Filmul acela avea actori, colegi cinești, etc. Într-un fel, mi-am pus pielea pe băț și pentru ei. Știți ce s-a întîmplat? S-a lăsat un vid înghețat în jurul meu, nu mai suna nici telefonul, așteptau să vadă ce pățesc.

- Vă înțeleg. Pentru finalul interviului, pe lângă subiectele atinse, ați fi vrut să vorbiți despre ceva anume?

- Nu, din proprie inițiativă, nu.

- Vă mulțumesc!

Interviu realizat de
Alexandru Petria

Omul politic Eminescu

Petru Romoșan

La ce e bună presa în vremuri de răspîntie, pline de pericole pentru țara noastră? Întotdeauna celor care trăiesc în epoci ieșite din comun li se pare că așa ceva li se întâmplă doar lor, că sînt năpăstuiți de soartă, bătuiți de Dumnezeu. Perioada marilor clasici, fondatori de națiune, a fost una de mari lupte, de mari încercări. Ioan Slavici a scris aproape o carte întreagă (*Amintiri*) despre colegul său de geniu și de gazetă. În articolul pe care vi-l propunem aici spre lectură, el se ocupă de omul politic Eminescu.

Minabilii noștri contemporani, "fripturiștii lui Băseșcu", internaționaliști de ocazie, bursieri și stipendiați, feroce ariviști în fața lui Dumnezeu, de genul autorilor de compilații foarte recomandate inginerilor virgini cultural, Cărtărescu, Patapievici, Pleșu, plus maestrul unguentelor și al altor consumisme - unul lui Noica, de exemplu -, Liiceanu, au încercat oarecum comic să-l înfunde pe preînaltul nostru Eminescu virîndu-l, de-a dreptul sau mai pe ocolite, în categoriile infamante "antisemit" sau "incorect politic".

Ambele categorii sînt aplicate cam incult și strîmb la un secol XIX românesc destul de complicat. Recunoaștem că nici noi nu fraternizăm cu "fixația" lui Eminescu asupra chestiunii evreiești, dar poetul făcea politică și cei vreo 600 000 de evrei la nivelul anului 1876, cei mai mulți emigrați din Galiția și Rusia în foarte tînărul și fragilul stat român, mai ales în Moldova sa patriarhală, reprezentau un "partid" important, iar gazetarul care era Eminescu se poziționa de partea "vechilor", boieri sau țărani. Moses Gaster, unul dintre cei mai mari intelectuali români, nepot de rabin și unul dintre primii care a ținut în sinagogă predică în românește, a scris-o limpede: "Se zicea că [Eminescu] era antisemit. Pe atunci antisemitismul era foarte răspîndit, dar el n-a fost contaminat de acel virus, foarte rar a abordat chestiunea evreiască în ziar și numai o dată sau de două ori în poemele sale, unde i-a satirizat pe greci și a adăugat, de asemenea, un cuvînt despre evrei" (cf. Nicoleta Dabija, "Mihai Eminescu și chestiunea evreiască").

Ioan Slavici însă nu se ocupă în acest articol de Eminescu și chestiunea evreiască. Clasicul ardelean subliniază că Mihai Eminescu a făcut politică în numele său, și nu în numele vreunui băseșcu "conservator" contemporan, deși se bucura de o mare simpatie din partea lui Lascăr Catargiu, și că era nu numai cel mai mare poet al timpului, dar era și un cetățean deplin și foarte activ al neamului său. Acum, cînd scena e ocupată agresiv de pițifelnici, infractori și impostori, recursul la clasiți ne poate fi tuturor de folos. (P. R.)

Eminescu în politică

D-l A. Vlahuță a publicat, sunt acum câteva săptămîni, un articol, care pornește din gîndul că Eminescu « n-a intrat el de bunăvoie în războiul politic, ci prietenii și împregiurările l-au tras ». Gîndul acesta e un sămn neîndoios că nu l-a cunoscut d-l Vlahuță pe Eminescu cînd trăia și nu și-a dat silința să-l înțeleagă nici după ce a murit. Se vede însă că sunt oameni care pun temei pe spusa d-lui... Vlahuță, căci *Luceafărul* din Sibiu a crezut de cuviință să reproducă pentru luminarea

cititorilor săi articolul d-lui Vlahuță - fără ca să-și deie seamă că-l prezintă pe Eminescu drept un fel de sâmbriaș al condeiului ceea ce nici n-a fost, nici nu putea să fie.

Noi, care nu numai după «metodele manuscriselor lui» îl știm pe Eminescu, ni-l aducem aminte ca om care nu se lăsa să fie «tras» ori «împins», ci umbla totdeauna de capul lui.

Încă la vârsta de douăzeci de ani, cînd se afla în primul an la Viena, el scria și îndemna pe alții să scrie articole politice, pe care nu le plătea nimeni, avea convingeri bine întemeiate în toate cestiunile politice, se unea numai cu oameni care-împărtășeau vederile și nu era dus de nimeni, ci ținea să ducă pe alții.

Așa-l știm noi cei ce am lucrat împreună cu dînsul.

«Fost-a Eminescu partizan al acelor clase vechi, românești pentru că a fost naționalist ori a fost naționalist pentru că a fost partizan al acelor clase?» se întreabă un alt scrutător, d-l G. Ibrăileanu.

Așa ori așa, nu mai încape nici o îndoială că el era partizan convins și sincer al «acelor clase vechi», pe care le-a susținut în coloanele ziarului *Timpul*, nu tras «de prietenii și de împregiurări», ci din propriul său îndemn. Dacă ar fi fost om cu oarecare dare de mîna, el și-ar fi jertfit averea ca să publice ziare și cărți pentru susținerea «acelor clase vechi».

Nu era cu toate acestea nici aristocrat, nici naționalist în înțelesul comun al cuvîntului.

La el toate porneau din cea mai curată iubire de oameni.

Îi puna sus în gîndul lui pe nemți, care le dăduseră maselor mari o bună și sănătoasă îndrumare în viața comunală, în cea morală și-n cea economică și scăzuseră prin aceasta suferințele omenești. Îi erau deci urgisiți maghiarii, care, nesățioși, asupreau pe alții și sporeau suferințele omenești. Pentru același cuvînt îi erau urgisiți evreii, «grecoteii cu nas subțire», «bulgăroii cu ceafa groasă», dar și cei mai neaoși români, care căutau «traiful bun pe nemuncite». Avînd inima deschisă pentru suferințele orișicui, el se uita totdeauna cu un fel de groază împregiurului său, căci pretutindenea îi ieșeau în cale oameni nedreptățiți și chinuiți de semenii lor.

Alinarea și mîntuirea nu puteau în gîndul lui să vie decît de la «clasele vechi», care sunt în primul rînd interesate ca lucrurile să meargă bine în țară, au tradițiuni în ceea ce privește purtarea de grijă pentru bunul mers al vieții comune, pot să se pregătească în toată lărgimea pentru împlinirea menirii lor firești și nu au nevoie să-și mistuie puterile în luptă cu greutățile vieții zilnice.

Nu va fi avut, poate, dreptate, dar așa vedea el lucrurile, și «boier» era pentru dînsul un om care-și petrece viața ostînind pentru binele tuturor. De aceea «trase cu patimă de pe meterezele *Timpului* în rîndurile fraților lui de la *Românul*, dar pentru toate comorile din lumea aceasta n-ar fi tras și de pe meterezele *Românului* în rîndurile fraților de la *Timpul*».

Dar se va zice că nu erau boierii cum după părerea lui trebuiau să fie, și mulți dintre dînșii își petreceau viața în flecarii ori în desfrâu, se

însoțeau cu evrei, cu «grecotei» ori cu «bulgăroii» și numai puțini mai stăruiau asupra bunelor tradițiuni ale familiilor lor. Eminescu avea și bărbăția de a înfrunta răul, și de pe meterezele *Timpului* el trăgea cu aceeași patimă și-n aceia dintre compartizanii săi, care nu erau vrednici să fie socotiți în rînd cu «boierii», căci el nu cauza unui partid o susținere, ci pentru binele obștesc se lupta și le era recunoscător celor ce-i dedeau puțința de a face aceasta.

Dar a săvârșit și muncă de salahor, și d-l A. Vlahuță citează dintr-o scrisoare vorbele : «Aștept telegramele „Havas“, ca să scriu iar, să scriu de meserie, scrie-mi-ar numele pe mormînt și n-aș mai fi ajuns să trăiesc.»

Căți sunt între noi, care-n clipe de amărăciune n-au scris ori n-au rostit, cel puțin, asemenea vorbe!

Iar clipe de amărăciune avea Eminescu în fiecare zi - nu pentru că era muncit de gîndul că în zadar îi este munca.

Ce era adecă *Timpul* acela, în a căruia redacțiune se mistuia Eminescu?

Lucram într-un timp în redacțiune Eminescu, Caragiale, și eu, care aveam și administrațiunea.

Fondațiune nu avea ziarul. Din vânzarea cu numărul ieșea puțin. Abonamentele n-adeceau destul. Ceea ce lipsea se aduna din cotizațiuni. Azi unul, însă, mîne altul dintre cotizatori se sîmțea jignit de vreun articol publicat în ziar și ori venea cu o falcă-n cer cu alta-n pămînt la redacțiune, ori refuza cotizațiunea. Era dar «criză» în fiecare zi, harță necurmată și nu puteam niciodată să știu cînd și cît pot să achit din onorare, nici dacă mai poate ori nu ziarul să meargă înainte.

Mai bine n-a fost nici după ce Caragiale și eu am plecat, și Eminescu, mai stăruitor, a rămas singur.

Ceea ce l-a ținut la *Timpul* n-au fost niciodată «prietenii și împregiurările», ci neștrămutata lui convingere că muncind acolo săvârșește o faptă bună, și dorința de a combate multele rele care se iveau în fiecare clipă împregiurului lui.

N-a fost Eminescu numai poet, ci totodată și om în cel mai bun înțeles al cuvîntului, un neobosit luptător pentru binele obștesc.

Ioan Slavici - *Opere*, VI, *Memorialistică*, Constantin Mohanu (ed.), Academia Română, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, București, 2005, pp. 777-780

(Material trimis de autor Revistei Tribuna, publicat și pe blogul Editurii Compania)

Capătul căii

Arhiepiscopul și Mitropolitul †ANDREI

Lupta cea bună m-am luptat, călătoria am săvârșit, credința am păzit (2 Timotei 4, 7).

La Crăciun, în scrisoarea pastorală, vă făceam o propunere duhovnicească: să o apucăm pe *altă cale*. Să alegem un drum bun pentru călătoria vieții noastre, un drum care ne duce la Hristos.

Acum, la Sfintele Paști, vom medita împreună la sfârșitul drumului vieții noastre pământești, la capătul căii. Pentru că viața noastră nu-i decât o călătorie pe care dorim s-o săvârșim bine. În ectenia cererilor de la Vecernie Îi cerem lui Dumnezeu: *Sfârșit creștinesc vieții noastre, fără durere, neînfruntat, în pace și răspuns bun la înfricoșătoarea judecată a lui Hristos*¹.

Sfântul Pavel subliniază faptul că noi suntem pe pământ călători și că *nu avem aici cetate stătătoare, ci o căutăm pe aceea ce va să fie* (Evrei 13, 14). Iar o cântare de la înmormântarea preoților zice că *viața noastră este pe pământ ca o jucărie: ceea ce n-am fost ne facem și din ceea ce suntem ne stricăm; vis nestătător suntem, suflare care nu are putere, zbor de pasăre călătoare, corabie pe mare care nu lasă urmă*².

Poetul duhovnicesc Traian Dorz, cu darul pe care i-l-a dat Dumnezeu, reușește să exprime artistic și sugestiv această condiție a noastră de călători: *Un lung tren ne pare viața, ne trezim în el mergând, / Fără să ne dăm noi seama unde ne-am suit și când. / Fericirile sunt halte, unde stăm câte-un minut; / Până când să ne dăm seama, sună, pleacă, a trecut... / Iar durerile sunt stații lungi, de nu se mai sfârșesc, / și în ciuda noastră, parcă, tot mai multe se ivesc. / Arzători de nerăbdare înainte tot privim, / Să ajungem mai degrabă la vreo țintă ce-o dorim. / Ne trec zilele și ani, clipe scumpe și dureri, / Noi trăim hrăniți de visuri și-nsetați după plăceri. / Mulți copii voioși se urcă, câți în drum n-am întâlnit!... / Iar câte-un bătrân coboară trist și frânt, și istovit. / Vine odată însă vremea să ne coborâm și noi; / Ce n-am da, atunci, o clipă să ne-ntoarcem înapoi? / Dar, pe când, privind în urmă, plângem timpul ce-a trecut, / Sună-n Gara Veșniciei; am trăit și n-am știut!...*³

Noi oamenii nu ne putem obișnui cu gândul că vom muri. Vedem că mor alții. Suferim pentru pierderea lor. Dar e foarte greu să ne vedem pe noi în postura de oameni plecați din lumea acesta. Și e și firesc pentru că ne spune Înțeleptul Solomon că *Dumnezeu n-a făcut moartea și nu se bucură de pierirea celor vii* (Înțelepciunea lui Solomon 1,13). El a făcut viața și *porunca Lui este viața veșnică* (Ioan 12, 50).

Așa stând lucrurile, este firesc să ne întristăm atunci când este vorba de moarte, dar nu ca cei care *nu au nădejde* (1 Tesaloniceni 4,13). Întristarea noastră trebuie să fie plină de optimism și mobilizatoare înspre fapte bune. În acest sens, Magda Isanos a scris câteva versuri superbe: *E-așa de trist să cugeți că-ntr-o zi, / Poate chiar mâine, pomii de pe-alee / Acolo unde-i vezi or să mai steie / Voioși în vreme ce vom putrezi. / Atâta soare, Doamne, - atâta soare / O să mai fie-n lume după noi, / Cortegii de-anotimpuri și de ploi, / Cu zori din care șiruie răcoare... / Și iarba asta o să mai răsără, / Iar luna tot așa o să se plece, / Mirată, peste apa care trece - / Noi singuri*

*n-o să fim a doua oară. / Și-mi pare-așa ciudat că se mai poate / Găsi atâta vreme pentru ură, / Când viața e de-abia o picătură, / Între minutu-acest și celălalt / Și-mi pare ne-nțeleș și trist / Că nu privim la cer mai des / Că nu culegem flori și nu zâmbim, / Noi care - așa de repede murim*⁴.

Dreptul Iov, într-un moment de tristețe, medita astfel: *Un copac, de pildă, tot are nădejde, căci dacă-l tai, el crește din nou și vlăstarii nu-i vor lipsi. Dacă rădăcina lui îmbătrânește în pământ și dacă trunchiul lui putrezește, când dă de apă înverzește din nou și se acoperă cu ramuri ca și cum ar fi atunci sădit. Dar omul când moare rămâne nimic; când omul își dă sufletul, unde mai este el?* (Iov 14, 7-10).

Tristețea lui nu era însă lipsită de nădejde, pentru că într-alt moment exclama cu multă convingere: *Dar eu știu că Răscumpărătorul meu este viu și că El, în ziua cea de pe urmă, va ridica iar din pulbere această piele a mea ce se destramă* (Iov 19, 25).

Aceasta este cea mai importantă realitate: Răscumpărătorul nostru este viu. S-a sculat din morți și învierea Lui are consecințe universale. Zice Sfântul Pavel că *Hristos a înviat din morți, fiind începătura a învierii celor adormiți. Căci de vreme ce printr-un om a venit moartea, tot printr-un om și învierea morților. Căci, precum în Adam toți mor, așa și în Hristos toți vor învia* (1 Corinteni 15, 20-22).

Entuziasmat Sfântul Ioan Gură de Aur zice în

Cuvântul de învățătură de la Paști: *Sculatu-S-a Hristos și au căzut diavoli. Înviat-a Hristos și viața stăpânește. Înviat-a Hristos și nici un mort nu mai este în groapă; că Hristos, sculându-se din morți, începătura celor adormiți S-a făcut*⁵.

Domnul Hristos, vorbind despre Parusie, zice: *Nu vă mirați de aceasta, că vine ceasul în care toți cei din morminte vor auzi glasul Lui, și vor ieși cei ce au făcut cele bune, spre învierea vieții, iar cei ce au făcut cele rele, spre învierea osândirii* (Ioan 5, 28-29). Acesta este capătul căii.

Trăind într-o lume pragmatică și sceptică s-ar putea ca unii să se îndoiască de acest adevăr. Și se vor întreba: cine a verificat spusele lui Hristos și cine a experimentat direct existența lumii de dincolo și veridicitatea speranțelor noastre? Vom da exemplul strălucit al Sfântului Pavel. El a *fost până la al treilea cer... a fost răpit în rai* (2 Corinteni 12, 2-4).

Din experiența sa directă a scris a doua Epistolă către Corinteni, subliniind faptul că, *dacă acest cort, locuința noastră pământească, se va strica, avem zidire de la Dumnezeu, casă nefăcută de mână, veșnică, în ceruri* (2 Corinteni 5, 1). Părintele Dumitru Stăniloae, de la a cărui naștere s-au scurs 110 ani, iar de la mutarea sa la Domnul 20 de ani, fiind cel mai mare teolog al nostru, spunea că istoria și omul nu pot fi scoase din ordinea lor coruptibilă și din planul morții decât prin învierea lui Hristos: *Numai învierea lui Hristos a scos o persoană istorică din acest plan, deschizând perspectiva eliberării viitoare a istoriei în întregime din acest plan. În acest sens, învierea e singurul eveniment care dovedește nu numai că istoria se face cu colaborarea unor puteri mai presus de puterile umane strict «imane»te», ci și că*

Intrarea în biserică a Fecioarei

Radu Munteanu din Ungurei, cca. 1775, Săliștea de Sus

istoria, în generalitatea ei, e destinată să fie ridicată într-un plan superior ei, în planul vieții incoruptibile și fără de moarte, pnevmatizat, unde domnesc nu procesele uniforme ale naturii, ci libertatea spiritului uman, prin care Duhul Sfânt pnevmatizează și face transparent și timpul ⁶.

Ca voiajul nostru să se facă bine avem nevoie de călăuză, avem nevoie de un ghid care să ne povățuiască pe cale și să nu ratăm ținta. Știm că Domnul Hristos este *Calea, Adevărul și Viața* (Ioan 14,6). Dar cine ne călăuzește pe Cale? Afirmăm fără teama de a greși: pe Cale ne povățuiește duhovnicul nostru, preotul nostru.

Poate vă întrebați de ce există mai multe religii și confesiuni, că doar Hristos este unul? Pentru că, pe lângă duhovnicul „profesionist”, există și falși povățuitori care derutează. Ei pot poza ca oameni buni, și poate că și sunt, dar, din punct de vedere spiritual, sunt orbi. Iar *dacă orb pe orb va călăuzi, amândoi vor cădea în groapă* (Matei 15,14).

Duhovnicul este omul care, datorită mortificării patimilor și dobândirii nepătimirii, devine cunoscător al lucrurilor dumnezeiești și are față de lucrurile omenești o dreaptă judecată, datorită căreia, fără nici un pericol, știe să-i călăuzească pe alții pe calea lui Dumnezeu ⁷.

Arhimandritul Sofronie Saharov, de la a cărei trecere în eternitate se împlinesc 20 de ani, înainte de a se călugări a trecut printr-o teribilă criză sufletească. Intelectual de marcă, nu înțelegea cum atunci, în Primul Război Mondial, au murit în mod absurd sute de mii de tineri. Oare avea un sens capătul căii lor? Totul era înghițit de întuneric.

Mărturisește: *Moartea mea inevitabilă nu mai era ceva neînsemnat. Nu. În mine, împreună cu mine, moare tot ceea ce fusese cuprins de conștiința mea: cei apropiați mie, suferințele și dragostea lor, toată desfășurarea istoriei, întregul Pământ, în general, și Soarele, sistemele, și nețărmarurile întinderi; până și însuși Făcătorul lumii și Acela moare în mine; și îndeobște, întreaga ființă se înghite în întunericul uitării* ⁸.

Cine l-a scos din această întunecime sufletească? Cine i-a arătat capătul căii? Duhovnicul său, Sfântul Siluan. Acesta, la vremea lui, trecuse printr-o încercare asemănătoare și, în momentul în care era să se prăbușească, S-a arătat Hristos cel Înviat din morți: *În dreapta ușilor împărătești, în locul Mântuitorului, Îl vede pe Hristos cel viu. Întreaga sa ființă i se umple de lumina harului Sfântului Duh în Care recunoaște pe Domnul. Privirea Sa blândă și infinit de bună, iradiind iertare, pace și bucurie, a atras irezistibil întreaga făptură a lui Siluan* ⁹. Pentru el această experiență a fost convingătoare, ba mai mult, i-a convins și pe alții. Era clar care-i capătul drumului.

La capătul căii ne așteaptă Domnul nostru Iisus Hristos. Sfântul Ioan Teologul, fiind răpit în rai, L-a văzut: *Capul Lui și părul Lui erau albe ca lâna și ca zăpada și ochii Lui ca para focului. Picioarele Lui erau asemenea aramei arse în cuptor, iar glasul Lui ca un vuiet de ape multe* (Apocalipsă 1, 14-15). Ioan s-a temut, dar Domnul i-a zis: *Nu te teme! Eu sunt Cel dintâi și Cel de pe urmă. Și Cel ce sunt viu. Am fost mort, și, iată, sunt viu, în vecii vecilor, și am cheile morții și ale iadului* (Apocalipsă 1, 17-18).

Anul acesta a fost dedicat de către Sfântul Sinod Sfinților Împărați Constantin și Elena, pentru că se împlinesc 1700 de ani de când Sfântul Constantin a dat libertate creștinilor prin edictul de la Milano. Ori, și Sfântul Împărat Constantin, a avut o experiență directă cu Domnul Hristos cel înviat din morți. Ne spune Eusebiu de Cezareea și Lactanțiu că, în

Pantocrator

Nechita Zugravul, 1753, Sânpaul

ajunul luptei cu Maxențiu la Podul Vulturului, Constantin a văzut pe cer ziua, în amiaza mare, o Cruce luminoasă, deasupra Soarelui, cu inscripția: *în aceasta vei învinge. Noaptea i s-a arătat, în timpul somnului, Iisus Hristos cu semnul Crucii pe care-l văzuse ziua pe cer, cerându-i să-l pună pe steagurile soldaților* ¹⁰. Steagul acesta se numește labarum și avea pe el monograma lui Hristos. După ce a făcut acest lucru, a ieșit biruitor în luptă.

Despre Avva Arsenie cel Mare citim în Pateric că atunci când se apropia de capătul căii l-au văzut pe el frații plângând și i-au zis lui: *într-adevăr și tu te temi, părinte? și a zis lor: într-adevăr, frica aceasta de acum cu mine este de când m-am făcut călugăr. Și așa a adormit* ¹¹.

Un ultim caz a unui părinte care se apropia de capătul căii pe care vi-l relatez este cel al ieromonahului Nicodim Mândiță. Pe lângă faptul că a fost un bun părinte, a fost și un mare misionar. Datorită acestor calități a fost întemnițat de către comuniști. Ieșit din închisoare va face misiune prin mai multe sate din Ardeal. Ajunge în cele din urmă duhovnic la Mănăstirea Agapia. Într-o seară le-a spus maicilor care-l îngrijeau: Maicilor, stați de veghe în noaptea aceasta cu mine, căci dimineață la ora trei plec ¹². Maicile, destul de sceptice, au făcut rugăciuni. Când se apropia ora trei dimineața deodată *chilia se umplu de o puternică lumină și au văzut maicile lângă părintele un Arhieru în veșminte... zicând «Părinte, de acum mergi cu noi!» Iar părintele a spus atât «Doamne, cât Te-am așteptat!»* ¹³. Și a adormit somnul veșniciei. Era Domnul Hristos.

Acesta e capătul căii omului credincios. De aceea zice Mântuitorul în slujba înmormântării: *Cei ce ați umblat pe calea cea strâmtă și cu chinuri, toți care în viață crucea ca jug ați luat și Mie ați urmat cu credință; veniți de luați darurile, care am gătit vouă, și cununile cerești* ¹⁴. Important este să umblăm pe calea cea strâmtă, lăsându-ne povățuiți de cei ce o cunosc.

Mărturisirea de credință a Sfântului Apostol Pavel, când se apropia de capătul căii, este făcută tot în acest spirit: *Lupta cea bună m-am luptat, călătoria am săvârșit, credința am păzit. De acum mi s-a gătit cununa dreptății, pe care Domnul îmi va da-o în ziua aceea* (2 Timotei 4, 7-8).

Iar în canonul Învierii spunem triumfal:

Prăznuim omorârea morții, sfărâmarea iadului și începătura altei vieți veșnice; și, săltând, laudăm pe Pricinuitorul, Cel unul Binecuvântat, Dumnezeuul părinților noștri, și preaslăvit ¹⁵.

Dorindu-vă Sărbători pline de lumină și binecuvântate, vă îmbrățișez cu drag și vă zic: *Hristos a Înviat!*

†ANDREI

Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului și Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului

Note:

¹ Liturghier, EIBMBOR, București, 2012, p. 47.

² Molitfelnic, EIBMBOR, București, 1992, p.

241.

³ <http://www.resursecrestine.ro/poezii/59537/> un-tren-lung-ne-pare-viata; 15.03.2013.

⁴ Magda Isanos, *Poezii*, Libra, 1996, p. 214.

⁵ *Slujba Învierii*, Reîntregirea, Alba Iulia, 1997, p. 52.

⁶ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă 2*, EIBMBOR, București, 1978, p. 164.

⁷ †Andrei, Episcopul Alba Iuliei, *Spovedanie și comuniune*, Alba Iulia, 1998, p. 131.

⁸ Arhimandritul Sofronie, *Vom vedea pe Dumnezeu precum este*, Sofia, București, 2005, p. 11.

⁹ Cuviosul Siluan Athonitul, *Între iadul deznădejdi și iadul smereniei*, Deisis, Sibiu, 1994, p. 15.

¹⁰ *Istorie Bisericească Universală I*, EIBMBOR, București, 1987, p. 148.

¹¹ *Pateric*, Alba Iulia, 1990, p. 38.

¹² Ieromonah Petroniu Tănase, *Icoane smerite din Sfânta Ortodoxie românească*, Editura Bizantină, 2002, p. 100.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Molitfelnic*, EIBMBOR, București, 1992, p. 200.

¹⁵ *Slujba Învierii*, Reîntregirea, Alba Iulia, 1997, p. 42.

diagnoze

Trei rezolvări

Andrei Marga

Reorganizarea într-o concepție sincronizată a Institutului Cultural Român a presupus soluții la multe probleme deschise: care este sfera actuală a culturii? cum se poate mări impactul, nu doar diversitatea acțiunilor? ce priorități sunt de asumat? cum corelăm acțiunile imediate cu obiectivele pe termen lung încredințate de lege? de cine depinde imaginea externă a României? cum putem pluraliza viziunile, stilurile, modalitățile de expresie? etc. Pe parcurs am dat publicității soluțiile îmbrățișate. Știm bine că orice instituție publică trebuie să fie transparentă și accesibilă argumentelor ce vin din rândurile cetățenilor. Vreau ca în intervenția de față să argumentez pe scurt trei rezolvări: descentralizarea activităților, sprijinirea revistelor care întrețin dezbateră publică și receptarea propunerilor alternative și a criticilor. Să le luăm pe rând.

Descentralizarea Institutului Cultural Român are, printre soluțiile sale, crearea de filiale în provinciile istorice ale țării. Până acum au fost inaugurate oficial filialele Oltenia-Gorj (Tg. Jiu), Moldova (Iași), Dobrogea (Tulcea), Banat-Crișana (Arad). Sunt tot mai multe solicitări ale autorităților locale de a crea filiale. Urmează alte inaugurări oficiale. În continuare, însă, adaptăm filialele la regionalizarea ce se pregătește. S-au pus, însă, în dezbateră publică o seamă de întrebări.

Nu cumva se dublează rețeaua inspectoratelor pentru cultură din județe? Răspunsul este negativ. Filialele - ca și întregul Institut Cultural Român - au ca misiune, stabilită de lege, să facă cunoscută cultura română și să-i asigure vizibilitate și prestigiu. Ele se ocupă de etalarea valorilor românești în spațiul internațional (în fapt, și în centrele culturale din provincie au loc interacțiuni cu alte țări) și nu se suprapun cu competențele inspectoratelor județene pentru cultură.

Nu cumva se irosesc resurse prețioase, financiare în primul rând, cu filialele ICR? Răspunsul este că nu se irosesc resurse! Dimpotrivă! Așa cum s-a precizat de la început, în actele de înființare, infrastructura filialei este asigurată de autoritățile locale. Nu s-au creat noi posturi. Fiecare filială poate să-și angajeze personal pe baza resurselor extrabugetare pe care le obține.

Ce resurse financiare au la dispoziție filialele ICR, în întregul său, operează pe bază de programe anunțate public, iar accesul la resurse se face prin competiție. Filialele pot acumula resurse extrabugetare, ca pretutindeni în lumea civilizată, iar resursele pe care le obțin rămân la dispoziția filialei respective.

Nu cumva scade nivelul activităților prin crearea de filiale? Nu apare nicidecum acest pericol dacă ținem seama de faptul că valori ce pot fi etalate cu succes pe plan internațional sunt și în provinciile istorice (de pildă, teatrul de la Sibiu sau Craiova, muzeul de artă din Tulcea, complexul brâncușian de la Târgu Jiu, opera din Iași și multe altele). Desigur că ICR trebuie să promoveze un nivel de exigență ridicat, dar acesta nu este periclitat nicidecum de dezvoltări cu idei mai bune.

Ce au făcut până acum filialele? Dăm doar câteva exemple de acțiuni de „internaționalizare”

a culturii realizate de filiale: Expoziție de Fotografie „Delta Dunării” la Tel Aviv, în parteneriat cu Consiliul Județean Tulcea; *Dramaturgia contemporană în Europa*. Sprijinirea participării Teatrului „Jean Bart” la Colocviul Internațional de Dramaturgie Contemporană de la Dijon (Dobrogea); Simpozion internațional *Turismul cultural, vector al promovării și valorificării patrimoniului cultural transilvan* (Transilvania); *Festivalul internațional „Porțile poeziei”* (manifestare dedicată promovării poeziei românești); *Congresul traducătorilor din Balcani și din estul Europei* (Banat-Crișana); Conferința Internațională „Brâncuși, gorjeanul internațional” (Oltenia-Gorj); *Caravana culturală* la Chișinău (Moldova). Încă nu este mult, dar direcția este de recunoscut.

Cu siguranță, în perspectiva regionalizării țării, pe fondul descentralizării administrative, soluția filialelor se va dovedi viabilă. Unii le critică fără să se informeze, dintr-un adevărat reflex („de ce să dăm banii la proștii ăia din provincie”, cum spunea cineva), dar viitorul este pe ruta unei astfel de descentralizări. Va trebui acceptat adevărul: cultura română se promovează în exterior, dar promovarea se pregătește din interior.

Democrația are nevoie de pluralitate de opinii și soluții și de dezbateră publică. Aceasta, dezbateră publică a problemelor de interes general, este în suferință, la noi. România își dezbate prea puțin propriile probleme și participă puțin la dezbateră din Uniunea Europeană. În fața acestei situații sunt multe de făcut. Institutul Cultural Român caută, între alte acțiuni, să sprijine o seamă de publicații - „Sfera politicii”, „România literară”, „Apostrof”, „Luceafărul”, „Convorbiri literare”, „Economistul”, „Contemporanul” (care este de sprijinit pentru a reveni în centrul dezbaterii teoretice naționale), „Tribuna” (care începe să-și revină, după o îndelungată prăbușire și cădere în uitare, având acum, în sfârșit, un manager dinamic și inovativ), „Secolul XXI” etc.. Aceste publicații le sprijinim

pe bază de proiecte ale redacțiilor însele: plasarea în reprezentanțele românești din exterior, în bibliotecile de referință din alte țări, asigurarea accesului cititorilor în limba română, din diferite țări, la aceste publicații etc..

Unii critică acțiuni ale ICR. Faptul că se pun întrebări este natural, că se propun alternative de soluționare este firesc, că se semnalează unde lucrurile nu merg cum trebuie este de salutat. Atmosfera de dezbateră argumentativă, fie ea și incomodă, este mereu dezirabilă. Sunt, însă, persoane care se exprimă despre ICR fără să se informeze sau care cred că doar ideea lor despre instituție este adevărată. Nu poate nimeni accepta neinformarea și infatuarea, cât timp rămâne rațional. Ne dăm seama că asumându-ne, cu optici sincronizate, misiunea genuină încredințată de lege, instituției, am dislocat obișnuințe. Schimbările din funcție nu se aplaudă de cei schimbați. Tăierea scurgerilor nejustificate de bani, în folos privat, nu este aprobată de cei în cauză. Demontarea privilegiilor, se vede bine, răscolește cel puțin orgoliul. Încetarea și limitarea mandatelor în exterior stârnește reacții unde nu te aștepti. Și altele și altele. Este normal să nu fie aplauze pentru toate acestea.

Dar, după orice standard, nu sunt acceptabile falsificarea situațiilor și, în fond, minciuna sistematică și sistematizată. În definitiv, sunt lucruri mult mai interesante pe lume. Sunt de acceptat argumentele, dar nu pot fi decât respinse falsificările. Ar trebui ca fiecare să ia în seamă ceea ce a spus și a făcut celălalt. Se atribuie, bunăoară, celor din ICR afirmații pe care nu le-au făcut niciodată și acțiuni la care nici nu s-au gândit vreodată. Știm că pe lume sunt manipulari. Dar a deforma opinia sau acțiunile cuiva, pentru a le putea combate mai ușor, reprezintă - cum ne învață excelente manuale englezești - un sofism: „sofismul omului de paie (straw man fallacy)”. Nu văd de ce nu s-ar învăța că lipsa de informare, infatuarea amintită și „sofismul omului de paie” împiedică și degradează orice discuție. Cineva vrea, de fapt, împiedicarea și degradarea?

Muzeul Mitropoliei Clujului

Marginalii Cercului. Victor Iancu

Mircea Muthu

VICTOR IANCU (1908 - 1981) a fost restituit editorial abia în ultimii ani în două volume complementare sub raportul sumaruluiⁱ. Ca și Wolf von Aichelburg el se alătură cerchiștilor în preferința acestora pentru reperate germane fie că e vorba de spirite tutelare, precum Lucian Blaga, Liviu Rusu, D.D. Roșca sau de triada Ion Negoițescu, Radu Stanca și Radu Enescu dar, altfel, în dialog fertil cu francofonia noastră tradițională. Absența cărților semnate de Victor Iancu explică fărăndoială tăcerea dicționarelor literare. Cosemnatarul cunoscutului *Manifest* al Cercului adresat lui Eugen Lovinescu a fost amintit mai mult tangențial (asemenea lui Aichelburg de altfel), asta și datorită tribulațiilor politice ale vremii care l-au determinat să migreze în spațiul universitar ieșean și apoi timișorean. Dincolo de numeroasele articole de atitudine care își așteaptă încă editorul Victor Iancu rămâne atașat Cercului prin cel puțin trei dimensiuni majore, articulate într-o intenție sistemică însă deductibilă numai după lectura, integrală și în filigran, a studiilor sale culturale. Trebuie amintit, mai întâi, antologicul răspuns la denigratorii *Manifestului*, intitulat retoric *Ce este Cercul Literar de la Sibiu?* (în *Timpul*, 1943, nr. 2192 și 2193). Este un model de argumentare civilizată, fără patimă și cu specificarea că, în pofida Diktatului de la Viena, „Transilvania reprezintă negreșit colțul cel mai occidental al românismului, de la care aștepta, toată viața publică românească, inclusiv creația culturală, întărirea spiritului obiectiv”. Pledoaria pentru „drepturile unei literaturi urbane” susținută în revista *Sympozion* (= „primul nucleu” al Cercului) e nuanțată, clarificată în paragraful *pro domo sua* referitor la *Programul Cercului*: „Credem că revine moștenirii maioreștiene a generației actuale din Ardeal misiunea istorică a reconcilierii a trei poziții opuse, operând însă tustrele în direcția întemeierii unei culturi majore: școala latinistă, pașoptismul și ideologia Junimii”. După un an, în *Idei și atitudini estetice în Ardeal* (în *Vremea*, 1944, nr. 733) lărgeste, cu exemplificări portretistice - Lucian Blaga, Liviu Rusu, D.D. Roșca, Al Dima - , cadrul care facilitează, chiar determină „întărirea spiritului obiectiv”, legitimându-se astfel „conținutul cultural și etic al Ardealului” (subl. ns.). Ultima sintagmă („conținut etic”) fusese deja tratată, limpezită în *Semnificația etică a artei* (în *Preocupări literare*, 1942, nr. 8-9) și în care Victor Iancu circumscrie a doua dimensiune, aparținând de astă dată esteticianului remarcabilⁱⁱ. Deosebirea dintre **etic** („consustanțial semnificației sale estetice”) și **moral** („funcțiunea moralizatoare, extrinsecă a artei”), faptul că „opera de artă cuprinde întotdeauna cu necesitate valoarea estetică, fără să se confunde cu ea”, de asemenea, adevărul că opera, ca și fapt antropologic și sursă a caracterului etic e un „document sufletesc” personal („arta bună”) sau general uman („arta mare”) îl îndreptățește pe estetician să respingă **e s t e t i s m u l**, adică devitalizarea și, respectiv, puritatea artei.

Ceva mai târziu, în *Actualitatea atitudinii estetice* (în *Revista Cercului literar*, 1945, nr. 1) reia chestiunea estetismului - răspunzând astfel mai aplicat denigratorilor! - văzut ca „un exces de a reduce toate aspectele variate ale vieții exclusiv la factorul estetic”. Tot aici „fundamentarea valorii estetice pe alte valori, ca de pildă valoarea morală, religioasă, socială etc.” se dovedește prioritară iar apelul la Goethe, iterativ în felurite circumstanțe la cerchiști, fortifică și prin Victor Iancu „perspectiva euphorionistă de fundamentare a unui nou clasicism”ⁱⁱⁱ. Aspirația la europenismul de factură occidentală dar și pledoaria pentru transformarea eticului, atât de necesară spiritului autohton transpare din studiile propriu-zise de estetică fenomenologică. Iată, „forma artistică nu este decât emanația *forme interne* (*endon eidos*), care determină materia sensibilă a plăsmuirii (*Gestalt*)”, conchide în *Opera de artă și forma artistică* (în *Saeculum*, 1943, nr. 2). Or, *forma internă*, redevabilă lui Plotin și preluată - iarăși! - de Goethe, Schiller etc. în sensul de *formă spirituală* îi permite esteticianului să respingă, după exemplul mai recent al lui Max Scheler, „pozițiile eronate ale formalismului estetic inițiat de marele filosof de la Königsberg” (*Problema forme în estetică*, în *Saeculum*, 1943, nr. 2). Aceasta, *forma internă* sau *entelechia* în accepție aristotelică rezidă în sufletul individului creator dar și, prin extrapolare, în profunzimile spirituale ale unui popor, principiile morale fiind și ele reflexe firești ale acestui *endon eidos*, validându-și, artistic și social, calitatea de principiu ordonator. Este ceea ce Victor Iancu demonstrează în *Analiza fenomenologică a forme* (*Saeculum*, 1943, nr. 4), un alt fragment din studiul doctoral și la finalul căruia fixează „esența forme” în patru enunțuri axiomatice: o unitate de ordine; un corelat al materiei sau al unui conținut; un principiu; o funcțiune. Reperele teoretice și exemplificările literare, muzicale sau plastice sunt extrase prioritar din spațiul cultural german care „nu numai că nu a primejduit forța esenței spiriului nostru creator, ci, dimpotrivă, a avut nu odată darul de a ne întoarce spre noi înșine” (*Receptarea culturii române față de cultura germană*). Este, de fapt, a treia dimensiune ce fixează atașamentul lui Victor Iancu la programul și ideologia Cercului. Complementaritatea, de pildă, dintre studiul despre *Stefan George și depășirea estetismului* și cel semnat de Wolf von Aichelburg (*Stefan George în lumina discuțiilor critice*) rezidă în existența puternicului „strat de ethos, interesând astăzi (1942 - n. ns.) și pe teoreticienii Statului”. Comentariile aplicate clasicilor sau modernilor sunt făcute din perspectiva preferată de estetician și mai puțin din aceea a criticului literar. Există câteva repere culturale ce coagulează meditația care păstrează infuzia tonului profesoral. Acestea se regăsesc, diseminate, în articole cu tematică diversă : *Goethe și etica timpului nostru* (1957), *Titu Maiorescu, precursor al stilului urban în cultura română* (1940), Tudor

Vianu în monografia acestuia despre Schiller, Blaga ca poet sau *Un roman goethean de Thomas Mann* (1940) sunt asemenea constante valorice. Dar toate aceste comentarii exprimă, nu doar deziderativ, „obiectivitatea sirituală și credința fenomenologică în valabilitatea obiectivă a valorilor”, ambele regăsite în studiul lui D.D. Roșca, *Valori vecinice (În jurul unei discuții axiologice*, în *Lucafărul* din 1942).

Note:

ⁱ *De la estetică la literatura comparată*, vol. îngrijit de Mircea Popa, Elena Jebelean și Elena Torje, prefață de Mircea Popa, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2006 și *Studii de literatură și estetică*, ediție îngrijită de Sorina Novodenszky, postfață de Alexandru Ruja, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2010.

ⁱⁱ După exemplul maestrului Tudor Vianu își ia doctoratul la Munchen în 1938 cu teza *Die Bedeutung der Forms in der Asthetik* din care va publica în rev. *Saeculum* din 1943 doar studiile *Problema forme în estetică* și *Analiza fenomenologică a forme*. Articole și studii de estetică a imprimat în *Gând Românesc*, *Lucafărul*, *Preocupări literare* ș.a., unele cuprinse în culegerile menționate. Analizând dialogul Tudor Vianu - Victor Iancu în problema valorii estetice ca „obiect al dorinței” Grigore Smeu spera, recent, că „vreun tânăr harnic va avea cândva răbdarea să caute și să adune la un loc rispitele meditații estetice ale lui Victor Iancu” (în *Istoria esteticii românești*, vol. II, Editura Academiei Române, București, 2009, p.219).

ⁱⁱⁱ Dan Damaschin, *Cercul Literar de la Sibiu /Cluj*, Editura Yenit, Cluj, pg. 365 ș.a. Autorul analizează, detaliat, eseul lui Victor Iancu, *Actualitatea atitudinii estetice* (pg. 223 - 230).

Muzeul Mitropoliei Clujului

folcloristică

„Mersul pe vedere”, strigările, chemarea la nuntă - repere ale serbării nupțiale

Mihaela Rotaru

După cum reiese în mod cert din materialul de teren, în nord-vestul Transilvaniei, dintre toate riturile de trecere, poate cel mai îndelung discutat, comentat, cercetat este cel oferit de momentul de apogeu al ființei și al ființării: *nunta*. În scurtul nostru răgaz, vom fixa privirea asupra perioadei de dinainte de nuntă, ale cărei coordonate esențiale oferă cercetătorului noi și profunde semnificații. Apelăm la texte concludente: „dacă mirele-i dintu altu sat, merje fata și părinți, după pețare. Vizita îi ca o inspecție, să tocmesce care cât dă, pune acolo onptic de masă, să cinstesc, sărbătoresc, să promit unu altuia”. (Matei Anișoara, Dolu)

Se oficia „*mărsul pă vedere*” în cazul în care mirii nu erau din același sat și nu se cunoștea familia și situația materială. Când tinerii erau consăteni, numai era nevoie de această strategie rituală și ceremonială de apropiere și de cunoaștere, feciorul știind condiția materială a fetei de când o conducea acasă de la joc, de la șezătoare sau în alte prilejuri de întâlnire ce vizau consolidarea relației, în enumerarea specialiștilor. Interesant de semnalat este faptul că, dacă feciorul era din alt sat, părinții fetei și eventual încă vreo rudă sau cineva apropiat mergeau la casa acestuia, unde se obișnuia ca gazdele „să îi primască bine”, să le prezinte gospodăria, acareturile, grădina, pentru ca viitorii cuscri „să să dumirească ce avere au”. (Petran Rujica, Strâmba) „Să mai întreabă și sătenii cunoscuți, așe că mai rar să nu să prindă minciuna. Pă lângă casă nu-i tare bai, da ce-i pă mai departe, pământurile [conțează]. Dacă ea-i bogată și îi place de unu mai sărac, părinți poate că să învoiesc [în tăcere ca tinerii să fugă două zile]. Nu mai fac atâta teluială, să scutesc și de rușinea să știe satu c-o fost de acord cu un jinere mai jos decât ii. Fac repide logodna, când fac și cununia civilă, onptic de masă și gata-i. Nu să mai face nici șiratău [sâmbătă seara], vin apropiet fără atâta temătură [fără atâtea invitații tipărite]”. (Matei Anișoara, Dolu) „După ce fecioru o ajuns la înțelejere că fata vre să-l urmeze, fac un ospăț s-o ceară. «Pruncu aista vre atâtea holduri de pământ». Părinți băiatului mărg cu băiatu la casa fetii să o ceară, acolo vorbăsc și despre zestre”. (Moga Angela, Ban)

Preluăm aici câteva considerații aparținând Cameliei Burghel, potrivit cărora „Venirea părinților unui fecior «pă vedere» la fata determină mari pregătiri la casa fetei. Părinții feciorului erau invitați în casă și puși tot după masă», la loc de cinste, tatăl fetei servindu-i cu pălincă de prune ori vin din producția proprie. Cu această ocazie, se tăia de obicei o galiță și se făcea pe ea «leveșe cu pătură», adică cu tăieței tăiați mărunț și «carne cu morcovi și cu ceapă și cu mămligă dă hiribe»; tot acum se cocea colac în cuptor. După ce bunățile erau puse pe masă, toți mesenii se ridicau în picioare și, cu capul descoperit, cu mare evlavie și frică de Dumnezeu, rosteau o rugăciune în jurul mesei”. (Burghel, 2006: 66)

În ceea ce privește obiceiul *strigărilor*, informațiile noastre de teren confirmă o realitate specifică unei mentalități arhaice, folcloric-tradițională, puternic traversată de filonul religios. „Preotu face tri strigări în beserică, tri duminici sau tri sărbători, înștiintază părețile care urmează să să căsătorască, în caz de ceva ptedeci, să să afle înainte, nu după. Să face în amândouă satile, dacă mnireasa-i din-taltu sat”. (Gudea Nicolae, Ortelec) În acest context, ne putem aminti regula de care pomenea Elena Sevastos și de la care nu se face rabat, „preotul face trei strigări, în trei duminici, fără de care nu se face cununia. (...) Aceste strigări sunt pentru ca să se vestească norodului nunta căruia cu cutare, că de vor fi cumva rude, să se arate la preot”. (Sevastos, 1889: 72-74)

Tinerii erau considerați „miri” în intervalul dintre logodnă și cununie religioasă, timp în care statutul lor vulnerabil este accentuat, „să nu treacă nemi pântre ii, să-i deaspartă”. (Drule Florica, Ban) În societățile de tip tradițional, popularizarea actului căsătoriei avea, așadar, multiple scopuri, care, însă, diferă de la o așezare la alta, așa cum vin să ne edifice răspunsurile performerilor. Întărim ideea prin adăugarea că reprezentările, practicile, trăirea religioasă, într-o dominantă creștină, „capătă chip în primul rând în biserică. Biserica este aci așezământul tradițional, care îndrumă și organizează viața religioasă”. (Bernea, 2006: 69)

În mentalitatea tradițională, *chemarea la nuntă* este un moment de importanță majoră. „Temătorii străbat tăt satu, cap, coadă, ieu cășile la rând, cum vin, cuvântează o chemare la «nunta lu cutare cu cutare, care va avea loc în ziua, ora, vă invităm cu drag să veniți». Cam înainte cu o săptămână, nici nu era nevoie de mai multe zăle, la uaraș îi nevoie și de două-tri luni, să cere confirmare, să știe egzat cât vin la nuntă. La sat nu-i problemă. Cu cât vin mai mult, cu atât îi mai mare fala”. (Topan Ioan, Cernuc) „Aveau botă de temătoriu, palțau, băț de un metru, cu batiste colorate, hârtie creponată, flori, cinsteau cu o iagă de pălincă și pă cei întâlniți pă drum, să aibe noroc mirii. [Numărul variază de la sat la sat, de obicei un rând pentru mire, altul pentru mireasă]. Preferă să facă la oraș, la local, teamă numa ocățva, neamuri, pretini, vecini, coleji, nu tătă baba, moșu, dă tri suti di mnii, porțâie îi de zece oări p-atâta”. (Spătaru Crina, Cernuc) „Bota era împănată de sus până jos, cu prime, roșii, albe, sămn de nuntă. [Se duc invitații tipărite] nu și mai bagă temători, le împart mirii, părinți. Cu bota înflorată rosteau urări. Îi cinstesc din pălincă”. (Gudea Cornelia, Ortelec)

Denumirea în uz era cea de „temători”; regulile transmise de tradiție, cu caracter de obligativitate, impuneau împărțirea pe grupuri, dacă satul era împrăștiat. „Cu o iagă di pălincă, cutreierau satu. Palțau ala suna, îl băte de podele, scuturau botile împobobdite, ave clopoței. Versuri, el le potride, nu mere să le împrumute. Ave onștergar acățată la mână, sus”. (Gudea Nicolae,

Ortelec) „Pă la noi numa unde-s obligații, nu tăt satu. La local fac, aci aproape, cu invitații tipărite, să știe exact cât vin și nici așe nu vin tăt. (...) Laslău să făce la casa mniresi, nuntă tradițională numa la televizor mai vezi”. (Mastan Teodor, Treznea)

Așa cum reiese din accepțiile performerilor, după datină, formula tradițională în versuri specifică acestui moment ceremonial (acolo unde ea exista), putea fi creată de chemător, nu neapărat preluată. După ce rostea orația de chemare, care urma unui schimb de cuvinte de conveniență, cinstea dintr-o sticlă de țuică. A gusta însemna o acceptare a invitației, refuzul nu era exprimat direct niciodată; puteau chema rude, prieteni, de obicei tinerii necăsătoriți, reprezentanți ai mirilor. Nu am primit informații în legătură cu obiceiul de a se fi început cândva chemarea cu „cei mai de samă”, intelectualii satului sau cei bogați. După obișnuințe tradiționale, chemătorii recitau vestirea obștească, luând „la rând tăti numirile”. Chemătorul putea fi și doar unul singur, nu neapărat unul pentru mire și altul care să reprezinte mireasa, selectați, în genere, pe criteriul de consangvinitate sau afinitate. Alteori chiar mirii sau părinții „fac invitațiile, [care, mai nou] își gata tipărite”, după modelul urban. Amintim aici remarcă lui Pavel Ruxăndoiu care evidențiază o re poziționare a oamenilor în fața tuturor obiceiurilor legate de nuntă și a poeziei integrate lor, dictată de deplasările de accent de la „străvechi rosturi magice sau strict ceremoniale, la funcții predominant spectaculare. Suita poetică ceremonială nu se mai conservă astăzi într-o ordine secvențială perfectă, tocmai datorită pierderii coeziunii structurale bazate pe vechile funcții magice și evoluției spre spectacol”. (Ruxăndoiu, 2001: 280)

Deosebită valoare, în această privință a regizării ceremoniei nunții, o au chemătorii, despre care Gheorghe Vrabie notează: „în ajunul nunții, pe ulițele satului își fac apariția «chemătorii», «vorniceii» călări, cu un «băț» sau «țov» în mână, frumos ornat, cu năfrâmi și o ploscă cu vinars. Întinzând plosca cu băutură, rostesc scurte alocuțiuni în versuri, ad-hoc improvizate, prin care invită la nuntă. Li se răspunde în același fel, de multe ori, adică tot în versuri. Deoarece ceremonialul angajează o mare parte a satului, vorniceii își păstrează rolul pe tot timpul nunții. Ei sunt cei care introduc ordine, au grijă ca fiecare din participanți să fie așezat la locul potrivit, după rangul social și gradul de rudenie, scot mireasa la joc, păstrează bunele tradiții, ce urmează să se desfășoare după anumit tipic”. (Vrabie, 1978: 247)

În mentalitatea populară, acest prim act impunea, prin tradiție, obligații practice și ceremoniale, veșminte de sărbătoare și însemne specifice, rolul de chemător onorând pe cel în cauză. „Erau nealcoși, cu botă împănată, zurgălăi, hane de mândreț, tricolor pus așe vintriș, iagă cu care cinstesc, flori, îi o cinstesc”. (Coroiu Nicolae, Plesca) Se remarcă obiectele de recuzită, însemnele speciale, elementele simbolice, de mare relevanță. „Aceste obiecte rituale, menționate frecvent în textele orațiilor rostite de chemători, au o semnificație funcțională precisă. Ele sunt simboluri ale «credințării» și semne ce vestesc ceremonia nupțială, semne prin care toate categoriile comunității sătești iau încă o dată act de hotărârea mirilor de a întemeia o nouă familie”. (Cușeu, Pop, 2008: 83)

Solicitați să justifice valoarea rituală a acestor

însemne, cei intervievați au dat răspunsuri evazive sau au negat existența unor atare semnificații. De asemenea, răspunsurile au fost negative, cu o singură excepție, în ceea ce privește obiceiul ca feciorii să cheme doar feciori, fetele doar fete, socrii doar pe cei căsătoriți, fapt care certifică absența unei riguroase funcționalități în acest segment ceremonial, și care este poate mai bine marcată în alte zone etnografice. În mediul rural sălăjean este o mare onoare să fii chemat la nuntă de mirii înșiși; confirmarea participării la nuntă se făcea verbal sau prin gestul de a bea din vinul sau țuica adusă de chemător, „să bdizuieu întie pă neamuri”, oricât de îndepărtate ar fi. „De n-om pute, om trimete fecioru», cam așe să socoteu bătrânii. Dacă să nemereau două deodată, să împărțeu cum puteau. Nu scrieu pă cei care vin. La cort sau în cămin este loc bugăt, nu să face programare”. (Gudea Cornelia, Ortelec) „Când îi sărbătoare sau duminica să teamă, să-i afli acasă. Să duc iară până-i află. [Excepții] unde o fo mort, la bolnavi, unde este oarice bai. Să invită în casă, să dă binețe, să mai schimbă o vorbă, după care «no, să nu uităm pânce-am vinit. Pă sâmbătă sara fac nuntă, zâc numile, și vă roagă pân noi să le fiț cinstiț oaspeț», cam așe, [nu în versuri], nu pă la noi. Nu să cade să să refuze. «Om trimete noi pă careva, fata, pruncu. Tăt a mere careva, nu-i modru și nu trimetem batăr pă careva, de n-om mere noi. Deie-le Dumnezo noroc! Da face nuntă mare? Pă cine mai teamă? Muzică de unde au?» Întrebări de-aste”. (Ciubăncan Maria, Meseșeni de Sus)

Funcționalitatea tradițională a serbării nupțiale s-a estompat în timp, în acest sens constatăm că formule obligatorii altădată, au trecut în fondul pasiv. Chemătorii „să cinstesc cu o gură di pâlincă”, gazdele urează mirilor „noroc și bună înțălejure”. Se instituie astfel „prima relație de rol între cei doi tineri – mirele și mireasa – și colectivitatea sătească, relația poate fi directă, uneori chiar aceștia îndeplinind obligația sau

mediată. Mediarea o pot realiza părinții tinerilor, rude sau poate fi specializată, prin vornicii mirelui și ai miresei sau prin intermediul chemătorilor consacrați. Realizată de vornici, aceasta presupune statusul premarital al purtătorilor de rol, pe când specializarea nu impune atât criteriul statusului, cât pe cel al abilității, prin actualizarea unui text special, amplu organizat. În această situație diversificată privind calitatea performerului, semnificativ este faptul că majoritar rolul este deținut de flăcăi”. (Comanici, 2001: 145) Ca să preluăm expresia sugestivă a autoarei, momentul chemării la nuntă, nucleu ceremonial, poziția băieților este dominantă, cu rol bine definit „în cadrul marelui angrenaj pe care îl instituie nunta”. (Comanici, 2001: 145)

„Unu din partea la fieștecare, o botă împănată cu pospan și flori, cu prime, mărg pân tăt satu și acuma. Poate mărg numa inde li s-o spus, nu la tătă lume. Are țuică și servește pă inde teamă. Are carnetel, tabel, care cum zăce, vine, nu vine. Trăbuie să raporteze”. (Both Maria, Popteleac) „Temător să numește și pă la noi, are botă, nu are altu nume, numa feciori, nu și fete, poate în alte sate să obișnuiește în altu fel. Teamă tăt satu, ie la rând, înainte cu o săptămână, la oraș numa cu invitații [tipărite]”. (Sabău Florica, Ban) „Cu o săptămână înainte să numesc doi feciori, unu din partea la fiecare, care are un nepot, un zăslăuș, să fac două bote înflorate, cu o duminică înainte, tăt satu să teamă și din alte sate, cu bota. Fiecare își dă comandă, flori creponate, cu o batistă de la mireasă, o sticlă de țuică, să servească la fiecare casă. Au un carnetel, câte persoane, ca să știe cât invitaț sânt la nuntă. Da acuma mai mult cu invitații”. (Moga Angela, Ban)

De regulă, chemarea se face în săptămâna premergătoare nunții, înainte cu cel puțin două zile, diferențierile având la bază, cum ne indică informațiile care ne stau la îndemână, amploarea pe care o presupun pregătirile, cheltuielile

aferente, timpul alocat, participarea cât mai amplă la nuntă. Astfel, „ca și hie săguri că le vin oameni, îi anunță din timp, ptiar și cu o lună-două, pă cii mai de departe, cu invitații. Pă aiște de aproape, cu vo câteva zăle înainte. Să anunță la firmă [de catering] câte porții să facă. Nunțale cu oameni să fac, nu să le trimită bani, cum să mai scot unii. Să anunță mai iute, să aibă timp să să pregătească [cu bani]. Confirmă că zâc pă loc sau dau telefon”. (Petran Rujica, Strâmba)

Cercetătorii ne invită să luăm în considerare și riturile augurale, însă noi nu avem suficiente indicii care să vină în sprijinul ipotezei că s-ar fi început cândva chemarea de dimineață. „Temau dimineața că era lume acasă, poati că. Da nu ptiar, când îl găsei pă om acasă [nu într-un anumit moment al zilei]”. (Petran Rujica, Strâmba) Numeroase mențiuni amintesc că până nu demult participarea la nuntă se făcea fără invitație, sub nicio formă acceptat azi, „mai vin ospătoi surpriză, loc la masă să găsește și păntu cine vine neanunțat, da nu-i tare plăcut să te înființazi numa așe ca la spectacăl”. (Bonțe Floare, Ban) „Avem de-a face mai degrabă, cu reflectarea unor norme de conduită riguroase, instaurate între membrii colectivității și care se cer respectate; între ele, buna-cuviință și sentimentul onoarei reprezintă adevărate puncte de rezistență”. (Șeuleanu, 1985: 82)

Remarcăm, în încheiere, încă un aspect edificator: informațiile de teren ne asigură că actanții „nu erau nu știu cât de specializaț, teamă mirii, părinți sau rude, cum să sămăleu ii, nu era fixat pă ceas care la cine să ajungă”. (Drule Florica, Ban) Nu avem indicii care să ateste că s-ar fi obișnuit chemarea cu lăutari sau cu chemători călare, cu excepția unei vagi menționări conform căreia „când mereu mai pă departe, pă sate, să teme, atunce da, pă cai mereu, nu erau mașini atâtea. Era lume mai săracă, și cu punga, și cu duhu. Nu era atăta fală câtă-i amu, de Doamne feri, care-i mai primu... Amu să duc cu mașini, vezi Doamne, care mai de care mai nealcoșe. Bagă clansoanele să sune de să să audă tri sate că este nuntă. Amu lucră pân străinătate, aduc mașini, și până la bar, în sat, să duc cu mașina. Doară să vadă lume că n-o lucrat sclugă la stăpân ptiar diajaba... C-o vinit, tātuși, cu oarice acasă...” (Drule Florica, Ban)

BIBLIOGRAFIE

- BERNEA, Ernest
2006 *Civilizația română sătească*, Ed.Vreimea, București
- BURGHELE, Camelia
2006 *Repere de cultură tradițională sălăjeană*, Bibliotheca Musei Porolissensis, Zalău
- COMANICI, Germina
2001 *Cercul vieții. Roluri și performanță în obiceiurile populare*, Ed. Paideia, București
- CUCEU, Ion, POP, Dumitru
2008 *Ritualuri de nuntă în Ritualurile de nuntă în Transilvania*, Studiu introductiv, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca
- RUXĂNDOIU, Pavel
2001 *Folclorul literar în contextul culturii populare românești*, Ed. Grai și suflet - Cultura națională, București
- SEVASTOS, Elena
1889 *Nunta la români. Studiu Istorico-Etnografic comparativ*, Ed. Academiei Române, București
- VRABIE, Gheorghe
1978 *Folcloristica română. Evoluție, Curente, Metode*, Ed. Pentru Literatură, București

Iisus Hristos mare arhiereu

icoană pe sticlă, Nicula, cca. 1780

Anatomia unei minciuni: Atac la reputația Papei Francisc

Victor Gaetan

A noua poruncă este clara: Să nu mărturisești strâmb. Catehismul statuează că denaturând adevărul ca să știrbești reputația altuia contravine celei de-a noua porunci, dată de către Dumnezeu lui Moise, cât și poruncii lui Iisus din evanghelia lui Matei, să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși (22,39).

După nici o oră de când Jorge Bergoglio a fost anunțat ca Papa Francisc, un distrugător exemplu de falsă măturie împotriva Sfântului Părinte și-a luat zborul în jurul lumii.

Instituțiile mass-media au acaparat și pus în circulație afirmația că Papa Francisc se face vinovat de conspirație împreună cu violenta dictatură argentiniană pentru răpirea a doi preoți iezuiți, Părintele Franz Jalics și Părintele Orlando Yorio, în mai 1976.

Armata a deținut puterea din 1976 până în 1983 și este învinuită de moartea nedreaptă a aproximativ 9000 de nevinovați, potrivit unei comisii independente de aflare a adevărului. Această perioadă este uneori menționată ca și "războiul murdar".

Povestea care a circulat pe toate meridianele lumii a fost că Părintele Jorge Bergoglio, șeful iezuiților argentinieni, sau Provincialul iezuiților argentinieni (n.t.: iezuiții sânt organizați în provincii) din 1973-1979, a dat pe cei doi preoți pe mâna huliganilor care i-au răpit și torturat timp de cinci luni. Se presupune că Părintele Bergoglio s-a răzbnat pe acești tineri preoți din cauză că au sfidat ordinul său de a părăsi suburbiile mizerabile ale orașului.

Cu toate acestea Părintele Jalics însuși a reacționat la afirmațiile făcute împotriva noului Papă printr-o declarație făcută în data de 20 martie dintr-o mânăstire germană: "Este greșit să se pretindă că am fost capturați din inițiativa Părintelui Bergoglio."

A doua zi, deținătorul premiului Nobel, argentinianul Adolfo Perez Esquivel, a spus reporterilor la Roma, "Papa nu a avut nimic de-a face cu dictatura. El nu a fost un complice al dictaturii. ...De asta sânt sigur." Perez Esquivel a primit premiul în 1980 pentru apărarea drepturilor omului sub dictatură.

Alții - inclusiv judecătoarea Alicia Oliviera, istoricul Loris Zanatta și activista pentru drepturile omului Graciela Fernandez Mejjide - contrazic afirmațiile. Ziaristul Sergio Rubin, care a scris o biografie a lui Bergoglio, a spus că Papa și-a asumat riscul de a lucra în culise pentru pentru a obține eliberarea celor doi preoți. Câteva instituții mass-media de foarte mare calibrul l-au dezvinovățit pe Papă. Ziarul *New York Daily News*, de exemplu, a scris un editorial pozitiv în 23 martie, "Bunul renume al lui Francisc: Afirmații neîntemeiate împotriva Papei au sugerat că el a fost un aliat al regimului criminal argentinian."

În ciuda corecțiilor aduse, aceste acuzații aduc prejudicii reputației Papei: Cine a fabricat această răutăcioasă poveste și de ce?

În data 15 martie, purtătorul de cuvânt papal Părintele Federico Lombardi a respins cu fermitate minciunile ca venind din partea "elementelor anticlericale de stânga obișnuite să atace Biserica",

fără însă a da nume.

Surprinzător, acuzatorul principal a Papei este unul singur, un notoriu ziarist argentinian de stânga în vârstă de 71 de ani, Horacio Verbitsky, care a prezentat povestea în cartea sa din 2005, *Tăcerea: De la Paul VI la Bergoglio: Relațiile secrete dintre Biserica și ESMA*.

(ESMA însemnând un centru de detenție folosit pentru interogarea și deținerea de suspecți sub guvernarea militară a anilor 1976-1983.)

Totuși, problema, nu a fost pur și simplu datorată unor ziarști dornici peste poate de a se înfrupta dintr-o carte având în titlu numele noului Papă.

Se pare că Verbitsky a promovat activ aceste acuzații, mergând până a-l numi pe noul Pontif "Papa dictaturii", un ecou al calomnioasei porecle dată Papei Pius XII: "Papa lui Hitler".

În data de 14 martie, în dimineața după ce Papa Francisc a salutat lumea, Verbitsky a repetat afirmațiile sale pe undele unui program național de radio sindicalizat din S.U.A. cum că Papa Francisc a fost în contact direct cu dictatura militară criminală și că a facilitat personal răpirea celor doi preoți.

Câteva zile mai târziu, pe data de 16 martie, ziarul britanic *The Mail on Sunday* a imprimat copii ale unor documente îndoielnice aparent demonstrând vinovăția lui Bergoglio.

Conform ziarului britanic, "Raportul condamnat a fost predat ziarului *The Mail on Sunday* de către binecunoscutul autor argentinian și activist pentru drepturile omului Horacio Verbitsky, care a început să-l investigheze pe Bergoglio la scurt timp după ce a fost numit arhiepiscop al Buenos Airesului în februarie 1998.

"Autor", "jurnalist de investigație", "activist pentru drepturile omului" - aceste etichete atașate numelui lui Verbitsky, toate indică neutralitate. Dar Verbitsky nu este imparțial. Mai curând, el a fost un dedicat adversar al Bisericii catolice pe durata întregii sale cariere, potrivit analiștilor politici și clericilor din Argentina, așa cum a fost și tatăl său Bernard, care a fost activ în Partidul comunist argentinian. Verbitsky a fost implicat într-o organizație violentă și extremistă ce era activă în anii 1970, Monteneros, care este acuzată de atentate, răpiri și jafuri de bănci în Argentina, modelându-și tacticile după cele ale comuniștilor cubanezi. Verbitsky a confirmat că a fost un membru al organizației Monteneros dar a spus că nu a făcut parte din conducerea ei. De fapt, Verbitsky și alți șase colegi de gherilă au fost urmăriți penal pentru executarea unui atentat cu bombe la un birou al poliției federale unde au murit 21 de persoane. Cazul a fost respins în 2007, în baza unei interpretări a definiției terorismului.

Violența profesată de organizații ca Monteneros a dat pretext în 1976 militarilor pentru o lovitură de stat, ei practicând la rândul lor propriul terorism dar au cedat puterea în 1983 prin alegeri democratice.

Deși au existat episcopi catolici care s-au opus regimului militar (doi au fost uciși în accidente de automobil suspecte) și religioși seminariști au fost

printre victime, au fost deasemenea și preoți catolici implicați în activități ale "razboiului murdar", servind drept capelani în unitățile implicate în tortură. Pe măsură ce țara reflecta asupra trecutului, mulți au ajuns la concluzia că Biserica ar fi trebuit să se împotrivescă cu mai multă fermitate tiraniei.

Ca rezultat, în 2000, episcopii Argentinei, incluzând pe atunci arhiepiscopul Bergoglio, au cerut iertare țării într-o dramatică declarație: "Cerem iertarea ta, O Doamne, pentru responsabilitatea tăcută și pentru participare efectivă a copiilor Bisericii în punerea deoparte a drepturilor umane, în torturi și violuri, în ideologii intransigente și în morți nebunești care au însângerat țara noastră."

Apologia episcopilor Argentinei nu l-au satisfăcut pe Horacio Verbitsky, care, în același an, devine președinte al Centrului pentru studii legale și sociale (CELS), care este dedicat publicizării abuzurilor drepturilor omului comise pe timpul "războiului murdar".

CELS a fost finanțat de către "Fundatia Ford", "Fundatia pentru o societate deschisă" a lui George Soros și chiar de către "Fundatia națională pentru democrație", finanțată din taxele cetățeanului american.

Fundatia Ford a dat CELS aproape 2,5 milioane de dolari între 2000 și 2009. În 2011, Ford a dat CELS 1 milion de dolari, și au anunțat acordarea a încă 1 milion de dolari în iulie trecut pentru ca grupul să devină un "lider global".

Și a devenit un "lider global" cu dubioasa diferență de a fi singura organizație neguvernamentală din lume care s-a opus public alegerii Papei Francisc imediat ce a fost ales, așa cum a raportat CNN.

În ultimii zece ani, principalele activități politice ale lui Verbitsky au fost să-l promoveze mai întâi pe Nestor Kirchner, președinte al Argentinei din 2003 până în 2007, și după aceea pe ultima nevastă a președintelui, Cristina Kirchner, care este președintă din 2007 încoace. "Căsătoria prezidențială" socialistă (așa este numită de către media argentiniana) a dominat țara în ultimii zece ani. *The Economist*, în ediția din 23 martie, l-a numit pe Verbitsky "șeful propagandei al guvernelor Kirchner" ca editor al ziarului pro-guvernamental *Page 12*. În special după ce Nestor Kirchner a murit de atac de cord în 2010, Horacio Verbitsky a servit ca și confident al Cristinei Kirchner.

Media s-a concentrat mai mult pe conflictul dintre Cristina Kirchner și arhiepiscopul Bergoglio în ceea ce privește căsătoria între aceleași sexe, dar de fapt, arhiepiscopul Bergoglio și-a exprimat preocuparea în ceea ce privește politicile economice care riscă să facă rău tuturor.

O serie de inițiative de politică economică demonstrează admirația Cristinei Kirchner pentru agenda socialistă a Venezuelei lui Hugo Chavez: Ea a naționalizat cea mai mare companie de transport aerian din Argentina, a luat controlul asupra fondurilor de pensii private valorând miliarde de dolari și a încercat să impună o taxă pe exportul de grâne pe care fermierii au contestat-o vehement.

Așa cum a observat analistul pentru America latină a ziarului *The Wall Street Journal*, Mary Anastasia O'Grady, în comentariul său din 17 martie, "Argentinienii care vor ca țara lor să fie următoarea Venezuelă văd în Francisc un obstacol" din cauza că el nu ezită să critice politicienii care pretind că fac totul pentru binele

Chimaera printre noi

„Modificat genetic”, expoziție de pictură&obiect

Livius George Ilea

În timp ce generosul spațiu al fostei *Galerii Noi* a Filialei UAP, de pe strada Iuliu Maniu nr.4, care adăpostise de-a lungul ultimelor decenii expoziții cu notabile ecouri naționale și internaționale, rămâne în continuare abandonat în centrul Clujului, răsar peste noapte noi spații de expunere dedicate artei, îndeobște „cu existență efemeră”. Unul dintre acestea, denumit cu speranța de a dura *Amphitryon Art Space* (situat la subsolul librăriei *Humanitas*, de pe strada Universității, la același... nr.4) găzduiește, între 17 și 30 aprilie a.c., „producții” de artă (foarte) tânără, adică ale studenților din anii II și III ai Departamentului de pictură al UAD Cluj-Napoca, cu mize extrem-contemporane, legate de noul peisaj genomic emergent, în ale cărui cute se insinuează deja, cu insistență, (i)realitatea organismelor modificate genetic.

Amintind, oarecum, de mesajul responsabilizator, însă, cu certe valențe de „ucenic vrăjitor” al controversatului artist media Eduardo Kac, a cărui „artă transgenică” focalizează pe tentația de a genera noi organisme, modificate ... „estetic”, și pe integrarea acestora în viața cotidiană, expoziția de pictură și „picto-obiect” *Modificat genetic* aduce în atenția publicului clujean o stare de fapt, aparent intens, dar ambiguu mediatizată, asupra căreia, totuși, omul contemporan, din varii motive pe care nu le discutăm noi aici, pare a nu fi reflectat îndeajuns.

Himera, înspăimântătoarea, improbabilă făptură mitică, având un cap de leu, unul de capră și altul de șarpe, coboară din imaginarul inepuizabil al antichității greco-latine grație noilor tehnologii utilizate în ingineria genetică și bio-informatică, în viața de zi cu zi, - himeră, în noua sa accepție, derivată din domeniul bio-medical, desemnând acel organism viu ce posedă celule aparținând a două, ori mai multe seturi genomice diferite.

Iată cum, prin filtrul unui limbaj/ambalaj „clinic”/științific, o realitate deviantă este livrată „artistic” și poate fi percepută ca „acceptabilă” ori ca aparținând exclusiv unei lumi „de laborator”, fără impact „de masă”, proiectând într-un con de umbră amnezic-protector roșiile și căpșunile rezistente la frig și la transport, grație unor gene de pește marin de adâncime, grâul rezistent la secetă, „îmbunătățit” cu

gene de scorpion, orezul cu gene umane ori porcii „programați” să producă proteine specifice organismului uman.

Limbajul artelor vizuale poate să accentueze, însă, statutul „deviant” al acestor realități, să îl problematizeze, să îl re-pună în ecuație, printr-o firească reacție arhetipală, de exorcizare ori de îmblânzire ritualică a stihilor, chiar dacă ele se numesc astăzi bio-tehnologie ori bio-informatică, exploatând iconic fie registrul grav ori coșmaresc, fie apelând la arsenalul humorului & inocenței. Dar o face oare întotdeauna și cu bună credință? Și dacă da, efectul este cel scontat?

Nu altfel stau lucrurile în cazul expoziției *Modificat genetic*, abordarea variind dramatic de la o viziune sumbră și viscerală, de altfel adecvată versantului negativ al temei, exploatat cu consecvență de László Grosu Pavel, Mircea But ori Tivádar Andreea, la una ironică, integrativă ori nu, la care aderă majoritatea expozanților, până la viziunea deliberat jucăușă, cu rapel în universul copilăriei, prezentă în cazul „mutantului” descins din lumea gângăniilor gigantice, prezentat de Roxana Ajder. O poziție aparte, ofertantă conceptual, aduce Bába István, parafrazând plastic, în tonalitățile unei parodice, laxe postmodernități, textul biblic referitor la existența pradiziacă a cuplului primordial și intruziunea reptiliană a celui viclean - acesta din urmă simbolizat prin perechea de mâini ce servește cuplului nud și ingenuu, aflat în centrul Edenului-mall, stive de alimente (presupuse a fi, conform temei) „inginerite” genetic. „Entitate plastică” insolită în context, pește mutant ce îngurgitează/regurgitează cleme de rufe, lucrare a Oanei Năstăsache, obiect al cărui aspect echivoc, pseudo-neo-pop, sarjează reclamele contemporaneității consumeriste, infiltrând în același timp și un tulburător mesaj secund, cu trimitere în zona relației între regnuri. Humorul, în varianta sa întunecată/grotescă, își face loc prin piese precum „porcușorul” meșterit de Kopacz László, a cărui identitate morfologică hibridă reunește calitățile de *junk-art* cu cele ale unei machete de secol XIX a submarinului *Nautilus*, „șobolanul-porc-cu-urechi-de-iepure-fluture” creat de Mircea But ori „țânțarul” transgenic închipuit de Mezei Iulian.

Picto-obiect

Roxana Ajder

Cu toate că ansamblul respiră ceva din aerul ludic, cu accente caustice ori voit frivole atât de caracteristic repertoriului iconografic marca Andor Kömives (curatorul expoziției), modul de exprimare plastică al tinerilor studenți prezenți în expoziție, rămâne, cu notabile excepții, fie că este vorba de pictură, picto-obiecte ori instalații, atașat de o formulă „retro”, în registru neo-expresionist de tip optzecist, care nu solicită aptitudini „tehnice” deosebite ori deliberări conceptuale sofisticate, privilegiind, însă, discursul spontan, gestualist și imprimând lucrărilor un aspect tipic, de *inachevéé*, accentuând impresia generală, de altfel, deloc supărătoare, de „expoziție de atelier/școală”.

Dând seama de opțiunile „de etapă” ale studenților participanți, proiectul expozițional *Modificat genetic* circumscrie o zonă de real interes prin calitate plastică, și, nu în ultimul rând prin ilustrarea modului în care generația actuală înțelege să se raporteze artistic la teme „fierbinți” și „sensibile” precum distrugerea granițelor între regnuri/specii și repercutarea acestui fapt asupra macro-ecosistemului terestru, generație care, prospectându-și viitorul în ultimă instanță, ne dă de înțeles că depinde numai de noi, personal, să dobândim facultatea (mai mult ori mai puțin simbolică/metafizică) de a „călca peste șerpi și peste scorpii”.

Vom vedea ce vor face în continuare expozanții: Roxana Ajder, András Tünde, Bába István, Elvira Bogza, Mircea But, Alina Buzea, Diana Constantinescu, Diana Dragoman, Sabina Dragomir, László Grosu Pavel, Kopacz László, Mezei Iulian, Andrada Moroșan, Oana Năstăsache, Camelia Oltean, Lucian Popăilă, Cezara Radu, Tivádar Andreea, Teona Tode.

poporului când, de fapt, ei își consolidează puterea.

Numindu-l pe Horacio Verbitsky ca fiind principalul actor din spatele „campaniei de defăimare” împotriva Papei Francisc, O’Grady a explicat cum această „propagandă” se leagă de strategia stângii din anii 1970: „Foști membri ai grupurilor teroriste ca și D-I Verbitsky, și colegii de drum ai zilelor noastre din guvernul Argentinei, au utilizat aceleași tactici ani la rând încercând să-și distrugă inamicii - oricine nu este de acord cu marca lor de autoritarism.”

Un agitator partizan ca Horacio Verbitsky pare să perceapă Biserica catolică ca pe un inamic, indiferent de circumstanțe, de la o decadă la alta. De ce? Pentru că, atunci când nu are probleme, Biserica servește ca autoritate morală care se poate opune regimurilor înclinate să controleze viețile și mințile propriilor cetățeni. Profesorul de la Yale, Carlos Eire, profesorul de

istorie și studii de religie la Universitatea Yale, și un catolic născut în Cuba, au vorbit la Register pentru a explica de ce regimurile socialiste sânt periculoase în special pentru Biserica catolică: „Marxiștii și mișcările de stânga vor insista întotdeauna pe puritatea ideologică și pe conformitate, ceea ce înseamnă că ei vor să-și revendice inima și sufletul fiecărui cetățean. Aceasta va fi întotdeauna o amenințare serioasă pentru Biserica și pentru credincioși.”

Încercările obsesive ale lui Horacio Verbitsky de a face rău Papei Francisc sânt îndrăznețe: dar că el primește suport financiar de la instituții americane este și mai șocant.

Trebuie reamintit că dauna permanentă adusă bunului renume al papei Pius XII, cauzată de minciuni spuse depre presupusul refuz de a-i ajuta pe evrei în timpul celui de-al Doilea Război Mondial - a derivat deasemenea dintr-o campanie de defăimare lansată de un singur om. În 1963,

cu sprijinul ascuns al rețelelor comuniste internaționale și al simpatizanților lor, scriitorul german de piese de teatru, Rolf Hochhuth a publicat ficțiunea *Deputatul*.

Din cauză că Hochhuth nu fost combătut în mod corespunzător atunci când s-au produs acele defăimări, acestea s-au perpetuat zeci și zeci de ani.

De aceea este așa de important ca minciunile lui Verbitsky despre Papa Francisc să fie contrate în mod eficient de acum înainte ca să aibă vreo șansă să cauzeze un prejudiciu permanent reputației Sfântului Părinte.

(Din Washington, Victor Gaetan, corespondent *Register*).

muzica

Punct final și punctul pe i

Mugurel Scutăreanu

În timpul celor șase zile ale festivalului *Cluj Modern 2013* cuvântul *jubileu* a fost rostit de nenumărate ori. Cum s-a asociat sistemul ciclic de sărbătorire al vechilor evrei cu vocabula latină pentru *bucurie*, numai lingviștii ne-ar putea lămuri (dominația romană în zonă ar putea explica fenomenul), cert este că, la origini, *jubileu* înseamna celebrare prilejuită de împlinirea a 50 de ani de la un anume eveniment. După secole, jubiliari au început să fie considerați și anii în care Papa, capul bisericii catolice, acorda indulgență plenară credincioșilor săi, or acest gest de toleranță se repeta o dată la 25 de ani. Nu se știe de când, însă tot printr-un act de toleranță, toate celebrările generate de împlinirea unui număr rotund de ani, calculați de la un punct de plecare determinat, sunt investite cu atributul *jubilari*.

Global privind lucrurile, cred că ideea de toleranță s-a arătat a fi foarte strâns legată de acest tânăr jubileu, de 10 ani, al *Clujului Modern*: festivalul a fost îngăduitor față de public, evitând să se cantoneze strict în avangardă iar publicul a știut să închidă ochii (sau urechile?) la lucrările care declanșau astfel de manifestări ale instinctului de conservare. Bunăvoința reciprocă este îmbucurătoare, fiind capabilă să elimine, în viitor, disconfortul aprioric al melomanului de rând care, din curiozitate, își pune în gând să meargă la un concert sau altul dintr-un asemenea șir de manifestări, concert cu un program total necunoscut, alcătuit numai din prime audiții. Este un pas înapoi al celor din avanposturi (care nu știu, sincer, cu cine combat cu atâta înverșunare), o dovadă de rațiune și înțelepciune, după un secol și mai bine de experiențe mai mult fonice decât muzicale. Se pare că se încearcă diminuarea efectelor acelei sărituri peste cal care a spart cataclismic paradigma, rupând, peste noapte, muzica de tonalitate și de acordul structurat în terțe. Când am întrebat-o pe Adriana Bera, prorectorul *Academiei de Muzică "Gh. Dima"* dacă reculul este o iluzie a mea sau există în realitate, muziciana mi-a răspuns: *Da, se așează lucrurile, cumva. Compozitorii au înțeles că nu e în avantajul nimănui să se creeze o asemenea ruptură între public și acest fel de muzică. Există foarte multe tendințe de apropiere a genurilor muzicale de cele consacrate și acest lucru este benefic. În plus, și organizatorii festivalului Cluj Modern au conceput ultimele ediții de așa manieră încât să acopere o arie stilistică mai largă, făcând programele mai atractive.*

Intenția mea nu este aceea de a face o cronică a festivalului. Nici nu mi-aș putea îngădui acest lucru, întrucât, din motive obiective, nu am putut fi prezent la toate concertele. Dar cele pe care le-am prins (majoritatea), mi-au conturat ideea reconcilierii cu inteligibilul, renunțarea la hotărârea intransigentă de a concepe o muzică total nouă, neapărat nouă, cu orice preț nouă. Se realizează, în sfârșit, că prețul acesta ar putea fi pierderea unui îngrijorător de mare procent de adepți, chiar dinte melomanii avizați. De tineret nici nu mai vorbesc, întrucât junii nu pot fi atrași nici prin miniaturile culte de mare popularitate. Așa se face că am auzit, cu sinceră plăcere, sonorități moderne în bunul sens al cuvântului, adică situate cu doar un pas înaintea plutonului și

nu aruncate într-un futurism fanatic, pierdut în zări deșertice, alterate halucinant de fata morgana.

Cred că ultima seară a festivalului *Cluj Modern 2013*, cea de vineri 12 aprilie, a fost definitorie pentru întreaga sărbătoare a elitiștilor din prima linie. Tendința spre moderație s-a făcut simțită în special prin introducerea în program a *Concertului nr.1 pentru vioară și orchestră în Re major*, op. 19, de Serghei Prokofiev. Lucrarea, scrisă în 1917, este atât de modernă cât să-ți provoace satisfacția descoperirii noului tangibil, frumusețea neobișnuită dar...frumoasă de adevăratele! Că, pe deasupra, am avut șansa unei interpretări de zile mari, cu violonistul moldav Ilian Gârneț ca erou principal, aceasta a fost o coincidență fericită. Mă întreb ce s-ar fi întâmplat dacă solistul ar fi avut parte de un dirijor pe măsură, pentru că Alain Paris, pare a nu putea ieși din limitele corectitudinii (l-am mai văzut la Cluj și mi-a lăsat aceeași impresie). Dar Gârneț, acest Ilie de limbă rusă și, mai ales, de școală rusă, ne-a tăiat răsufarea. Și are numai 30 de ani! După câteva minute i-am iertat toate figurile de scenă iar bis-ul (*Balada din Sonata III-a pentru vioară solo* de Eugène Ysaie), întârziat cu gândită strategie, a stârnit urale. *Hetero(sym)fonie* lui Cornel Țăranu a fost interesantă, *Frenesia 2*, de Dan Dedi, mi-a stârnit agitația frenetică (mi s-a părut, la un moment dat că, în vacarmul general, deslușesc o fanfară populară), lucrarea *Clocks III*, a Doinei Rotaru a recreat (după înțelegerea mea) pașii fără odihnă ai lui Cronos și clopotele omenesști de oră fixă, în timp ce *Métaboles*, de Henri Dutilleux, mi-a adus doar niște noi spaime (deși nu mai era nevoie).

Părerile despre „ediția jubilară” a festivalului *Cluj Modern* au fost, în general, pozitive. Compozitorul Valentin Timaru s-a bucurat, simplu, că manifestarea rezistă timpului: *Festivalul a fost o idee bună, de la început, ca*

*dovadă că are și viață. Un festival care împlinește un deceniu, înseamnă că...e ceva! Clujul, încă o dată, demonstrează că este capitala muzicală a țării. Adriana Bera s-a bucurat mult mai nuanțat de sărbătoare: Cred că e o ediție foarte reușită, cu un program de mare diversitate stilistică, acoperind o perioadă de peste 40 de ani de creație românească și nu numai românească, astfel că se produc interferențe, se pot face o serie de paralele stilistice. Ceea ce mă bucură cel mai mult, este faptul că această muzică, nu întotdeauna ușor de receptat, a fost foarte bine interpretată și se bucură de un succes de public în permanentă creștere. Compozitorul Dan Dedi, după o succintă analiză, a privit în viitor: Festivalul Cluj Modern este caracterizat, în opinia mea, prin seriozitate și parcimonie în alegerea lucrărilor; Cornel Țăranu și Adrian Pop realizează întotdeauna programe bine alese, pe care le ascultă în prealabil personalități importante, astfel încât calitatea concertelor este garantată. Festivalul este prestigios, o emblemă a Clujului și eu mă aștept să devină un exponent important al muzicii contemporane din sud-estul Europei. Iar directorul Filarmonicii Transilvania, Marius Tabacu, a pus punctul pe i: Clujul este modern și vechi. Modernitatea se vede în creșterea sa permanentă. De altfel, d-l Tabacu a avut un foarte zemos cuvânt de deschidere al concertului final, scris cu pană inspirată, în care, invocând același leit-motiv al toleranței, ne-a adus aminte că mulți creatori, recunoscuți astăzi ca mari maeștri ai muzicii universale, au fost priviți cu îndoială de către contemporanii lor. A mai spus, directorul, că ar fi bine să nu ne mai punem atât de des în postura ascultătorului de mâine - viitorimea este cea care va decide asupra valorii muzicii avangardiste de astăzi. Just! Îndrăznețul și tehnicul turn *Eiffel* a generat un scandal, hidoasa piramidă din fața muzeului *Louvre* - alt scandal, însă, până la urmă, amândouă au ajuns să fie tolerate, ba, mai mult, au devenit simboluri ale Parisului.*

Muzeul Mitropoliei Clujului

Despre viața insectelor Frunzei Grand

Ana-Maria Nistor

Am recunoscut că am o slăbiciune pentru ei și mă bucur că mi se (re)confirmă așteptările, cu plăcută surprindere, cu fiecare proiect. Dar nu e vorba despre orgoliu stupid al celui care stă pe margine și zice "v-am spus eu că sunt buni, încă de la început", de parcă valoarea desfășurată în timp a unui artist ar depinde de cei de la galerie... Este o dovadă în plus că nu avem de-a face cu un accident, ci cu o constantă a calității urmărită cu asiduitate.

Ca să-mi confirm în primul rând mie însămi cele tocmăi zise, nu am vrut să scriu (iar!) despre trupa lui Frunză imediat după premiera cu "Scene din viața insectelor". Am dat deoparte subiectul intenționat și cu părere de rău, așteptând să treacă niște luni de zile ca să mai văd o dată spectacolul. L-aș revedea oricând și nu o spun cu tremur de femeie impresionistă, ci cu luciditate de om care vrând-nevrând merge des la teatru. Mai mult, aș organiza, de ar fi posibil, o microstagiuie cu proiectele lor, ca spectatorul să prindă mișcarea organică a acestei trupe și estetica directorului de scenă și a scenografului. Pentru că merită și pentru că sunt un fenomen aproape singular, un soi de zâmbet pe obrazul slujit al teatrului de azi, unde actori și regizori au întâlniri fugare, pasagere, nevoi satisfăcute rapid, imediat, pentru a trece la un alt mariaj conjunctural. Și încă ceva: oamenii aceștia se bucură de-a teatru împreună, fără a avea un spațiu al lor, un buget, o instituție importantă în spate sau măcar o prăpădită de nominalizare UNITER pentru ce făcură în ultima stagiune.

E pur si muove deoarece avem de-a face, repet, cu o trupă, nu cu o gașcă, funcționând, culmea!, nu în liniștea binefăcătoare creației din provincie, ci în vâltoarea superficială a Bucureștilor, deoarece sunt aleși nu adunați și, mai cu seamă, ceea ce fac rimează cu un program artistic, nu cu întâmplarea și frivolele gusturi ale pieței.

Textele sunt căutate cu grijă, să rezoneze cu întrebări de ieri și de azi, dar și să fie mai puțin

montate la noi. Actorii sunt selectați în funcție de necesitățile proiectului și nu invers, alese piesele astfel încât să fie înghesuiți de-a valma toți, cu egalitate socialistă. Există un stil care face ca spectacolele lor să dialogheze, o direcție de scenă dinainte gândită care se amplifică și se desăvârșește prin detaliile aduse de fiecare interpret, muzici croite anume, un ecleraj propriu lui Frunză și o scenografie care din nimic(uri) creează o lume cu o semnătură unică. Apoi, la fiecare reprezentație, același profesionalism, aceeași bucurie a jocului, aceeași atenție pentru amănunt și întreg. Gata. Simplu, nu?

Și totuși așa nu e, chiar dacă vi se pare. În "Insecte...", de pildă, se cântă live, se schimbă complicate costume într-un spațiu minuscul, se mișcă personaje în timpi respectați la secundă, totul aparent fără cel mai mic efort.

"Un mister", spun autorii textului, în spirit medieval, pe care Victor Ioan Frunză îl altoiește "psihedelic muzical" cu tehnici brechtienne trecute prin baia de umor. Un soi de vis-închipuire-halucinație al unui vagabond beat care perorează despre existență cu un reflector luminându-și obrazul, precum un Hamlet de tomberon. Un insectar în care se petrec, rând pe rând, destinele minuscule și visele mărețe ale unor ființe pentru care macrocosmosul este oglindit chiar în bucățița lor de viață. Dragostea, împerecherea, devorarea celuiilalt urmează, cu regularitate de ceasornic, legi de când lumea și gesturile celor de pe-aici au firescul polenului care se dăruiește cu nepăsare vântului.

Un vernisaj, parcă, un dialog de pânze. Un tablou cu fluturi, altul cu greieri, un happening cu gândaci, o instalație cu scorpion & fiică, o natură moartă cu parazit, alta vie cu efemeridă, potret de grup cu furnici și sculptură cu melci. Vagabondul luminează chipurile - mici universuri care respiră cu inconștiență în urmărirea prețiosului lor scop.

De la stânga la dreapta, în crescendo, pe măsură ce zoom-ul de gravitate se mărește: pentru fluturi, împerecherea, aici și acum, este țel major, fulgurantă emoție pentru băieții cu viață

scurtă, pe drept nerăbdători, cochetă grijă pentru fete să nu-și piardă silueta. Pentru gândacii de bălegar, bulgărașul de resturi este bunul cel mai de preț, care trebuie crescut, iubit, rostogolit prin lume, ascuns, apoi făcut altul și altul, într-o acumulare fără capăt care trebuie să certifice noțiunea de familie. Pentru greieri însă, căminul e locșorul stabil, cu portrete zâmbind și perdeluțe, în care se așteaptă viitorii copii, cu o atmosferă casnică, pașnică în care locuise până nu demult un confrate care încă mai dă caraghios din piciorușe chinându-se să moară. Moartea unuia înseamnă viață pentru celălalt, așa e legea firii, și atunci cum să nu ucizi cu deliciu și responsabilitate de scorpion matur când fetița ta pofticioasă te așteaptă cu greierași proaspeți și papă tot cu atâta poftă? Mă rog, nu chiar tot, trebuie să mai pice și parazitului duhnind a lene și lașitate câte ceva...

De la devorarea pentru supraviețuire și existența atârătoare, de iedea, tabloul se mărește, cât să încapă o armată de furnici. Răspundere și determinare de multinațională, disciplină de englez, ambiție de nazist, anduranță de chinez, scop clar: să cucerim, să ocupăm și să domnim teritoriul de-un cot de vagabond care ține în brațe o efemeridă - imnul splendorii unei clipe. Doi melci cred că au ajuns hăt, departe, tot dând sisific din mânuțe și antene. Viața își urmează, indiferentă, cursul.

În sală, publicul râde până îi dau lacrimile de tristețe. Râde-n hohote, zâmbeste strâmb, surâde amar urmărind povești cu scorpioni dotați cu oglinzi retrovizoare, cu gândaci burtoși și carapacele lor din găleți de plastic, greieri cu ochelari de pilot miop, efemeridă-balerină, melci cu antene - ștergătoare de parbriz. O scenografie compusă din te miri ce, nimicuri reciclate artistic, după ideea minunată de simplă și atât de ofertantă de a trimite spectatorul la o imagine amuzantă a unor lumi derizorii. Textul a devenit o canava pe care s-au croit situații, s-au adăugat songuri scrise de Frunză pe muzica lui Cări Tibor pe care le fredonezi mult timp după spectacol, în timp ce rememorezi replici, imagini și, indecis, încerci să optezi. Să-ți placă mai mult de George Costin în scorpionul sadic sau în duiosul vagabond? De Adrian Nicolae în melcușor harnic sau în fluture îndrăgostit? A, nu, în gândacul cu ceafă groasă!...Sau, "vorba lui", în parazit? Nu, nu, clar în gândac, atunci când face un cuplu foarte reușit cu Alexandra Fasolă care, totuși, e bună și în fluture... Ce să alegi?!... Pe Nicoleta Hâncu în școlăriță efemeridă la serbare sau în plângăcioasă greieriță? Sorin Miron în greieraș, în melc sau în fluture? Dar scena furnicilor? Da, hotărât lucru, mai trebuie văzut încă o dată. Apoi, "Îngeri în America", "Familia Tot", "Furtuna", "Dom Juan"... Pe urmă, ar trebui urcați pe o scenă mare toți cei care trudesc în aceste proiecte și oferit fiecăruia în parte modestul trofeu al publicului.

"Scene din viața insectelor" de Karel & Josef Capek; cu: George Costin, Adrian Nicolae, Alexandra Fasolă, Nicoleta Hâncu, Sorin Miron; direcția de scenă Victor Ioan Frunză; scenografia Adriana Grand; muzica originală Tibor Cări; Centrul Cultural pentru UNESCO "Nicolae Bălcescu", București.

Cerșetorii lui Godot

Claudiu Groza

Foarte fidel textului beckettian, dar particularizat prin detalii care au dat Savoare acțiunii scenice a fost spectacolul cu *Așteptându-l pe Godot* al Teatrului Național din Praga, jucat la Teatrul Maghiar din Cluj la jumătatea lui aprilie. Regizorul Michal Docekal, care a prezentat la Festivalul Interferențe din iarna trecută o năstrușnică *Nunta lui Figaro* se dovedește aici mai rezervat în artificii ludice, dar un interpret fin al piesei lui Beckett.

Regizorul actualizează într-un fel acțiunea, dar păstrând-o în limitele unei potrivite atemporalități: Vladimir și Estragon – doi boschetari în zdrențe, cam flămânzi și zgribuliți (costumele: Hana Fischerova) – îl așteaptă pe Godot într-un soi de autogară cvasi-dezafectată, pustie, mărginită doar de niște panouri publicitare pe care se vede silueta unei sălcii desfrunzite (decorul: David Marek). În acest spațiu, în care Godot e așteptat cu foi pe care-i scrie numele, ca în aeroporturi sau gări, cei doi acționează cu o gregaritate ce le dă senzația că trăiesc, că sunt în miezul evenimentelor, că ceva-ceva stă să se întâmple. Nevoia lor de a-și afirma vitalitatea se manifestă prin "jocuri" crud-infantile: se scuipă unul pe altul când

dialoghează, de pildă, ghețele împuțite ale lui Gogo sunt un mare subiect de dezbateri etc.

Prima intrare a celui alt cuplu, Pozzo și Lucky, accentuează universul configurat de Docekal. Pozzo e un cerșetor "înlesnit", care are ce mânca, bea și fuma, un soi de Mecena al cerșetorilor, servit de un Lucky foarte în vârstă, morocănos, laconic și "sec" în gesturi. Textul beckettian curge firesc, fără stridențe, cu accente acute uneori. Cabotinismul lui Pozzo și mizantropia lui Lucky se răsfrâng în naivitatea plină de speranță a lui Vladimir și Estragon.

O inteligentă vultură regizorală apare în partea a doua, unde șoseaua e spartă de un șantier semnalizat ca atare, un obstacol neprevăzut pentru decrepiții Pozzo și Lucky, unul orb, altul surd, în timp ce salcia din panourile publicitare a înverzit pe neașteptate. Aici se vede cel mai bine și ingenioasa coregrafie, iar textul își atinge maximul de semnificație în dezvoltarea sa scenică.

Actorii praghezi – David Matásek, David Prachar, Ondrej Pavelka, Jan Kacer, Vojtech Lavicka, Vlastimil Kanka – au jucat cu o exactitate impecabilă, într-un ritm "așezat",

poate prea calm pentru orizontul de așteptare al spectatorului român, obișnuit cu spectacole mai "de luat ochii". Am remarcat adesea plasticitatea spațiului scenic, forța stăpânită a interpreților, finețea interpretării regizorale, care nu e deloc ostentativă, ci mai degrabă sugestivă, mizând pe articulațiile de fond ale capodoperei beckettienne, fără a fi însă ilustrativă ori "datată". Un spectacol cu substanță, în maniera tipică Teatrului Național din Praga, una din instituțiile emblematice ale teatrului european.

Comoara de sub catedrală Muzeul Mitropoliei Clujului

(urmăre din pagina 36)

luptător în vremuri de restriște, un apărător și păstor adevărat al turmei sale, devenit în 1957, Mitropolit al Ardealului, bunul Arhiepiscop Teofil Herineanu (1957-1992), un om ce s-a ridicat deasupra vremurilor sale prin marile sale calități sufletești, și Arhiepiscopul și Mitropolitul Bartolomeu (1993-2011), marele ierarh, tălmăcitor al Biblei, ctitor al Mitropoliei Clujului, cărturar și scriitor, dramaturg și poet. În imediata vecinătate a primei săli muzeale se află necropola ierarhilor, un spațiu amenajat sub absida altarului catedralei, ca o capelă, în care se află mormintele Episcopului Nicolae Ivan, Arhiepiscopului Teofil Herineanu și Mitropolitului Bartolomeu. În pandant cu zona dedicată ierarhilor, prima sală cuprinde, de asemenea, un grupaj de splendide icoane datând din secolele XVII-XVIII, datorate unor pictori activi în Transilvania: Andrei din Cornești, David de la Curtea de Argeș, Popa Ivan din Rășinari, Tudor Zugravul, Iacov din Rășinari, Stan Zugrav, Nistor din Feleac, Ștefan Popa Zugravul, Nechita Zugravul, Gavril Zugrav, Simion Silaghi-Sălăgeanu. Vitrinele expun manuscrise și vechi tipărituri din centrele de la Alba Iulia, Blaj și Sibiu, sau din Moldova și Țara Românească, acestea din urmă ilustrând o vie circulație a cărții religioase în toate provinciile românești.

O parte din bogata colecție de antimise conservate în patrimoniul muzeului sunt expuse simbolic, cele mai multe datând din secolul XVIII, fiind nu numai obiecte liturgice importante, dar în

același timp reprezentând opere de artă grafică, având însemnătate documentară pentru istoria Bisericii românești transilvane.

Spațiul generos de sub pronaosul catedralei, incluzând în zona centrală o amplă sală, înconjurată de mai multe încăperi și coridoare, crează o ambianță de mister și evlavie, evocând lumea mănăstirească, pe cea a catacumbelor paleocreștine sau a bisericilor subterane. Sala centrală de sub pronaos cuprinde numeroase vestigii, în original sau în reproducere fotografică, evocând pagini de istorie religioasă, privind vechea Episcopie a Vadului (jăratnicul, o piesă de mobilier liturgic din piatră, datând din secolul XV, sau imaginea foto a icoanei Sf. Nicolae din 1531, donația episcopului Anastasie de la Vad). Câteva prețioase vestigii se referă la Arhiepiscopia și Mitropolia de la Feleac (documente originale, imaginea Tetraevangheliarului cu inscripția din 1498 ce menționează Mitropolia și pe donatorul Isac Vistiernicul lui Ștefan cel Mare). În atmosfera încărcată de istorie și artă, sunt expuse manuscrise liturgice din secolele XV-XVI, tipărituri din secolele XVII-XVIII, prețioase fragmente de frescă din prima jumătate a secolului XV de la biserica din Răchitova (jud. Hunedoara), ctitoria cnejilor Mușinești, admirabile icoane din secolul XVI datorate unor pictori de școală moldovenească din epoca lui Petru Rareș, ce au pictat pentru bisericile românești de la Dezmir, Ciuleni și Nadășu, localități din județul Cluj. Din secolul XVII datează icoanele de la Rona de Jos (jud. Maramureș) și Osoi (jud. Cluj).

La loc de cinste se află icoana Maica Domnului cu Pruncul, provenind din biserica satului Ilișua (jud. Bistrița Năsăud), pictată în anul 1673 de Luca din Iclod, autorul celebrei icoane miraculoase de la Mănăstirea Nicula.

În amplul spațiu de sub pronaosul catedralei se află expuse numeroase icoane din secolul XVIII, semnate sau atribuite pictorilor: Radu Munteanu din Ungureni, Alexandru Ponehalschi, Nechita

Zugravul, Popa Ivan din Rășinari, Andrei din Cornești, Iacov din Rășinari, Ștefan Popa, Gheorghe fiul lui Iacov, Tudor Zugravul, David de la Curtea de Argeș.

Două săli sunt dedicate icoanelor pe sticlă, un mare număr de icoane ilustrând diferite faze ale celui mai vechi centru transilvănean de pictură pe sticlă care a ființat la Mănăstirea Nicula și în satul din apropiere. De o valoare deosebită sunt vechile icoane pictate la Nicula, aparținând etapei artistice cele mai vechi (considerate de unii cercetători ca fiind pictate la Ieronești), muzeul având cea mai bogată colecție de icoane pe sticlă datând din secolul al XVIII-lea din România. Vizita la Muzeul Mitropoliei Clujului se încheie cu o mică expoziție dedicată personalității vrednicului episcop Nicolae Ivan, ctitorul Catedralei Ortodoxe din Cluj-Napoca și primul episcop al reînviatului Episcopii Ortodoxe a Vadului, Feleacului și Clujului.

Catedrala Ortodoxă (arh. Constantin Pomponiu și arh. George Cristinel), realizare de excepție a arhitecturii interbelice românești, împreună cu Muzeul Mitropoliei Clujului sunt obiective culturale și religioase de o importanță majoră pentru cei ce vizitează orașul de pe Someș. Muzeul este comoara de artă și istorie românească de sub catedrală, care merită a fi văzută și admirată de clujeni, de tinerii ce studiază la Cluj, de călătorii români și străini.

N.B. Muzeul Mitropoliei Clujului, Piața Avram Iancu, Demisolul Catedralei Ortodoxe. Deschis: Marți-Sâmbătă 10.00-17.00; Duminică 12.00-17.00. Luni închis.

film

Ursul de Aur pentru *Poziția copilului*

Presupus (ne)vinovat?

Ioan-Pavel Azap

Călin Peter Netzer a debutat în 2003 cu *Maria*, dramă mizerabilistă inspirată dintr-un caz real – o tânără mamă care se prostituează pentru a-și putea crește copiii –, în acord oarecum cu „gustul” momentului. Dar, spre deosebire de majoritatea confrăților, Netzer pune accentul pe poveste și personaj, nu pe exploatarea factice a mizeriei, izbutind să realizeze un film sensibil, emoționant, încărcat de căldură umană, depășind evenimentialul. De un tulburător umanism este și cel de-al doilea lungmetraj al său, *Medalia de onoare* (2010), un film aproape „de epocă” având în vedere faptul că acțiunea se petrece în 1995. Grație unei atente dozări a acțiunii – dramaturgic, filmul crește lent, fără răsturnări spectaculoase de situație, dar câștigând cu fiecare minut în profunzime, un merit deosebit revenindu-i aici (și) scenaristului Tudor Voican –, grație demersului regizoral discret, dar ferm – regizorul știe foarte bine ce vrea de la poveste și de la actori – și, nu în ultimul rând, grație jocului actoricesc impecabil al întregii distribuții, cu o mențiune specială pentru Victor Rebengiuc (aflat la cel mai bun rol de după 1989, unul dintre cele mai bune din întreaga sa carieră cinematografică), *Medalia de onoare* este o mică bijuterie. Fals minimalist, filmul lui Călin Peter Netzer apelează la artificiile colegilor din „noul val” (filmări în spații închise, încadraturi strânse, personaje puține în cadru etc.) doar pentru că la acest mod de abordare formală se pretează scenariul. Povestea câștigă în dramatism, în impactul asupra spectatorului prin exploatarea priorității, nuanțată a trăirilor, a stărilor emotive ale personajelor, în detrimentul reconstituirii pe spații largi – exterioare, locuri publice etc. – a atmosferei, a realității cotidiene a anului 1995.

Ion I. Ion (Victor Rebengiuc) trăiește împreună cu soția într-un apartament modest dintr-un cartier periferic al Bucureștilor. Consoarta nu-i mai vorbește de câțiva ani, de când bărbatul și-a denunțat propriul fiu pentru că voia să fugă în Occident. După câteva luni de pușcărie, venind Revoluția, tânărul, medic, s-a stabilit în Canada. Nici el nu comunică cu tatăl său, refuză să-i vorbească la telefon, iar în scrisorile trimise acasă singura referință la acesta este întrebarea crudă, cinică dacă mai trăiește. Bătrân și singur, Ion I. Ion, care și-a „turnat” fiul animat de cele mai bune intenții, își conștientizează cu candoare culpa, ispășește zi de zi vina de a-și fi iubit prea mult copilul și de a nu-l fi înțeles. Destinul lui pare să ia o turnură fericită în momentul în care este înștiințat că urmează să primească o decorație cu ocazia aniversării a 50 de ani de la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial pentru fapte de arme deosebite pe câmpul de luptă. Ion I. Ion crește, se „reabilitează” dintr-o dată în fața vecinilor și a cunoscuților, dar, mai ales, în propriii săi ochi. Amănuntul că nu-și mai amintește să fi făcut ceva deosebit în război este rezolvat prin autosugestie. După ce întâlnește câțiva camarazi mai ramoliți decât el, „eroul” ajunge să creadă că, într-adevăr, la un moment dat acțiunile sale belicoase au fost mai mult decât importante. Parcă pe cale de consecință, relațiile cu soția intră într-o fază de dezgheț, ba chiar și

fiul din Canada acceptă să-i vorbească. Mai mult, acesta îl anunță că va veni acasă de Crăciun împreună cu soția și copilul. Înainte de a merge la Cotroceni, administratorul blocului, care până nu demult îl teroriza ca rău platnic, îi anulează datoriile și îl proclamă locatar model după care îi cere, dacă tot ajunge să dea mâna cu președintele, să-i înmâneze acestuia o scrisoare cu doleanțele locatarilor. Dialogul său cu președintele (interpretat cu aplomb chiar de către președintele în funcție la acea dată, Ion Iliescu) este de un tragi-comic aproape înduioșător, pe muchie de cuțit. Este una dintre secvențele cele mai reușite ale filmului, mai ales că putea fi ratată extrem de ușor: ori ironic-moralizatoare la adresa președintelui, ori umilitor-obedientă pentru Ion I. Ion.

Toate acestea sunt dezvăluite treptat, biografia personajelor se contruiește încet, parcimonios, fiecare nouă informație vine să potențeze o trăsătură de caracter, o stare, să lămurească o acțiune anterioară sau să motiveze un gest, un act ulterior al personajului. Este o compatibilitate perfectă între scenariul atent elaborat al lui Tudor Voican și regia lui Călin Peter Netzer. Rar un film românesc a vorbit cu mai multă discreție, dar în același timp atât de profund despre condiția umană. Drama lui Ion I. Ion se declanșează cu adevărat atunci când află că este victima unei confuzii și trebuie să înapoieze medalia. Tot ceea ce (re)câștigase în câteva săptămâni, după ani de penitență, amenință să se prăbușească într-o clipă. După încercări disperate de a păstra dovada concretă, palpabilă a onoarei personale (obiectul, pierzându-și semnificația inițială, de simbol, a devenit componentă caracteriologică definitorie a personalității sale), Ion I. Ion recurge la un gest extrem, disperat: cumpără dintr-o consignație o medalie identică, cu care se afișează acasă, la cina de Crăciun pregătită în cinstea întoarcerii fiului.

Ajuns acasă cu întârziere, eroul nostru intră în sufragerie, se așază în capul mesei, pe locul păstrat liber pentru el. Fiul, nora și nepotul sunt acolo, împreună cu câțiva prieteni ai familiei. Nu se manifestă niciun fel de efuziune, din nicio parte. Acum personaj devine chipul lui Victor Rebengiuc pe care deslușim, deopotrivă, stânjenală, bucurie, fericire, tristețe, vinovăție, emoție copilărească. Spun pe chipul lui Victor Rebengiuc, pentru că este momentul în care actorul se identifică total cu personajul și dă măsura absolută a unei interpretări geniale. Forța *Medaliei de onoare* rezidă în faptul că autorii, scenarist și regizor deopotrivă, nu încearcă să-l transforme pe Ion I. Ion într-un personaj exemplar, reprezentativ pentru societatea românească, ci descriu drama unui om simplu care încearcă să-și recâștige demnitatea, locul său neînsemnat în lume: el știe că viața sa nu este importantă, dar intuiește și că nimic nu este mai important decât o viață, fie – sau îndeosebi – chiar a unui om neînsemnat.

Am insistat asupra acestui al doilea film al lui Călin Peter Netzer, în progres sensibil față de pelicula de debut, pentru a arăta că regizorul premiat anul acesta la Berlin cu trofeul suprem

pentru lungmetraj, Ursul de Aur, și cu Premiul FIPRESCI (Federația Internațională a Criticilor de Film) nu a apărut din neant. *Poziția copilului* (România, 2013; sc.: Călin Peter Netzer, Răzvan Rădulescu; cu: Luminița Gheorghiu, Bogdan Dumitrache, Ilinca Goia, Florin Zamfirescu, Natașa Raab, Mimi Brănescu, Vlad Ivanov, Adrian Titieni), cel de-al treilea său lungmetraj, nu face decât să confirme „antecedentele”. Chiar dacă a fost o competiție mai slabă, poate, decât în alți ani, regizorul român a concurat cu nume importante ale cinematografului mondial (Gus Van Sant, Danis Tanovic, Sebastian Lelio, Steven Soderberg, Bille August, Wong Kar Wai ș.a.), iar premiul a fost dobândit pe merit. *Poziția copilului* (în paranteză fie spus, un titlu neinspirat), este mai ambițios – ca proiect, nu neapărta ca realizare – decât precedentul. Mai ambițios, pentru că povestea se dorește (și reușește) a avea valențe universale; și în precedentele filme poveștile erau universale, dar mai localizate, mai accentuat plasate în „conjunctura” socială, politică și, nu în ultimul rând, geografică numită România. Nu insist asupra subiectului, cred că arhiconoscute. Tema este importantă în demersul cinematografic semnat de Călin Peter Netzer și Răzvan Rădulescu: vinovăția. Pe de o parte, vinovăția tânărului care omoară accidental un adolescent; pe de altă parte, vinovăția în relația părinte-copii: cât de justificată este iubirea posesivă, abuzivă chiar (în sensul că dorește să controleze în detaliu viața fiului) a mamei din această poveste? Cât este instinct matern și cât egoism? Câtă dreptate are fiul în atitudinea lui ostilă față de comportamentul mamei? Este un inocent sau atitudinea lui denotă anumite curențe afective? Biografia personajelor de până în momentul în care începe povestea este sugerată: mama (Luminița Gheorghiu) – autoritatea întruchipată, adevăratul „cap al familiei”; tatăl (Florin Zamfirescu) – ținut sub papuc fără drept de apel; fiul (Bogdan Dumitrache) – revoltat, nu se înțelege prea bine de ce, împotriva autorității materne; nora (Ilinca Goia) – sătulă să mai accepte nazurile mămoase ale partenerului. Finalul deschis, în care nu aflăm dacă va fi sau nu închis pentru fapta sa, salvează personajul tânărului de la liniaritate. El își depășește amoralitatea prin nevoia de iertare: ispășirea începe din momentul în care își cere iertare de la tatăl adolescentului ucis.

Am spus că, formal, *Poziția copilului* este mai puțin împlinit decât *Medalia de onoare*. Acesta din urmă este mai organic, structura sa mai clasică. *Poziția copilului* este fracturat ca narațiune, ca modalitate de cinematografiere. În prima parte, faptele se acumulează mozaicat, asemeni unui puzzle, prin secvențe relativ scurte care au, în primul rând rolul de a ne informa. În partea a doua, secvențele devin mai lungi, aproape film în film, definind personajele principale și aprofundând relațiile dintre ele. În final – întâlnirea dintre familia ucigașului și cea a victimei – dramatismul atinge cote aproape regizorale. Cred că suntem îndreptățiți să avem încredere (exigentă) în următorul film al lui Călin Peter Netzer.

sumar

din lirica universală	
traduceri de Cristina Tătaru	2
inedit	
Anton Dumitriu - Jurnal de idei	3
dosar N. Steinhardt	
Irina Ciobotaru Steinhardt și Jurnalul fericirii	4
comentarii	
Isabela Vasiliu-Scraba Despre noumen, fenomen și fenomenologie	8
recitiri	
Adrian Dinu Rachieru "Filonul tragic": Ion Lăncrănjan	10
poezia	
Ioan Es. Pop	12
Virgil Diaconu	12
Hanna Bota	12
fragmentarium	
Andrei Zanca Fragmente	13
proza	
Mircea Daneliuc Ca un grătar de mici (fragment)	14
Radu Aldulescu O poveste banală, de găsit pe toate drumurile (fragment)	15
retroversiuni	
Dumitru Chioaru în limba franceză	16
elitele cetății	
Cristian Colceriu Prof. Univ. Dr. Doc. Mircea Cucuianu - fondatorul biochimiei clinice din România	17
Interviu cu profesorul Mircea Cucuianu "Genele nu sunt neapărat destin"	18
interviu	
de vorbă cu regizorul și scriitorul Mircea Daneliuc "Am descoperit migrena odată cu cinematograful"	20
opinii	
Petru Romoșan Omul politic Eminescu	23
ortodoxia	
Arhiepiscopul și Mitropolitul †ANDREI Capătul căii	24
diagnoze	
Andrei Marga Trei rezolvări	26
estetica	
Mircea Muthu Marginalii Cercului. Victor Iancu	27
folcloristică	
Mihaela Rotaru "Mersul pe vedere", strigările, chemarea la nuntă - repere ale serbării nupțiale	28
corespondență din Washington	
Victor Gaetan Anatomia unei minciuni: Atac la reputația Papei Francisc	30
plastica	
Livius George Ilea Chimaera printre noi	31
muzica	
Mugurel Scutăreanu Punct final și punctul pe i	32
teatru	
Ana-Maria Nistor Despre viața insectelor Frunzei Grand	33
Claudiu Groza Cerșetorii lui Godot	34
film	
Ursul de Aur pentru Poziția copilului	
Ioan-Pavel Azap Presupus (ne)vinovat?	35
patrimoniul	
Marius Porumb - Comoara de sub catedrală	36

patrimoniul

Comoara de sub catedrală. Muzeul Mitropoliei Clujului

Marius Porumb

Invierea

icoană pe sticlă, Nicula, sf. sec. XVIII

Începuturile Muzeului Mitropoliei Clujului datează din anul 1924, din timpul episcopului Nicolae Ivan, dar abia în 1938 muzeul se deschide pentru public în câteva săli de la etajul doi al reședinței episcopale. Colecțiile cuprindeau obiecte de cult, icoane, tipărituri și manuscrise, documente privind istoria bisericii. O reorganizare după criterii moderne a muzeului a avut loc în 1975, când muzeul a fost redeschis pentru public la etajul doi al reședinței Arhiepiscopiei Ortodoxe a Clujului. Patrimoniul muzeului a fost mult îmbogățit cu numeroase icoane, vechi tipărituri, documente și obiecte de cult, în prezent fiind una din cele mai importante colecții de artă veche românească din țară.

Marele teolog și cărturar, Mitropolitul Bartolomeu a inițiat amenajarea spațiului din demisolul Catedralei, în care s-a prevăzut organizarea expoziției permanente a Muzeului Mitropolitan. Muzeul Mitropoliei Clujului a fost reorganizat în cursul anului 2011, după o concepție muzeografică științifică și modernă, fiind o instituție ce teaurizează valori inestimabile ale istoriei naționale, ale vieții religioase ale românilor transilvăneni, un patrimoniu cultural artistic ce cuprinde vechi icoane pictate pe lemn și sticlă, obiecte de cult, manuscrise și carte veche românească, obiecte și documente legate de istoria Eparhiei Clujului. Inițiativa Mitropoliei Clujului de reorganizare a muzeului de artă religioasă într-o formulă modernă, profund științifică, de teaurizare a unor valori artistice și istorice, sau de valoare documen-

tară, o datorăm vrednicului de pomenire, Mitropolitul Bartolomeu, preluată cu entuziasm de I.P.S. Andrei, Arhiepiscop și Mitropolit Ortodox al Clujului, care s-a angajat cu fermitate și dăruire, sporind și împlinind moștenirea ilustrațiilor săi înaintași.

Sărbătoarea celor 90 de ani de la reînființarea Eparhiei Ortodoxe a Clujului a constituit un prilej excepțional de inaugurare a Muzeului Mitropoliei Clujului. În data de 6 decembrie 2011, de ziua Sfântului Ierarh Nicolae, după Liturgia solemnă din Catedrală, Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu un mare număr de ierarhi au participat la ceremonia de sfințire a Muzeului Mitropoliei Clujului. Patrimoniul Muzeului Mitropoliei Clujului cuprinde un număr mare de icoane pictate pe lemn și sticlă, obiecte de cult, potire, manuscrise liturgice din secolele XV-XIX și tipărituri din secolele XVII-XIX, ce provin din diferite centre tipografice românești, demonstrând o continuă circulație a cărții de o parte și de alta a Carpaților, contribuind hotărâtor la unitatea limbii în întreg spațiul locuit de români.

Dominată de statuia lui Ștefan cel Mare și Sfânt, ctitor și protector al ierarhilor ortodocși de la Vad și Feleac, prima sală a muzeului este dedicată personalității marilor ierarhi ai Eparhiei Ortodoxe Române a Clujului: Episcopul Nicolae Ivan (episcop 1921-1936), întemeitorul și ctitorul catedralei, Episcopul Nicolae Colan (episcop 1936-1957), un

(continuare în pagina 34)

ABONAMENTE: PRIN TOATE OFICIILE POȘTALE DIN ȚARĂ, REVISTA AVÂND CODUL 19232 ÎN CATALOGUL POȘTEI ROMÂNE SAU CU RIDICARE DE LA REDACȚIE: 18 LEI - TRIMESTRU, 36 LEI - SEMESTRU, 72 LEI - UN AN CU EXPEDIERE LA DOMICILIU: 27 LEI - TRIMESTRU, 54 LEI - SEMESTRU, 108 LEI - UN AN. PERSOANELE INTERESATE SUNT RUGATE SĂ ACHITE SUMA CORESPUNZĂTOARE LA SEDIUL REDACȚIEI (CLUJ-NAPOCA, STR. UNIVERSITĂȚII NR. 1) SAU SĂ O EXPEDIEZE PRIN MANDAT POȘTAL LA ADRESA: REVISTA DE CULTURĂ TRIBUNA, CONT NR. R035TREZ2165010XXX007079 B.N. TREZORERIA CLUJ-NAPOCA.

